Carla

Gerard Walschap

bron
Gerard Walschap, *Carla*. Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam 1933

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wals004carl01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

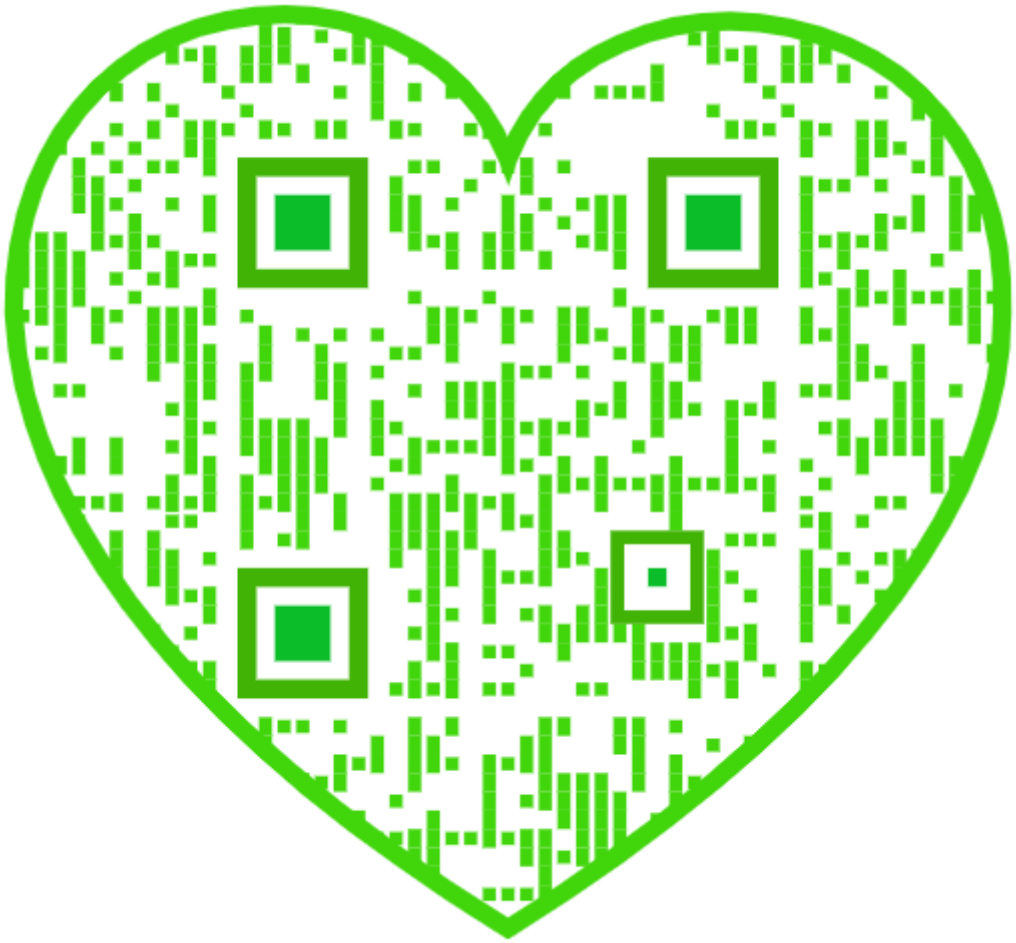

I.

Maria baarde het kind, opeens afgrijselijk schreeuwend dat ze stierf. Het moest Carla, heeten. Ze had dien naam ooit op een gouwdag gehoord en meende dat het iets moderns was voor het oud vlaamsche Kerlinne. Was het de dochter niet van een vlaamschen kerel? Maar ‘gij met uw flaminganterij, zei Caluwaers, ik heet Petrus.’ Hij stond vierkant op zijn petersrechten tot de onderpastoor had uitgemaakt, dat er de noodige christelijkheid bij was. Carla was simpellijk een verkorting van Carola. Carolus, Carola.

Het was ook aan Petrus te danken dat Carla opgevoed werd in zijn huis vol menschen. Misschien was dat haar geluk. Terwijl Maria nog te bed lag, verhuurde hij haar leegstaand huis aan zijn leverantier voor tabak en likeuren, Stevens. Die ging zijn handel overlaten aan zijn zoon en wou nu hier komen rentenieren. Ze moesten het hem maar goedkoop verhuren, want er zijn niet veel liefhebbers, zegt hij, voor een huis waarin het met den ouden notaris en Ernest

zoo triestig afgeloopen is. Er wordt verteld dat het er spookt en dat er een kwade hand op ligt, maar hem doet dat niets, want hij kan zelf tooveren, zie maar eens. De roomer van Caluwaers begint te wankelen en meteen zegt Stevens: ‘Geef mij nu ook maar mijn gouden horloge terug dat in uw vestzakje zit, of dacht ge dat ik het niet gezien had?’

Ook die Stevens was misschien een geluk voor Carla. Hij had meer dan vijftig jaar alle pastorijen en burgemeestershuizen afgereisd en daar met grappen vertellen en goochelen altijd veel wijn en sigaren verkocht. Hij haalde zijn sigarenpijpke van tusschen den singel der pastoors, stak een kunstvinger door den bolhoed der burgemeesters en als hij het op een pastoorsmeid gemunt had, liet hij in den droesem van zijn roomer vóór het opstaan een half tientje van een versleten, vettigen paternoster vallen, om haar te doen denken dat dàt er van in het begin in gelegen had en hij uit beleefdheid toch maar gedronken had zonder iets te zeggen.

Carla was aan dien kindervriend goed vertrouwd; ze lieten haar heele namiddagen bij hem.

Maria vond dat ook goed. Jonge weduwen richten hun passie meestal op hun kind en bederven het. Haar verlangen echter bleef op Eric gericht, alsof die maar voor een langen tijd afwezig was en daarna zou terugkeeren. Hij keerde niet terug en alle verdriet van jonge gezonde menschen slijt, maar heur verlangen behield zijn richting: den man. Terwijl haar leege weduwhanden zich 's avonds over een schoon en nutteloos lichaam vouwden, droomde ze den droom voort waarover zij gefluisterd had in den arm van Ernest. Een groote koffietafel gedekt voor tien, maar niet met een toile cirée zooals thuis. Met een ammelaken. De kinderen hebben hun dagelijksch bad gehad, de familie gaat ontbijten. Een van de twee meiden brengt de koffie binnen. De zon schijnt op die rijkemenschentafel.

Geen slechtheid, maar die droom en de angst dat hij zou verijdeld worden door den vliegenden tijd, deed haar eens Eric vergeten, toen Stevens ziek viel, na acht jaar geprofiteerd te hebben van het huis. Om hem niet over te laten aan de zorgen van een bejaarde mankende meid, ging Maria hem oppassen. Hij stierf en zij had

juist kaarsen boven gebracht, toen beneden zijn zoon Gustaaf zoo maar zonder meer zijn verdriet uitschreide op haren schouder. Zijn kus scheen zonder bedoeling of drift, zij vroeg zich af of hij haar wel gekust had. Hij had aan haar wang ook om zijn vrouw geschreid en wie begint het bij een andere aan te leggen door over zijn vrouw te spreken?

In het dorp heette die vrouw de Walin. ‘Comprends pas,’ zeide men haar. Maar ze verstonden toch dat ze smalend over veel kinderen sprak en die vaders bourreaux de leur femme noemde. De eerste vier jaren wou zij er geen. Als die om waren had ze er een gewild, maar wat ze kreeg was een misval en een ziekte. Misschien beendertering, misschien tering, sommigen zeiden kanker. Het zekerste was dat ze nooit meer opstond. Daar de dood van zijn vader bij, Gustaaf had reden om zich van verdriet te laten hangen, bij toeval, zullen we maar zeggen, op Maria. Had de manke leelijke meid daar gestaan, dan was het ook zoo geweest. Zoo verontschuldigde ze zich inwendig. En hem.

Het volk verontschuldigde hem uit antipathie tegen de Walin. Die was er de schuld

van dat hij wat aan den drank was geraakt. Het schijnt dat ze niets van het huishouden kent. Als er een gat in zijn kousen was, kocht zij er eenvoudig nieuwe en kwam hij wat laat thuis van de reis, dan vond hij wat boterham met koude koffie en madam lag te bed. De oude Stevens zelf had het immers bij haar ook niet kunnen uithouden.

Als Gustaaf zich tien maanden later een tweeden keer op Maria liet hangen, kon zij wel niet meer denken dat het toevallig was, want hij had er van drie kwart uurs ver moeten voor komen, maar zij liet hem toch maar uitschreien. Zijn vrouw was de laatste veertien dagen zoo slecht, dat ze zich in het bed zelfs niet meer kon verroeren, schreide hij, maar het was nog op verre na niet in hem opgekomen dat het al het einde was. Nu kwam hij gisteren avond op de kamer en vond haar noch beter noch slechter, enfin gewoon. Ze sprak al sinds dagen bijna onhoorbaar, dus dat verontrustte hem ook niet. Ze vroeg haar wat te verleggen. Hij schoof heel voorzichtig zijn armen onder haar. Mager is ze altijd geweest maar nu woog ze zeker geen vijf en twintig kilo meer. Hij tilt haar voorzichtig op, haar hoofd valt

achterover, een zuchtje en weenend drukt Gustaaf een langen slurpenden zoen op Maria's wang.

Heel gewoon is het niet den dood van uw vrouw te melden door een andere te kussen, maar Maria denkt: hoe ontredderd was ik zelf niet. Hij kan gekomen zijn uit dankbaarheid voor hetgeen zij voor zijn vader gedaan heeft. En naar wie anders zou hij gaan? Hij heeft geen ouders meer en broer noch zuster. Met dat al wist zij toch goed, wat die kus van een eendagsweduwnaar beteekende: ze was inwendig blij nog geen huuraanvraag gekregen te hebben voor het huis. En Vader moet nu eens ophouden met zijn propaganda voor dat huis, het is toch precies of we de menschen er voor naloopen. Gelukkig was het op straat dat de nieuwe schoolmeester er haar voor aansprak. Hij ging trouwen en zocht nu alleen nog maar een huis. Hier kan niemand van de haren hooren, dat zij het huis niet wil verhuren omdat een van haar broers kennis heeft en nu zou zij wel, omwille van de huur, het huis eenvoudig kunnen toezeggen om dan den niets vermoedenden huurder na een jaar weer op last en kosten van verhuizing te

jagen, maar dat wil zij niet doen. Neen, zoo leelijk wil zij niet handelen.

Een wissel trekken op twee kussen zou gewaagd geweest zijn, indien de vrouw van Gustaaf hem belet had Maria te zien, maar Caluwaers heeft wijn, likeuren en tabak noodig, Gustaaf moet hem dat alles komen verkoopen en hoe eenvoudig is de taal der liefde: een blik over toog en tafel, een glimlach, een steelsche handdruk. Toen het op trouwen aankwam zou hij liever in het oudershuis gebleven zijn, maar zij had niet voor niets den onderwijzer belogen.

Carla stuurden ze dan maar naar het pensionaat. Het paste toch dat ze niet meer bij Caluwaers bleef maar moeder volgde. En daar paste het weer niet dat ze getuige was van een nieuwe jonge liefde. En vader leerde zeggen tegen een vreemden man, als haar vader altijd een portret geweest is en ligt waar zij met moeder dikwijls ging bidden en bloemen leggen. Het zou Maria natuurlijk verdriet doen, maar zoo gauw het kind wat ouder zou zijn...

Het deed Carla nog meer verdriet. Door de glazen deur had ze moeder dien man zien kussen en tot dan toe had moeder alleen

haar gekust. Moeder had haar weggestuurd om den suikerpot te halen, achter de deur had ze zich omgedraaid en alles goed gezien. Ook een tweede liefde kan wreed zijn. Eerst stuurt ze een kind om suiker, dan nog verder, naar het pensionaat. Carla dacht jaloersch aan den man die nu altijd bij moeder was. In den refter kon ze niet eten.

II.

Die weggestuurd in het pensionaat komen worden de beste: Ze wennen zich eerst. Carla vond vriendinnekens, dacht van langsom minder aan Henri van den brouwer en de kinderen van Caluwaers en van langsom koeler aan den vreemden man, al schreef moeder: dikke kussen van vader.

Zoolang er geen kindje was werd ze tijdens de vacantie zooveel mogelijk bij Caluwaers gehouden, maar als het er was moest ze het wiegen. Ze zag dat moeder nu wat anders te doen had dan haar op den schoot nemen, zooals ze acht jaar lang had gedaan. En dat vader nog leelijker en slechter was als hij dronken thuiskwam. Eens weende moeder. Ze had het kindje in den arm en met den anderen trok ze Carla tegen zich. Carla was blij toen de vacantie uit was: het is in het pensionaat veel plezieriger.

Daar zijn de vriendinnekens. De mères zijn ook heel lief. Er zijn er natuurlijk zooals mère Valérie, we zeggen er de heks tegen. Maar hoe hoog wordt de vriendschap van

andere op prijs gesteld. Die van mère Adrienne is een speciale gratie alleen voor de allerbeste uit de grootere klassen. Ge moet altijd een carte rose hebben. Al hare gunstelingen treden dan ook in het klooster. Niet dat zij altijd maar over het klooster spreekt, integendeel. Zij is oudste van tien kinderen. Als wereldsche menschen dus zeggen dat nonnekens niets van het leven afweten, hoe belachelijk. Zij weet maar al te goed wat een martelares haar mama was. Precies daarom is zij naar het klooster gegaan. Voor de ouders die zij thuis achterliet heeft zij hier een geestelijken vader en geestelijke moeder gevonden in eerweerden heer Directeur en eerweerde Moeder. Voor tien broers en zusters honderden zusters in Christus. Et puis Jésus...

Tegenover de reine liefde van Jezus speelde zij eens de bloedige van de menschen uit met een brief van hare zuster, die vóór haar vertrek als missionaris lessen van vroedkunde volgde in een moederhuis. Daar waren andere meisjes bij, aspirant-vroedvrouwen. Twee ervan hadden neiging tot het klooster. De zuster schreef nu dat het beslist was: in September zouden beiden hun

intrede doen, ziehier hoe de slag der genade haar trof. Gisteren was er een zware albumine, de dokters moesten het doode kind in stukken snijden en daarna bleek dat de moeder zelf ook niet meer te redden was. Toen gaf de H. Geest het haar opeens in: terwijl de slachterij volop bezig was, draaide zij zich om naar de meisjes, die ook de operatie moesten bijwonen: ‘Hewel, hebt ge nu nog goesting om te trouwen?’ Zoo had de goede Meester haar nog willen gebruiken als een schamel werktuig om zijn wil kenbaar te maken aan twee twijfelende zielen.

Maar waarvoor moest de misval met doodelijken afloop van Carla's moeder dan dienen? En de oorzaak is ook onbekend. Men zegt al dat Maria juist voor het venster zat toen het kindje van Cooremans overreden werd, een jongsken van zes jaar. Een voor een rolden langzaam de twee wielen van een zwaar en hooggeladen wagen van Reypens over zijn borst. Anderen beweren dat zij met Gustaaf uitgereden was, die op den terugweg stomdronken zou geweest zijn en drie keeren op een haar na in de Beurmsche putten terechtgekomen. Er zijn er die

vlakaf zeggen dat hij haar van de trappen gestampt heeft. Ze weten nu immers goed genoeg wat een Godvergeten beest hij is. Hij heeft de Walin ook kapot gekregen, en is het niet eigenaardig: ook met een misval. Een ding is zeker, dat Maria slagen kreeg van den schoelie en Juffrouw Van Aelst weet positief dat ze 't hem nooit dierf bekennen als ze zwanger was. Dan mishandelde hij haar. Dus, waarschijnlijk heeft zij hem haar verwachting van het zesde niet durven aankondigen en toen hij het zelf gemerkt heeft zal hij haar geschopt hebben en geslagen. Nu schreien de doodsklokken en klagen hem aan. Carla moet vroeg en bitter ondervinden, dat de zuster van Mère Adrienne maar al te zeer gelijk had: aardsche liefde is bloedig en tragisch. Zij schreef mère Adrienne dan ook over de dwaze bewering dat zij nog te jong zou zijn om een besluit te nemen. Zij weet integendeel reeds maar al te veel van het leven.

Dwaas of wijs, er viel geen besluit te nemen. Carla moest thuis blijven om voor halfbroers en -zusters te zorgen. Zij meende het leven al ongeveer te kennen, maar ze wist dan toch in alle geval nog niet wat het

beteekent een huishouden te besturen van vijf kinderen die nog naar de school gaan, plus een man die drinkt en zijn zaak verwaarloost. De genegenheid van Herman, den oudste, was een schrale troost. Hij beloofde jongensachtig haar te verdedigen. Moeder had slagen gekregen van den schobbejak, maar met Carla zou dat niet waar zijn. Carla moest maar op zijn kamer komen slapen, want het is, als hij 's avonds zat thuis komt, dat hij gevaarlijk is. Dat naïef groot menschje zou een licht in haar leven geworden zijn, maar zij dacht te veel aan mère Adrienne. Volgens mère Adrienne is het wereldsch leven nu eenmaal zonder geluk.

Drie jaren verlangde zij naar dat geluk, zonder dat een blik van den dronkaard haar kwetste. Hij zag misschien de nonnenbrieven die zij kreeg en beantwoordde, en die haar gedachten deden verwijlen bij godvruchtige dingen. Misschien verblindde haar zuiverheid hem met ontzag. Iets belette hem in haar een vrouw te zien. De drank had hem nog niet verbeest tot ongevoeligheid voor de opoffering van het kind, dat om zijnentwil haar moeder had moeten missen van haar achtste jaar en nu haar bloeiendste jeugd

verleven in zorg voor de kinderen van die moeder. Een avond zette hij zich dronken aan de tafel waar zij kleeren verstelde. Zonder haar aan te zien hield hij een lange alleenspraak. Hij had medelijden met haar. Hij begreep wel dat zij iets anders, iets hoogers verlangde, iets heiligs. Daarvoor boog hij eerbiedig het hoofd. Hij bracht hulde aan hare zelfopoffering. Hij hield er aan haar dat heden avond plechtig te verzekeren, haar te bedanken voor alles wat zij voor zijn kinderen doet. Wat hemzelf betreft weet hij dat hij het stof van hare voeten niet waard is. Hij is niet waard dat zij hem aankijkt en hij durft haar zelf niet aankijken want hij schaamt zich. Een ellendige zwakkeling is hij en zijn geweten heeft geen rust omdat zij nooit of nooit een woord van afkeuring tot hem gericht heeft. Wanneer wij de levens der heiligen lezen, zien wij dat zij zoo mild waren voor de anderen als streng voor zichzelf. Dit heilig voorbeeld heeft zij gevolgd. Speciaal is hij dezen avond vroeger naar huis gekomen om haar iets te zeggen dat hem drukt, maar het zal haar verheugen. Het zal haar een teeken zijn dat God welgevallig op haar offer neerziet.

Met groote oogen ziet zij hem aan. Alleen de bierlucht waarin zijn adem zwemt en zijn boekenwoorden doen haar nog denken dat hij dronken is. Maar hij zit rustig en met de oogen neergeslagen, als voor een ernstige bekentenis. Zouden de menschen zonder reden zeggen dat kinderen en dronkaards waarheid spreken? Hij zegt dat haar voorbeeld zijn geweten foltert. Tot nu toe is hij slecht geweest zonder nadenken en uit zwakheid. Maar nu, nuchter of dronken, moet hij aan haar denken en hier doet het hem dan pijn. Hij kan dit leven zoo niet meer voortzetten. 't Een of 't ander. Absoluut slecht worden en verdoemd, ofwel zich beteren. Geen middenweg meer. Wanneer wij de levens der heiligen lezen, zien wij dat zij er velen bekeerd hebben, maar zij die deze genade versmaad hebben, zijn nog slechter geworden dan ze al waren en reddeloos verdoemd. ‘Wee hen,’ zegt hij.

Zijn stoel raast achteruit, hij ligt op zijn knieën voor de tafel. ‘Help mij beter worden, red mij van de verdoemenis.’ Hij staat op en sukkelt snikkend naar boven. Carla wil hem redden.

Dus vraagt zij hem 's avonds thuis te

blijven en Herman zal hun gezelschap houden. Hij doet het inderdaad. Het is roerend hoe de kleine op een wenk van Carla zijn taak begrijpt, zijn vader bezighoudt met damspel, vogelpik en toeren met de kaart. Of hij de flesch onschuldig tafelbier wint of verliest, het is vader die ze drinken moet. Voor het slapen gaan, als Herman reeds boven is, grijpt Gustaaf met twee handen Carla's hand en bedankt haar.

Natuurlijk houdt hij het met Herman niet lang uit, maar in plaats van ostentatief de deur uit te gaan, muist hij er nu stillekens uit, juist zooals in den tijd van Maria. Om hem te beschamen en misschien nog te redden blijft Carla op tot hij laat in den nacht thuiskomt. Hij wil dan toonen dat hij niet dronken is en alleen den trap op kan. Daarom houdt hij er aan dat zij voorgaat. Bijna boven voelt zij ineens zijn hand boven haren enkel. Reflex en kuischheid werken sneller dan de gedachte dat hij misschien slechts vallend en bij vergissing haar been gegrepen heeft. Zij stampt achteruit, hij dondert de trap af. Ligt hij daar beneden nu dood? Maar als zij naar hem toe gaat en hij leeft nog, zal hij haar slaan en schoppen

zooals mama zaliger. Wie verzekert haar dat hij werkelijk niets slechts heeft bedoeld en haar niet geil zal overvallen als de baarlijke duivel. Zij sluit snel haar kamer met den sleutel, schuift het nachtkastje voor de deur en bidt in groote benauwenis tot zij hem eindelijk naar boven hoort stommelen.

III.

Hij denkt: is dat onze heilige? Zijn eerbied gaat hem over. Maria heeft hem dikwijls bedreigd om hem bang te maken. Eens toen hij haar sloeg is zij tot aan de deur geweest om haar broer te gaan roepen; die zou hem een roefeling eerste klas geven. Zij heeft het nooit gedaan, al had ze er reden voor. Deze Carla had geen reden en toch deed ze nog veel ergers: hij had kunnen dood zijn.

Verbitterd tracht hij haar te tergen en te vernederen in 't bijzijn van de kinderen, maar dat lukt niet als Herman er bij is. Een van de kinderen beweert soms dat Carla alles verdraagt van het kleinste en niets van haar. Dan zegt Gustaaf dat hij inderdaad beter zou doen met een betaalde meid te nemen; die onbetaalde maken zich te veel meester en ze doen of ze van den huize zijn. Eens strijkt de kat zich tegen Carla's beenen aan en hij roept haar met komischen angst terug. ‘Pas op, pas op poes!’ Maar Herman wordt van langsom moediger tegen hem. ‘Zwijg, gij zatlap.’ Den eersten keer staat hij

er boos van op, maar de kleine deinst terug naar den stoofhaak en knelt dien in zijn twee vuisten. Die worden met den dag harder. Wie het er vandaag nog tegen winnen kan, moet maar liever denken dat hij er morgen zal voor zwichten. Gustaaf lacht groen.

Maar voortaan begint hij toch geen histories meer waar Herman in de buurt is. Carla kan het ook niet helpen, dat die zijn vader niet meer groeten wil. Hij beweert dat de zatlap schuld heeft aan moeders dood en wacht nog maar eens een jaar of twee drie. Dan zal hij hem bij zijn thuiskomst afwachten aan de deur, hem aframmelen dat hij sterrekens ziet en hem dan op de stoep schoppen. En wees maar niet bang, Carla. Dikwijls zijn zij, kinderen, wakker geworden van moeders hulpgeroep als hij thuis gekomen was en haar sloeg, maar dat gebeurt nu niet meer. Heeft Carla, als ze zijn bed opmaakte, nog het bijltje niet gezien dat onder zijn matras steekt?

Carla wist van mère Adrienne hoe slecht de wereld is. Drie jaar bij Caluwaers zouden de mère in 't ongelijk gesteld hebben. Hier haalde zij maar al te veel gelijk en zoo kreeg Henri van den brouwer geen kans. Hij

trachtte haar na de hoogmis even te houden staan, maar dat werd telkens een teleurstelling. Zij wou niet eens mee naar een tooneelopvoering in het dorp zelf, gezwegen van uitstapjes of een simpele wandeling. En wat was zij veranderd. De vroolijke Carla van vroeger keek verstorven en profijtelijk. Van kleinsaf stond het voor hem vast dat zij de zijne was, daarom maakte haar kloosterachtigheid hem niet erg ongerust. In het college had hij immers ook zoo'n periode gehad. Hij had haar zelfs eens een brief geschreven om te vragen wat zij van plan was en haar vagelijk aan te kondigen dat hij misschien wel minderbroeder werd. Gelukkig had een subregent de verzending belet en de straf was passabel. Het was wel een brief aan een meisje, maar er stond iets in over priester worden. Voor hem zou het een woordbreuk geweest zijn pater te worden zonder haar goedkeuring. Hij kon zich niet voorstellen dat zij er anders over dacht. Ze moest in elk geval langs hem passeeren; het allerergste was dus dat ze kwam zeggen: ‘Henri, ik ga naar het klooster.’ Dan zou hij antwoorden: ‘ik wil het niet.’ Ze zouden er natuurlijk om twisten zooals altijd, maar

zouden ze juist dan voor den eersten keer in hun leven niet eens worden! Onmogelijk.

Eindelijk aanvaardde ze iets, voor hem al een goed teeken. Ze zou de Maagd van Vlaanderen zijn in den inhalingsstoet voor den nieuwen pastoor. Hij zelf zou achter haar rijden, ook op een paard van de brouwerij, als de Graaf van Vlaanderen.

Ja, met dien nieuwen pastoor hebben we nu eindelijk eens geluk. Al volksgezindheid en ijver dat er aan is. Die zal nog wat anders doen dan dineeren op het kasteel en de menschen die hun verdriet willen klagen, afleiden met zeever over het weer en met nieuws van het dorp, omdat zijn zenuwen zoogezegd niet bestand waren tegen verdriet.

Dat sloeg op zijn maag. Toen Maria gestorven was, was Caluwaers hem ook eens gaan spreken. Dat verdriet sloeg ook al op zijn maag. ‘Tiens, zei Caluwaers, van zoo iets weet ik nu niet, ik heb het meer van chikke diners.’

Van onzen nieuwe wordt verteld dat hij maar één gebrek heeft: hij overwerkt zich gedurig. We zullen dan in alle geval weten dat het niet van den wijn komt, want

gisteren zijn de twee verhuiswagens gekomen en al de wijn heeft een man in een suikerbakske den kelder in gedragen.

Caluwaers is noch min noch meer ondervoorzitter van het uitvoerend komiteit. Als hij zegt tut-tut-tut, kan Carla niet weigeren. Henri meende dat het voor hem een triomf op haar was. De goede oude tijd van hun jeugd is teruggekomen als hij zoo maar bij Stevens kan binnenloopen met een geborduurden Leeuw dien mama gekocht heeft. Dien zal zij wel zelf op haar kleed naaien. Haren mantel zal hij gaan huren naar Antwerpen. Er zijn er die een pruik huren, maar dat moogt gij niet doen met uw dik donker haar. In zijnen hoek doet Gustaaf hm.

Als de geborduurde mantel aangekomen is, gaat mevrouw Grootaert Carla roepen. Kom toch eens kijken en zij moet haar kleed meenemen. Mevrouw zet Carla het gouden kroontje op, hangt den slependen fluweelen mantel om haar schouders en Henri heeft zich intusschen ook verkleed. De Maagd en de Graaf van Vlaanderen; voor Mevrouw Grootaert een eenige gelegenheid om ze weer bij elkaar te brengen. Zij doet

druk en lacht dat Henri en Carla er natuurlijk iets gingen op vinden om samen te paradeeren. Weet ge nog, Carla, dat zij indertijd haar kasten en kamers moest op slot doen voor u, ge zoudt met hare beste sjaals en hoeden geparadeerd hebben. Kinderen lief, waar is de tijd, nu zijn dat al twee groote menschen. Henri: ‘En serieuze menschen, hè Carla.’ Mevrouw vertelt nog eens dat ze nooit vergeet wat Carla's moeder voor haren Henri gedaan heeft en ze begrijpt dat Carla door al die droevige omstandigheden geen tijd vindt om veel uit te gaan, maar zij heeft altijd zooveel van u gehouden, lief kind, en dat moest ge nu toch doen: kom ons nu en dan al eens bezoeken, het zal ons zooveel plezier doen. Henri: ‘Ja ja, Carla, dat moet ge doen, ik ben immers uw zoogbroeder.’

Toen Maria namelijk Carla begon te voeden was Henri zeven weken en de dood nabij. Men had het met alle melk en papjes beproefd, maar het eventjes omvleesd geraamteke gaf alles over. Toen had Maria, tegen alle vroedvrouwenwijsheid in, gezegd dat ze haar het kind maar moesten brengen. Zij had het aan haar bloeiende borst gelegd,

eerst met de oogen afgewend, om het doodshoofdje niet te zien, maar daarna gelukkig toekijkend naar een kereltje dat zienderoogen herleefde. Van toen af, lang genoeg om er nu halsstarrig op aan te sturen, had het voor mevrouw vast gestaan dat haar eenig Henriken en Carla een paar moesten worden.

Gustaaf had in Carla al de vrouw gezien. Toen zij in den stoet reed, zagen allen het. Nooit was het ons opgevallen dat zij zooveel van de Verhaeghens heeft.

Dat kaarsrecht op het paard zitten, de houding van dat hoofd, vooral die donkere, sterke oogen, dat is allemaal Eric. Met zijn twee slechtste kameraden, zit Gustaaf in het open venster van een café; hun beenen bengelen buiten, ze zijn al wat dronken. Carla komt aangereden en er gaat iets om in Gustaaf. Zijn gezel fluistert in zijn oor. Dat er geen plezant zondeken is tusschen hem en zoo iets, maak dat anderen wijs. In den lichten duizel van het bier blijven die woorden prikkelen. Van waar hij zit houdt hij de deur van zijn huis in 't oog. Stomweg zit hij te drinken. Als hij Carla ziet binnen gaan, staat hij op.

Zij heeft het kroontje en den mantel al afgelegd, des te vrouwelijker staat zij in het geelzijden kleed met het leeuwenschild bloezend als een zeil. Des te begeeriger gaat hij op haar toe, doddelt dat zij zoo schoon was, het schoonste meisje van het dorp en dat die leeuw daar... Zij deinst altijd maar terug voor zijn hand. Er loopt een beetje bloed in zijn oogen, angst verlamt haar. Waarom loopt zij weg, hij wil haar immers alleen maar een kus geven omdat ze 't zoo schoon gedaan heeft. Haar oogen worden groot, zij zou willen roepen maar kan niet en hem maakt het draaien rond de tafel wild. Hij vloekt krakend, springt toe. Handen bezitten haar, werpen haar op den grond en dit weet zij goed dat zij hem met twee zilveren hieltjes van de Maagd van Vlaanderen in 't gezicht stampt en dat hij achterover botst tegen de deur. En dat hij haar hoont met een woord dat een gunstelinge van mère Adrienne moet doen sidderen en beven en hare verbeelding bevlekken zoolang zij leven zal.

Drie dagen houdt zij het nog uit. Den angst dat hij zal herbeginnen, haar kamerdeur openbreken, haar neerslaan en ver-

krachten. De nachtelijke droomen waarin zij zich niet kan bedekken voor een hand die onweerstaanbaar haar kleeren openrist en voor in den donker fosforesceerende oogen. Of op het oogenblik dat zij het aan te trekken kleed in de eene hand heeft en het uitgetrokkene in de andere, gaan vier geheime ramen open en in elk raam zit een dronkaard, die zijn beenen buiten laat bengelen. Alle vier kijken en grijnzen ze. Om de beurt spreken ze het woord van Gustaaf uit.

Den vierden morgen steekt zij bij Caluwaers een brief onder de deur, waarin zij haar vlucht verantwoordt. Als het dorp dat nu ook maar begrijpt. Als het nu ook maar niet zegt, zooals tijdens den stoet: precies Eric. Mère Adrienne, de novicemeesteres en ook de eerweerde heer Bestuurder begrijpen het dadelijk. ‘In het kerkelijk recht zijn die gevallen allemaal voorzien mijn kind,’ zegt de eerweerde heer Bestuurder. Hij heeft nog altijd zijn groote roode zakdoeken. De groote vacantie is pas begonnen, Carla heeft nog een goede maand om hier uit te rusten vóór het noviciaat en intusschentijd zal de eerweerde heer directeur de zaak wel in orde brengen met haren thuis. Niet

met Gustaaf, want die zegt dat hij zich met dat meisje niet moeit. Caluwaers verklaart den Eerw. Heer Bestuurder die vreemde woorden door de geschiedenis te vertellen van Adelaïde en Eric, maar op zijn manier.

Noviciaat is een officieele verloving. De hemelsche Bruidegom neemt eerst bezit van zijne bruid, wanneer zij door hare vrijwillige geloften zich geheel aan hem heeft toegewijd en gegeven. Als novice tracht zij hem waardig te worden. Tegen het einde der groote retraite werd Carla opeens van hare onwaardigheid vervuld. Zij was vuriger begonnen dan de andere, die eenvoudig uit de kloosterklassen naar het ‘slot’ waren verhuisd. Zij kende immers beter de slechtheid dezer wereld en voor wie met tegenzin en zelfopoffering huishoudster geweest is van vijf kinderen en een dronkaard, is een leven van niets doen, meditatie en gebed een zoet ideaal. Nu dierf Carla opeens niet meer communiceeren. De christelijke ascese leert wel dat de kennis van het kwaad geen medeplichtigheid is, maar zij bedenkt dat zij onophoudend aan de aanranding heeft gedacht, God weze haar genadig, soms met behagen. Hare verbeelding heeft Henri met

Gustaaf verwisseld en dan niet meer gewalgd. Zij had Henri als graaf schoon gevonden en, één oogenblik maar, bemind.

Voorloopig blijft zij de vroolijke Carla. Wereldsche menschen denken dat wij in het klooster geen plezier maken, maar ge moest ons eens in de recreatie zien. Carla trok eens een jonge mère plagend haar kap af: een geschoren jongenskop, een hard profiel, Henri! Hare verbeelding maakt sprongen. Henri hielp haar in den stoet het paard beklimmen en ze was zeker al elf jaar toen ze hem nog altijd kuste voor haar vertrek naar het pensionaat. Toen ze 't den eersten keer gelaten had, had Mevrouw Grootaert haar gevraagd waarom. Ge zijt toch zooveel als broer en zuster. Was zij argeloos gebleven, dan zou zij Henri nog gekust hebben voor haar vertrek naar het noviciaat. Indien zij hem had blijven kussen, zou die kus ooit een liefdezoen geworden zijn. Wat kwaad? Sinds haar vertrek heeft Gustaaf een meid genomen. Indien zij getrouwd ware, zou hij dat al vroeger gedaan hebben. De wereld is slecht, maar zou zij ongelukkig geweest zijn met Henri? Is zij nu gelukkig? Haar meditaties worden folteringen van zondige her-

inneringen. En soms van een pijnlijk, maar zoet verlangen. Zij legt het gelaat in de handen en weent. Hare gezellinnen benijden deze zoete dévotion des larmes, maar de novicemeesteres smeekt Jezus den duivel geene macht te geven.

Zij stelt bescheiden vragen, die Carla verontrusten in plaats van gerust te stellen. ‘Les souvenirs,’ zegt zij. Carla schrikt. Les souvenirs kunnen smartelijk zijn. Zij kunnen ook bekoringen worden. Il y a des souvenirs qui tentent. Voorzichtig dringt zij naar iets dat Carla niet zeggen kan. Hoe de dronkaard haar greep, hoe hare verbeelding dat telkens herhaalt, haar lichaam den vreemden huiver bewaart. Plotseling denkt zij eraan dat zij dit alles nooit gebiecht heeft, eerst omdat ze meende het niet te moeten biechten, nu omdat ze niet meer durft. Als de novicemeesteres vraagt of ze soms een specialen biechtvader wil, tu n'as qu'à le dire, begrijpt zij maar eerst, dat men bij haar iets vermoedt. Zij is niet als de andere: de wereld heeft haar aangeraakt. Men acht voor haar een specialen biechtvader noodig. Om die verdenking te weren, verklaart zij dat absoluut niet te verlangen en als hij

reglementair toch voor allen komt, gaat zij er niet bij. Stilaan verwart haar geweten.

Eens komt er een zichtkaart uit Scherpenheuvel. Uw broeder, Henri. Niets meer. Puur uit belangstelling, misschien omdat zij er een verre aanleiding in ziet om Carla aan 't praten te brengen over mogelijke souvenirs, vraagt de novicemeesteres wie die broeder is, want Carla is immers wees. Carla is alweer ontsteld. Zelfs de reden waarom Henri zich haar broer noemt is hier onnoembaar. Als kleine jongen heeft hij haar eens gezegd: ‘ik heb bij uw mama gezogen’ en dan heeft zij hem berispt dat zooiets zeggen zonde is, maar aan grootmoeder gevraagd of het waar was en het was waar. Henri heeft zich broer genoemd omdat een kaart van haren vriend Henri niet in haar handen zou komen en zij speelt dadelijk mee in zijn geheim: Henri is natuurlijk haar halfbroer. Toch vraagt de novicemeesteres zich af waarom zij daarvoor zoo moet blozen. Houdt zij veel van haar broer Henri? Carla: ‘oh oui!’

In haar cel haalt zij de postkaart uit haar kleeren. Oh oui! je l'aime beaucoup. Hare ziel is één glimlach. Had zij geweten dat

Henri de bedevaart had meegedaan om de kaart te kunnen verzenden uit Scherpenheuvel, ‘een der heilige plaatsen van ons land’ zegt hij, zij zou nog zoeter geglimlacht hebben. Onder de beeltenis van het beeld, met Albrecht en Isabella, stond gedrukt: ‘Aux pieds de Notre Dame j'ai prié pour vous’. Henri had mama voorgesteld dien tekst te veranderen: ‘j'ai prié pour ton retour’. Dat had mama inwendig plezier gedaan, maar geen dwaasheid, Henri. Zij zelf zou ook liever voor Carla's terugkomst gebeden hebben. Henri kon rijkere partijen vinden maar een schooner, braver en vooral liever meisje niet. Hij moet iets degelijks ernstigs vinden en dan toch weer geen kwezel. Dat alles is Carla.

IV.

Gustaaf wenschte Carla's terugkeer niet. Hij had Mieke Demey gehuurd, een goed sutteken dat als veertigjarige jonge dochter getrouwd was met een ouden boer, een vriend van haar vader. Om de centen, had het volk gezegd, maar het was uit compassie. Ze had dien tot aan zijn dood verzorgd, de twee laatste jaren, toen hij niets meer deed dan brommen, schelden en zijn broek en bed vuilmaken, niet minder onderworpen en geduldig dan vroeger. Hij had den naam zich als verdierenpikker op koopdagen eerlijk rijk gestolen te hebben, maar hij moet daar later zelf niet heel gerust meer over geweest zijn, want toen hij stierf bleek hij een goede gift gedaan te hebben aan de kerk en hij liet niet meer na dan het huis. Mieke Demey had niet kunnen weigeren toen de boer haar ten huwelijk vroeg; zij kon het ook niet toen een arme pasgetrouwde kozijn kwam vragen het huis aan een spotprijs te huren en ze kon het nog niet toen Gustaaf haar vroeg bij hem te komen. Bij

haar had hij nu vrij spel en als Herman soms brutaal werd vermaande Mieke hem. Men moet zijn vader eeren, ook als hij misschien een klein gebrek heeft. Met de kinderen die dat niet doen kan het later niet goed gaan. Maar op een nacht was Mieke naar huis gegaan, omdat bij kozijn het eerste kindje zou geboren worden en Gustaaf klopte vergeefs. Herman vond het al veel als hij den zatlap geen ongeluk sloeg, maar opstaan, nooit of nooit. Hij bleef met behagen luisteren naar de vuistslagen die het huis deden rammelen, maar toen hij vader een ruit hoorde uitslaan, zette hij zich woedend recht. Nu dat nog ééns en hij trekt er met den stoofhaak op af. Het bleef stil omdat vader zich aan een stuk ruit den pols had overgesneden. Dat hij doodbloedde voelde hij niet. Hij meende dat het de ijlte van den slaap was die hem flauw tegen den muur deed ineenzijgen, maar het was een heel andere ijlte waaruit Mieke Demey hem niet meer wekken kon, toen ze hem vond om vijf ure 's morgens. Op éénen nacht waschte ze een pasgeborene en een overledene.

Hoe omzichtig meldde de novicemeesteres het droevig nieuws. Maar ze begreep heele-

maal niets meer van Carla toen deze verlicht herademde. Carla dacht: hij zal tenminste het geheim niet meer uitbrengen. Al weken had zij gevreesd dat hij vóór de plechtige beloften een brief zou schrijven, een brief met leugens, want hij zou zichzelf niet beschuldigen, maar die haar toch zou verplichten tot bekentenissen. De tijding kwam zoo onverwacht en verlossend dat zij er niet aan dacht droefheid te veinzen. De novicemeesteres vroeg verbaasd of zij dan zoo weinig hield van haar stiefvader. Carla zeide even overtuigd ja als zij verklaard had van Henri te houden.

Maar tot rust kwam zij niet. Het verlangen naar de wereld werd opgezweept door de eenzaamheid. Haar gedachten gingen zwerven buiten het klooster. Het was ten slotte vooral Gustaaf geweest die haar naar hier gedreven had. Nu hij er niet meer was, wou zij terug. Twee maanden vóór de plechtige geloften ging ze dat aan den eerweerden heer directeur in eenvoud bekennen. Gewetensangst, onrust, verhitte verbeelding, het verdween alles door een kalm besluit. Zij had een ongelukkig leven gehad, een slechten stiefvader. Dat had haar naar

het klooster doen vluchten, maar hier had ze begrepen dat dit stil en heilig leven zwaar zou drukken op haar natuur. Ze zei het zoo kalm en als sprak ze onverschillig over een andere. De directeur vond het abnormaal voor de Carla die hij in een storm had zien binnenvallen en met toomeloozen ijver om Jezus werven. Zij moest het nog een veertien dagen aanzien; hij zou vurig met haar bidden om licht van den heiligen Geest. Maar na die veertien dagen kwam Carla even rustig en beraden terug, nog versterkt in haar besluit. De heilige Geest heeft het onkloosterlijk bloed van Adelaïde, dat krachtig zijn bestemming eischte zooals dat van Maria Caluwaers, niet willen tegenwerken. De eerweerde heer directeur sprak dus over het leven in de wereld en de huwelijke staat is een staat die niet slecht is, want het huwelijk is zelfs een sakrament. Zeker had hij in Carla een schoone roeping gezien, maar de wereld kent van langsom minder haar plichten en zoekt meer en meer de lusten. Moge Carla hare roeping erkennen, in de wereld een voorbeeld te zijn van deugd en plichtsbetrachting.

Hij denkt eens goed na met gesloten oogen

en het rood puntje van zijn potlood tegen den neus en wijst op het voorbeeld van het zaad dat sterven moet eer het tot nieuw leven komt. Hij bedoelt een voorzichtige allusie op Adelaïde en Eric. Hij zet het voorbeeld uiteen alsof het voor het eerst in de wereldgeschiedenis aangehaald wordt. Het zaadje wordt door den zaaier aan den grond toevertrouwd, de zegen des hemels, de invloed der warmte van den grond, het zaadje komt in ontbinding, schijnbaar rot het, maar zie en hij beschrijft traag, gezapig, genoeglijk ontroerd, de kleine witte kiem, het teedere nieuwe leven. Dat kleine zaadje wordt een halmpje, een halm, het wordt een groote korenhalm, beladen... Hij kijkt Carla aan, naïef, zuiver, goedig. Zij verstaat slechts dat hij iets heel precies bedoelt.

Van nieuws gesproken is dat nu eens nieuws in het dorp! We zullen het een met het ander zeggen, achterklap is goedkoop, vuiltongen vindt men overal, maar het kind heeft gelijk. Zooals zij hier zat, met een huishouden op den hals en daar een zatlap bij, wie zou niet naar het klooster gaan met het vooruitzicht zoo zijn jeugd te moeten verslijten. Dat huishouden is nu in goede

handen bij Mieke Demey en de zatlap is er niet meer: Carla is als slavin vertrokken en ze komt terug als juffrouw.

Voor mevrouw Grootaert is het vervelendste nu maar dat gebabbel rond Carla. ‘Laat er eerst wat tijd over heengaan, Henri. Ge zoudt haar ondienst bewijzen met haar op te zoeken, we weten hoe gauw de tongen gaan en een slechte naam, speel hem maar kwijt. Ze zouden cito weten dat uw relatie al bestond in het noviciaat en dat Carla daarom buitengevlogen is. Voor het lieve kind zou het misschien goed zijn als ze voor een tijd uit het dorp weg kon. Nonkel Louis bijvoorbeeld, die 's zomers op zijn villa in Ruysbroec woont, zou Carla zeker graag in huis nemen en bij zijn vier sportieve dochters zou ze welkom zijn.’ Mevrouw Grootaert was den brief al aan 't schrijven, toen ze er menschenlief aan dacht dat Carla immers kort afgesneden haren heeft. Vervelend voor haarzelf, maar principaal voor de nichtjes die haar nergens kunnen vertoonen. Neen, Henri moet reden verstaan en zijn verstand gebruiken. Een goede naam is veel waard en er zit niets anders op dan patiëntie te hebben.

Carla verstond die reden niet. Bij Caluwaers was de vriendschap ook al veranderd. Daar was op eigenaardigen toon gezegd: ‘als het een straf is zullen we dat in de toekomst wel zien en als het u goed gaat zullen we weten dat het voor uw geluk geweest is.’ Voor hen stond het vast dat als O.L. Heer zulke straf overzendt, hij niet van plan is het daarbij te laten en dat Carla dan op zijn minst moest eindigen in het gevang. Nu houden de Grootaerts zich ook op afstand. De twee huizen waar zij komen wilde, sluiten zich. Zij zwijgt trotsch, maar onthoudt het.

Mieke Demey zorgt voor gedekte tafels en bedden, voor properen wasch, maar ook voor het zieleheil van kinderen die niets gekend hebben dan vaders slecht voorbeeld. Een opschietend jongeling als Herman moet vooral goed gezelschap hebben. Zij raadt hem met aandrang Leo Smets aan en durft zelfs Leo aanspreken, een toekomstig priester. Die aanhoort haar wijs en vol zalving als een kanunnik. Het zou een goed werk zijn als hij zich het lot van Herman wat wilde aantrekken, een allerbeste jongen maar wees en juist in de gevaarlijke jaren. ‘Met genoegen,’ zegt Leo gewichtig. Hij heeft

juist zijne rhetorica af en zegt niet dat hij niet meer van plan is priester te worden, alhoewel de vroegere pastoor zijn studies betaald had. Dat wilde immers niet zeggen, dat hij geene goede voorbeelden meer gaf. Mieke dweepte dadelijk met hem: ‘hij is precies al priester.’ Tijdens de vacanties zou Herman de noodige lessen en voorbeelden mondelings krijgen en tijdens het studiejaar per brief. Zoo'n jongen wil natuurlijk al eens ergens heen. Wel, nu kan zij hem een uitstapje naar Mechelen aanbevelen, de zondag is toch bezoekdag in het groot seminarie.

Leo ging zijn weldoener meedeelen dat hij liever naar Leuven zou gaan, medicijnen. De pastoor vertrok geen spier, al had hij zeven jaren geld uitgegeven in de vaste overtuiging een priester te kweeken. Maar of Leo wel wist hoeveel dat kostte, ik heb zooveel geld niet. Leo verzekerde dat hij natuurlijk alleen maar geld wou leenen om het later terug te betalen met behoorlijken intrest. Maar de pastoor had niets anders dan een goed werk willen doen, geld leenen deed hij niet. En had Leo nog nooit eens bedacht dat hij de eenige zoon was van een arme moeder, die stillekens aan te oud werd om haar

kostje te verdienen. Wat zou hij er van denken als de pastoor hem eens een plaatsje aan de hand deed in de bureelen van de maalderij Verrept & Cie. Dat is alles wat ik kan doen. Tegen het einde der vacantie nam Leo het aan.

De pastoor had zijn bedoeling. Hij was met zijn vriend den graaf en eenige notabelen finantieel in die zaak betrokken. Men betaalde er niet goed. Ten tweede, eeuwig rekeningen en kwitanties schrijven is voor iemand die hooge idealen gehad heeft, een koude douche die gauw genoeg geeft van de wereld. Leo zou het na een jaar meer dan beu zijn en als hij dan toch geen kans zag om doktoor te worden, hetgeen zeker maar een gril of een bekoring geweest is, zou hij wel terugkomen om te vragen of hij alstublieft naar het groot seminarie mocht gaan.

V.

Zoo had Herman zijn goeden vriend voor langer bij zich dan Mieke Demey verwacht had en Carla had een aanspraak. Herman was jonger dan Leo, en had ook diens ontwikkeling niet. Carla had de ontwikkeling en bovendien had zij ook een geestelijken staat betracht. En ook opgegeven. Daarover konden ze praten. Het bleek dat ze beiden nog meditatie hielden. Hoe wilde het nu treffen dat ze beiden de meditatieboeken van den duitschen Pater Kuhn veruit boven alle andere verkozen.

Deze geestelijke zaken bespreekt men niet in het bijzijn van Herman en Mieke. Het zijn geheimen des harten, iets tusschen Jezus en de ziel. Men zwijgt er over bij wereldsche menschen, die het toch niet begrijpen. Leo was bij Herman voor het goed werk, maar bij Carla voor zijne ziel. Waren zij beiden bij de anderen, dan was nog het zoet geheim tusschen hen. Carla weigerde eens iets heel lekkers, de anderen begrepen dat niet. Leo pinkte haar toe om te beduiden

dat hij de versterving begreep. De lekkernij werd hem aangeboden en hij wees ze ook af: hij kreeg daar tandpijn van. Zoo misleidt de devote ziel den wereldschen mensch die haar niet begrijpt, door een leugentje dat er geen is, om zich te versterven en Jezus te behagen. Een andere maal gleed het puntje van zijn schoen even langs hare kuit omhoog. Het was toen Mieke er haar beklag over maakte, dat Carla te weinig at. ‘Als men jong is, zei Mieke, moet men goed eten, goed en veel.’ Hier had men nu weer een voorbeeld hoe weinig zelfs de vroomste menschen in de wereld afweten van het geestelijk leven. Als men jong is moet men zich versterven om de driften te beteugelen en het was om Carla te verstaan te geven dat hij ten minste haar begreep, het was om samen eens te glimlachen over de onbewust heidensche beginselen der wereldsche menschen, dat Leo haar onder de tafel even aanstiet. Op stuk van eten waren Mieke en Carla onverzoenlijk en onverbeterlijk. Nooit zal men ons volk afdoen dat om ter meest eten het grootste genees- en voorbehoedmiddel is, noch jonge asceten dat Jezus genaden ruilt tegen honger. Van daar eeuwige berispingen. De

kinderen, ook wereldsch en nog onkundig van de geheimen der Godminnende ziel, steunden Mieke. Carla, geplaagd en onbegrepen, begon te weenen. Tot teeken dat hij met haar was en begreep, gleed Leo's voet toen nog hooger en bleef daar. Hij kon niet openlijk partij trekken, want wereldsche menschen begrijpen niets van geestelijke vriendschap. Zij denken dadelijk aan de lage zinnelijke liefde.

Verder waren er de boeken. Nog eenige van notaris Roothooft, maar de meeste van Ernest en Eric. Vroeger had Leo altijd boeken geleend van den pastoor, Bossuet, Bourdaloue, Mazarin, Fénélon, Lacordaire en omdat men onder de vacantie ook eens iets plezierigs moet lezen Tartarin de Tarascon. Maar daar eindigde dan ook de moderne literatuur. In de bibliotheek bij den onderpastoor kon men ook wel boeken krijgen, maar ‘wat hebt ge nu, zei Leo, aan romans.’ Hij stond vóór de rekken en wees titels aan. Zie eens wat die lazen, dat en dat en zie eens hier. Zeg mij wat gij leest en ik zal u zeggen wie gij zijt. Met den vinger naar wat boeken wijzend ontmaskerde hij definitief Carla's voorgeslacht. Zij schaamde zich tegenover

Leo over een grootvader en vader, die zooveel lichte boeken gelezen hadden. Zij nam die met argwaan uit het rek en beriep zich op Leo's oordeel. Eens bladerde hij in een boek dat hij vasthield en telkens hij het blad omlegde gleed de rug van zijn hand even streelend over haren boezem. Zij stonden boven aan de trap, iets lager had zij Gustaaf naar beneden gestampt. Toen zij samen Lacordaire's lof der vriendschap lazen, kwam zijn arm om haren schouder liggen, maar zij lazen een heel anderen tekst toen hij begeerlijk toetastte en zijn mond den haren vond.

Juist toen riep Mieke dat Henri er was. Hij hoorde iemand boven aan de trap. ‘Is Herman daar ook,’ vroeg hij, maar het was Leo. Zij zag met genoegen zijn oogen betrekken, niet lang, want hij was gerust in Carla en toch in geen geval jaloersch op een klerkje bij Verrept & Cie., zou ik denken, wat nu! Het ontstemde haar dat hij zoo gauw weer vroolijk werd. Zij riep Leo beneden te komen. We zijn samen de bibliotheek wat in orde aan 't brengen. Hij pinkte nog snel dat hij ook veel boeken had, maar toen was Leo daar en zij deed stuursch of zij zijn vroolijkheid niet begeerde. Het klooster

gaat er niet uit. Hij kwam alleen maar eens zien of heur haren nog niet gegroeid waren en ze had nog altijd dat gebreid mutsken op, dat ze ook binnenshuis niet afdeed. Laat dien Johannes Berchmans nog maar wat voortwerken aan de bibliotheek, daarna begint hij met Carla aan de zijne. En hij zal heur haren losmaken, die lange zwarte van de Maagd van Vlaanderen, die prachtige. ‘Wilt gij in de boeken snuffelen, ik in uw haren. Ik heb het beste deel.’

Maar toen de haren lang genoeg waren kreeg hij dat deel niet. Mama, had hem eerst moeten terughouden, nu moest ze er hem naartoe drijven. Elke poging werd afgewezen en als hij vroeg mee naar huis te gaan, antwoordde zij dat ze wel eens zou komen maar nu niet. Ze kwam niet. Eens brak al zijn vroolijkheid, zijn oogen werden vochtig: ‘Carla wat is er, zeg ten minste wat er is.’ Zij glimlachte vriendelijk maar ongevoelig: ‘er is niets, Henri.’ Zij bedoelde: er is geen liefde; de waarheid was: er is een andere liefde. Hij begreep de bedoeling en de waarheid, maar zoo arm kon die optimist zich niet bekennen. Hij zei dat ze nu ten minste eens gelachen had tegen hem en

wachtte tot ze hem niet meer zien kon om zijn hoofd te laten hangen.

Een deel van zijn teleurstelling was ook voor den pastoor. Met zijn wedde bij Verrept & Cie. zou Leo nooit aan trouwen hebben kunnen denken en op den opslag die hem vagelijk beloofd was bij zijn aanneming zou hij nog menig bitter jaar hebben moeten wachten, als er niet opeens een staking uitgebroken was in de mouterij. De voornaamste eisch van den beheerraad aan het werkvolk was niet gesyndikeerd te zijn. Er was geen andere nijverheid in de omgeving; zoo moesten degenen die meer wilden verdienen dan het mouterijloon, naar de voorsteden rijden: veel tijdverlies en meer kosten. Daarmee hield Verrept & Cie. zijn werkvolk jaren lang stil, maar dat werkvolk wordt van dag tot dag veeleischender, niet waar, er is geen eerbied meer voor het gezag, waar gaat de wereld naartoe. Altijd aan waren er poozen van dreigement en gemor geweest, nu sloeg dat opeens over in een staking en stank voor dank: alles kwam door den boekhouder.

Dat was een ex-onderwijzer, op zijn veertigste jaar afgezet om politieke redenen.

Hij had zes kinderen en de beheerraad had zich over hem ontfermd, mits belofte onder eed zich niet meer met politiek te bemoeien. Weemoed, desillusie en dankbaarheid hadden hem zeventien jaar kalm gehouden op zijn kantoorkruk, tot op een dag de oude honger naar rechtvaardigheid weer in hem wakker werd. De roekeloosheid die hem eens had doen kop houden tegen inspecteur en ministerie, deed hem nu op tafel slaan bij den bestuurder. Niet voor zichzelf, voor het werkvolk. De bestuurder sloeg ook op tafel en het besluit van de korte discussie was dat hij morgen kon terugkomen om zijn excuus aan te bieden of zijn loon te halen. In plaats van excuus bereidde hij een staking voor. Aan den uitgang wachtte hij het werkvolk af. Zeventien jaar geleden had de boekhouder met zijn carrière ook zijn huiselijk geluk gebroken. De mannen willen maar held zijn, maar hun vrouw weet dat zes kinderen moeten te eten hebben. Nu waren de twee oudste jongens al aan 't verdienen, dat veranderde de zaak. Nu ging de vrouw van den boekhouder zelf het loon halen, want eenmaal had men haar man gebroken, zei ze, maar geen twee keeren, meneer den direc-

teur, dat zal ik beletten. Toen ze buiten ging met het geld werd Leo geroepen en Leo reed van daar recht naar Carla: nu kunnen we trouwen.

Zij schrikt. Aan trouwen heeft zij nog nooit gedacht. Aan het troebel en geheimzinnig spel van zinnen heeft zij tot nu toe genoeg gehad. De gedachte aan een huwelijk zou den schijn van geestelijkheid vernietigd hebben, dien zij nog rond hun vriendschap weefden. Opeens wekt het woord trouwen den vroegeren angst voor het leven. Maar zijne lippen en handen maken zich van haar meester, wekken schielijk een driest verlangen naar de volkomenheid van dit alles. In die bedwelming laat zij zich onder den arm nemen en het dorp door leiden naar het afgelegen huizeke waar Leo woont. Opgewonden, licht is haar gang. Als van hier naar het huwelijk. Het stekend genot van een snel genomen beslissing. Ik ben van hem.

Zoo gaan zij eerst voorbij Caluwaers. Daar vindt men de keus van zoo'n doorbraven jongen goed. Dan voorbij het brouwershuis. Henri zit de gazet te lezen, wordt bleek, glimlacht en fluistert tusschen zijn tanden: ‘Henri en rit’, maar hij legt de

gazet neer en gaat zich kwaad maken omdat Sus met dien wagen nog altijd niet weg is. Twee paarden inspannen duurt hier potverdomme meer dan een uur. Dan gaan zij langs het deftige witte huis van Dr. Yvo Verhaegen. Hij denkt: een aertje naar vaertje, waarom nam ze geen kaartjesknipper van den vicinal, nog chikker. En dan gaan ze langs de villa van Dolf den burgemeester. Hij staat in de poort, oud en waardig. Vroeger was hij te bescheiden om burgemeester te worden, maar ambt in jaren hebben hem ook de waardigheid bijgebracht. Wel wel wel, Carla en Leo, dat doet hem plezier, proficiat op voorhand. Nog verder ligt het huizeke, het doel. Daar ontnuchtert Carla als de warme wiegende arm haar losgelaten heeft en zij alleen staat in een dompig boerenkamerken, tegenover een oude, hardhoorige vrouw. Die monstert wantrouwig de vrouw waaraan haar eenige zoon haren eigen droom en het priesterschap heeft opgeofferd.

VI.

Hij ziet haar inzinking. Hij zet zich tegenover den stoel waarop zij terechtgekomen is. Tusschen hen is de tafel vol vliegen. Aan de stoof de moeder die maar kijken kan en spreken, maar het antwoord niet hooren. Hij leeraart over hun toekomst idealistisch, maar het dringt niet tot haar door. Doch opeens zegt hij dat de wereld van langsom meer de plichten vergeet en de lusten zoekt en zij luistert scherp. Leo droomt van een ideaal huwelijk. De wereld heeft behoefte aan voorbeelden van deugd en plichtsbetrachting. Weer zijn dat woorden van den ouden priester. Zij ziet daarin zooveel als een wenk van God zelf, de lijn van de genade. Toen zij het klooster verliet, heeft zij die opdracht meegekregen. Zij heeft er niet meer aan gedacht, er met hem geen woord over gewisseld. Gods wegen zijn onnaspeurlijk. Het woord trouwen had haar zinnen doen duizelen van begeerte, hier wordt dat alles veredeld en verheven en in Gods plan geschakeld.

Zij kan zich niet voorstellen, dat b.v. Henri zoo schoon zou spreken over het huwelijk. Nooit of nooit zou hij zeggen: dat hij droomt van een ideaal huwelijk en minder de lust dan de plichten zoekt. Hij zei: ‘ik ben uw zoogbroeder.’ Hij zou andere zinnelijke moppen vertellen, wie weet het. Gustaaf heeft eens den naam van Paul Reypens genoemd. Die zou ook een ‘betere partij’ zijn, zooals de wereld dat noemt, maar nu wordt al gefluisterd dat hij met een van de werkmeisjes loopt, en dat zijn mama hem daarom uit de zaak wil hebben en hem zijn kindsdeel meegeven. Beeld u in dat die Paul over de verhevenheid van het huwelijk zou spreken. Neen, de wereldsche menschen zien niets anders dan dat Leo een arme jongen en maar een pennelikkerken is. Zijn loon is haar voldoende en hij zal er nog een assurantie-agentschap bij krijgen, de doorslag geeft toch zijn verheven opvatting.

Er is iets schoons in haar, een ideaal. Zij heeft een verloofde waarmee zij den eerweerden heer directeur kan gaan bezoeken. Die verheugt er zich over dat Carla een zoo braven christelijken jongen gevonden heeft. Hij knikt gelukkig naar Leo's idealistische

levensopvatting. De wereld vergeet van langsom meer de plichten en zoekt meer en meer de lusten. ‘Juist, mijnheer, zeer juist.’ De vrome priester is gesticht. Hij kan niet weten wat tijdens de terugreis in den trein gebeurt. Leo betoogt dat dit, zoo dicht vóór het huwelijk, mag. Zij weet wel dat Henri en Paul niet minder zouden durven, maar Leo doet het alleen omdat het mag. Het verschil tusschen hem en de twee anderen is wat schijn en woorden, maar de ijdelheid van schijn en woorden doorziet jeugd niet. Het leven opent haar langzaam brutaal de oogen.

Als Carla later die reeks ontgoochelingen overziet om te herbeginnen waar de eerste fout hen van den idealen weg deed afwijken, vindt zij niets dan een grijze brij onbelangrijkheden, en onderscheidt oorzaak noch schuld. Zij herinnert zich vooral dat het begon tijdens de huwelijksreis op een morgen in de hotelkamer in de Ardennen. De zon had hen wakker geschenen. De deur van hun kamer stond open op een breed landelijk balcon. Het schijnt dat, als men stil is, eekhorentjes zich wagen in den boom, die met zijn takken tot over dat balcon reikt.

Nu zaten er kwinkeleerende vogels in. Leo stond zich te scheren, hij had niets dan een broek aan. Carla lag boven op het bed, de handen in den hals. De eerste bevrediging aller zinnen verruimt den geest: in die verruiming overzag zij haar leven. De eerste bevrediging maakt mededeelzaam: zoo dacht zij hardop. Wonder toch, haar was het alsof ze heel haar leven met Leo had doorgebracht. Zij kan zich niet voorstellen dat zij beiden vóór twee jaar nog vreemden voor elkaar waren. En nu reeds niet de minste gêne meer tusschen hen. Hoe preutsch was zij altijd geweest. Naar den dokter gaan was haar een martelie. In het pensionaat lachten de vriendinnen om haar gêne. Kruidje roer me niet. Gelooft ge dat ze nooit haar voeten gewasschen had als anderen het zagen, Leo? Tegenover Henri was zij natuurlijk wel een beetje vrijer omdat hij zooveel als haar broer was ...

Hij scheert zich zwijgend.

Wonder toch hoe het kan gaan in het leven. Het was immers aangewezen dat zij met Henri zou trouwen. Van kleinsaf hadden ze elkaar dat beloofd. Zijn mama had er altijd op aangestuurd, ook bij Caluwaers

wenschte men het. En toch is het heel anders gegaan en hoeveel beter. Daaraan ziet men dat er een beschikking over het leven is. Wij zijn in Gods handen, is dat geen gelukkig gevoel? Geeft het geen vertrouwen dat God zijn zorg zal voortzetten en hun het schoon huwelijksleven schenken dat ze gedroomd hebben.

Leo is niet zoo naïef, dat hij zich dadelijk zou laten doorzien. Hij zal zich wel wachten haar rechtstreeks over die verhouding met Henri te spreken, achter de waarheid komt men met list. Met tusschenpoozen, om geen argwaan te wekken, neemt hij haar in vertrouwen over een jeugdliefde met Nelly Maes. Alleen Nelly Maes bestaat, de vrouw van een hulponderwijzer, maar de jeugdliefde is verzonnen. Hij verhaalt ze nochtans met details. Eens lacht zij: ‘ik geloof dat ge mij jaloersch wilt maken, kerel, maar dat gaat niet. Ik heb u en ik houd u, kom hier, zoo houd ik u.’ Hij vindt het vanzelfsprekend dat men over zoo iets niet jaloersch is. Het feit dat men het vertelt, bewijst dat er niets van nagebleven is en dat men elkander in het huwelijk volledig betrouwt. En dan vertelt Carla hare ‘verhouding’ met Henri.

Hij weet dat zij niet fantaseert. Hij wil haar langzaam haar geheim ontfutselen. Geen schooner bewijs voor haar onschuld en onnoozelheid dan dit verhaal van kinderlijkheid, maar hij bemerkt het niet door zijn ziekelijk zoeken naar kwaad. Soms vraagt hij zich af waarom en wat hij zal doen, zoodra hij haar vroegere zonden zal kennen. Dat weet hij niet. Hij beeldt zich in, dat het alleen een zonderling behagen is in gesprekken over al de dingen die hem altijd voorgesteld werden als het vreeselijke onnoemelijke kwaad. Dan waagt hij zich verder door te bekennen dat zijn jeugdliefde toch niet heelemaal uitgeroeid is. Er is nog altijd een mild gevoel, een stille vriendschap in hem voor die Nelly. Argeloos antwoordt Carla dat zij dit begrijpt. De liefde in het huwelijk is iets heel anders dan de genegenheid die ook zij behoudt voor haren jeugdvriend.

Hij hijgt in den donker. Taai en listig jaagt hij op geheim, fluistert hartstochtelijk in dialogen tot in de nanachten, doet valsche bekentenissen om haar de hare te ontlokken. Haar ontgaat het belang van dit alles, pratend sluimert zij in. Dan blijft hij wakker liggen met groote onrustige oogen in den

nacht. Soms wil hij hare vermeende omzichtigheid verschalken door nog vragen te stellen terwijl zij al sluimert. Of Henri dit of dat niet gedaan heeft. Als zij bevestigend antwoordt zonder te weten wat hij gevraagd heeft, grimlacht hij van een verbeten genot, tot hij ten slotte de goede faam van Nelly Maes niet meer spaart en beweert dat zij hem ooit pertinent heeft willen verleiden op listige wijze. Dan bekent Carla wat nog nooit over haar lippen gekomen is, de overval van Gustaaf.

Nog houdt hij zich in. Het verhaal over Henri bevredigt hem nog niet, omdat het te schoon en te kinderlijk is. Zijn zieke verbeelding gelooft niet aan zulke zuiverheid, hij hengelt nog met honderd listen naar al wat Carla verzwijgt.

Tegen den nacht aan komt hij uit haar armen vol ontzetting uit zijn slaap recht. Hij klawiert woest en klaaglijk gelijk een moegezwommen drenkeling, die vóór het zinken vertwijfeld de laatste armslágen doet. Op zijn slapen perelt zweet, zijn gezicht wordt oker, wit, rood, vaalgroen, zijn oogen verdraaien, hij snakt naar lucht. Zij gilt door heel het huis om een schoonmoeder die haar

zelfs wakker niet zou hooren, valt voor het bed op haar knieën, springt naar hem toe, vult hem een glas water maar hij valt voorover op den bedrand en braakt pure gal. Zoodra hij weer spreken kan stelt hij haar gerust. Het is iets dat hij al lang heeft en dat hij met kortere of langere tusschenpoozen van ongeveer een paar maanden krijgt. Hij heeft er een thee voor en als hij dien bijtijds neemt, blijft het dikwijls achterwege, maar sinds hun huwelijk had hij dat elken dag vergeten. Het is niets ergs en de dokter verwacht zelfs dat het hem nog uit het lijf zal groeien met de jaren, misschien wel door het huwelijk. Moe ligt hij neer. Hij schijnt zich niet af te vragen of hij dat niet eerst en vooral had moeten bekennen, noch welken indruk het gruwelijk half uur op haar heeft gemaakt. Waarom heeft hij haar dat niet gezegd vóór hun huwelijk? Zou ik hem dan wel getrouwd hebben? Het kan de crisis zijn die hem veranderd heeft, maar zij buigt zich over hem en ziet een vreemde met sproeten onder de oogen. Zijn wimpers zijn ros en staan te dun, vieselijk. Het zijn korte stekels, precies afgeknaagd. Henri had er zwarte, lange. Als kind had ze hem eens

tegen den muur geduwd en in zijn oogen gekeken of hij niet loog. Zij was een jaar of twaalf en had gezegd: wat hebt gij lange wimpers. Hij meende dat het een verwijt was en spotte dat de hare nog veel langer waren. Ze hadden ieder een haartje uitgetrokken om ze te meten. Ze waren bijna even lang, maar ze hadden er om getwist van wie het langste was, de kleur was dezelfde. Leo doet zijn oogen open: ‘wat is er?’ Nu eerst ziet ze donkergroene spikkels in die oogen. Gelijk de kat van Caluwaers. Hij sluit zijn oogen weer. Zij gaat op zijn bed zitten en ziet in zijn neus. Er staan bossen ros haar in, de eene klist aaneen van 't vuil. Zij zet de lamp elders om het niet meer te zien, maar nu hoort zij zijn adem door die haren fluiten en herinnert zich dat zij dien altijd gehoord heeft als het stil was. God weet wat die man heeft die daar in het bed ligt en wanneer het hem dooden zal. ‘Ik leg uw zakdoek hier,’ zegt zij, maar hij gebruikt hem niet. ‘Kom nu slapen.’ ‘Ik kan toch niet slapen.’

Als Mieke Demey dus gezien had hoe overgelukkig Leo en Carla waren, zetten haar gedachten zich vast op Herman. Zij

was nu verantwoordelijk tegenover onzen lieven Heer om de kinderen een voor een op een goeden definitieven weg te zetten, te beginnen met Herman. Wat een beroep vol gevaren. Veel te jong had hij vaders handel moeten voortzetten en nu was het wel waar dat hij slechts van pastorij naar burgemeestershuis en omgekeerd reisde, doch hoeveel slechte gelegenheden lokken niet langs den weg. Daarbij had hij opeens veel geld te verhandelen en te beheeren en voor hoeveel jongelieden was dat niet het verderf. Zeker had hij de vriendschap van Leo niet verloren, maar ook de vriendschappen van den man verminderen of veranderen na het huwelijk. Herman zou moeten trouwen en Mieke Demey deed novenen voor het vinden van de geschikte vrouw. Andere meiden zouden de komst van een meesteres gevreesd hebben waar ze tot nu toe zelf meester waren geweest, maar Mieke Demey had nooit aan zichzelve gedacht.

VII.

Herman dacht ook aan haar niet. De brave namen, die zij met doorzichtige bedoeling uitsprak ging hij met opzet voorbij. Wie weet of niet ook wat atavisme in hem werkte; hij zocht in alle geval zooals vader, het geluk in Wallonië. Toen hij op een Zondag zijn aanstaande eens thuis bracht, schrok Mieke Demey niet weinig van die bloote armen en décolleté. Het vief getater dat zij niet verstond, klonk haar wereldsch en lichtzinnig. Gelukkig was er een deftige heer bij, de apotheker van dat waalsche dorp, haar vader. Had Mieke ten minste van hem iets verstaan, zij zou zichzelve misschien opgedrongen hebben, dat men eerlijk en deugdzaam kan zijn en toch Fransch spreken. Maar die heer gaf zich geen moeite. Hij had voor het jongste van zijn twee kinderen wat beters gedroomd dan een vlaamsch wijnhandelaartje. Het had evenmin naar hem geluisterd als Herman naar Mieke. Hij maakte dus niet veel grappen, sprak bezadigd en ernstig maar

zweeg veel meer. Mieke zag wel, dat het hem niet aanstond. Hij keek maar rond, zij dacht naar het kruisbeeld. Misschien was het wel een liberaal. De eenige die hier oordeelen kon was Carla, want ook Caluwaers spreekt geen fransch en zijn kinderen die een mondvol kennen, durven het niet spreken. Carla vindt het een lief meisje. Het vraagt haar opeens of men het met het huwelijk werkelijk wagen mag. Leo heeft pas zijn galcrisis gekregen, haar klopt het nog in de keel. Zij zou zich willen uitweenen, maar zij zegt met overtuiging ja. Ja, men mag het wagen. De eerste leugen.

Leo's moeder had zij nooit kunnen liefhebben. Er was iets hards en wantrouwigs in die oogen. Haar zoon had moeten priester worden en nu leefde hij met die schoone vrouw, die hem zeker verleid had. Carla had deugdzaam haar best gedaan om haar met lievigheid te winnen, maar dat had het doove mensch maar onwenniger gemaakt en harder. Dat liet Carla voortaan koud. Met koel leedvermaak hoort zij schoonmoeder haar maag om het hardst doen oprispen. Haren neus veegt zij af met een vinger of met den rug der hand. Soms gaat zij schuw

met den rug naar Carla staan, doet het in haren voorschoot en loert achterom of het gezien werd. Ze steekt een vinger met rouwnagel in melk, soep en pap, van 't afwaschwater in de melk, om te voelen of het warm genoeg is. Het huis is haar veel te schoon. Er wordt hier veel te veel boter gebruikt, er wordt hier opgemaakt. Haar huis was toch maar eigendom en dit is een huurhuis. Er zijn er den dag van vandaag veel te veel, zeurt zij, die alles opmaken aan meubel en maaltijd en u geen honderd frank kunnen toonen. Carla knikt niet meer gedwee ja. Zij roept hard lachend aan het oor: ‘We leven maar eens!’ Het oor is groot en ziet van binnen bruin. Carla lacht, de vrouw beziet haar norsch.

Mevrouw Grootaert gaat voorbij. Zij heeft de gewoonte naar een anderen kant te kijken tot ze goed uit 't zicht is. De vrouw zegt: dat lachen houdt niet vol en zij heeft gelijk, want Carla kijkt mevrouw Grootaert na en er groeien twee langzame tranen. Zij gaat naar boven om eens uit te weenen. Achteloos dwalen haar handen door de laden, zoekend zonder iets te willen vinden. Wat zij vinden is een doosje liefdebrieven,

den langen brief waarin Leo haar schrijft hoe hij zich hun later leven voorstelt. Elke thuiskomst zal een feest zijn. Hij zal in de gang roepen waar zijn poezeminneke zit en zij zal hem van achter een deur verrassen. Stormachtig zal hij haar kussen en prangen tot ze om genade roept. Aan tafel zullen ze stoeien als kinderen, aan denzelfden boterham bijten of elkander voederen met soep of pap. Hij zal zijn geluk door het huis zingen dat het klettert en 's avonds voor het slapen gaan neemt hij zijn poezeminneke in zijn armen en draagt haar boven.

Leo moet heel stil de trap opgegaan zijn, opeens opent hij de deur. Van 't schrikken voor de schoonmoeder die niet moet zien bij welke brieven zij stil staat te schreien, slaat Carla vlug de lade toe, maar hij heeft nog het papier gezien en vliegt er op aan. Er is geen reden voor Carla om hem iets te verbergen, alleen uit verzet tegen zijn achterdocht weerhoudt zij hem. Dat is zijn triomf. Nu weet hij wat hij altijd gedacht heeft, dat ze hem iets verbergt. Hem dien brief toonen, dat zal ze. ‘Ga nu daar staan, zegt hij, ga weg en laat het mij zelf nemen.’ Carla klemt de lippen opeen: ‘neen.’ Eens en voor goed

vraagt hij hem niet te verplichten geweld te gebruiken en zij: ‘doe wat ge wilt.’ Hij grijpt haar handen, wil haar wegtrekken en als dat niet lukt snokt hij haar woest tegen den scherpen kant van de kleerkast. Dan kan hij den brief nemen en lezen hoe hij zich zijne dagelijksche thuiskomst voorstelde.

Het poezeminneke smeert vaseline aan haren ontvelden arm. Het sarcasme van de werkelijkheid treft hem niet. Hij begint de schuif te doorzoeken, vindt niets, springt opeens naar Carla toe, grijpt in haar kleed om daar den brief te vinden en dan gebeurt iets in Carla, een korte, heftige woede. Zij steekt haar armen omhoog en zegt: ‘zoek maar.’ Jaloerschheid verblindt hem. Dat dit alles ondenkbaar en onmogelijk moet zijn vat hij niet: koortsachtig zoekt hij. Het lichaam dat hij begeeren en beminnen moet, betast hij als een douanier. Als hij niets gevonden heeft zegt zij: ‘Bah.’

Nu houden de nachtelijke ondervragingen op. Hij weet dat Carla nu op haar hoede zal zijn. Langzaam gaan zijn oogen open: zij houdt niet van hem. Een groote leegte zet zich wijd uit, een veloeren duisternis. Soms ziet hij in dat hij hare liefde verbeurd heeft,

maar zijn jaloerschheid fluistert dat zij hem nooit heeft lief gehad. Dan speurt hij na of zij altijd onverschilligheid betoond heeft en tobt zich af met herinnering. Of heeft hij die onverschilligheid nu eerst bemerkt? Hij ontdekt het niet.

Honderd dagelijksche details bewijzen hare koelheid. Wie dit bemerkt, beseft te laat dat het enkel en alleen liefde is wat gratie verleent aan elke beweging van de vrouw. Onverschillig geworden zet zij zelfs het zoutvat anders op de tafel dan vroeger. Hij zou haar daarvan willen beschuldigen en hij kan niet, want zij doet nog alles wat zij vroeger gedaan heeft, maar op een onnoembare wijze anders. Den gebruikelijken kus bij heengaan en thuiskomst geeft zij hem, maar het is een kus zonder zin. Als de directeur zich gunstig over hem heeft uitgelaten, verheugt zij zich daar nog altijd over, maar met een vreugde die niet verblijdt.

'Ge zijt zoo veranderd,' zegt hij eens. Zij doet heel verwonderd: 'En waarin dan wel?' Hij kan het zeggen noch bewijzen. Hij beweert dat ze hem niet meer kust zooals vroeger. Dadelijk is zij bereid hem wat dichter in haren arm te prangen en haar

gelaat wat vaster op het zijne te drukken. Maar dat prangen en drukken is hardheid in plaats van vurigheid. Soms denkt hij dat zij dit met listig opzet doet. Dan zou hij haar even listig en zakelijk, langzaam en sarrend willen vermoorden.

Eens kijkt hij van zijn grootboek op. Het is of iets op de muren geschreven staat: Haar leven is geledigd van zijn inhoud, de liefde, en zij beseft het zelver niet. Hij meent dat ergens gelezen te hebben, omdat hij het altijd in dezelfde woorden en met dat eigenaardige ‘zelver’ denkt. Misschien is zij er zich wel van bewust en tracht zij zorgvuldig een schijn te bestendigen. Dan leest hij weer in de gazet dat de echtgenoot der vrouw van het drama van het wangedrag verklaard heeft sinds enkele weken bemerkt te hebben dat zijn vrouw onverschillig deed en er verstrooid en bekommerd uitzag. Hij zou willen opspringen, haar in een hoek drijven en roepen: ‘beken alles of ik vermoord u.’ Zij knielt voor hem om een speld te zoeken. Die haren, die hals, dat lenig lichaam. Een duistere moedeloosheid overvalt hem. Ook in zijn liefdedrift laat zij hem betijen als stak zij de handen op voor een douanier.

Hij verliest zijn zelfvertrouwen. Niets maakt een man zoo miserabel in de oogen der vrouw. De geliefde vervult het heele huis gelijk een koning een groote troonzaal, de andere wordt er vreemd, overbodig. Hij was de uitverkorene boven betere partijen geweest, arm en met bescheiden positie toch de meerdere. Nu werd hij de mindere. Hij zag Carla hem aanstaren, verstrooid en onverschillig. Ze keek dwars door hem heen. Hij was er zelfs niet voor haar. Dwars door zijn lichaam waarin het met de gal niet in orde was. Dwars door zijn gemoed. Daar zitten geen Jezus of heiligheid, niets dan vulgaire jaloerschheid en bronst. Hij schreeuwt razend of ze godverdomme naar niets anders kan kijken, gij met uw zottinnenoogen. Zij vertrekt geen spier en verplaatst haar oogen naar den kalender.

Eens had zij den zolder wat opgeruimd en een kistje met oude schrijfboeken beneden gebracht. Leo moest eens nazien of er iets bij was dat niet mocht verbrand worden. Zij neemt er een oud schoolbulletijn uit, waarop hij eventjes de helft van de punten behaald had. Hij weet dat zij altijd spelenderwijs eerste geweest is en wat zij nu denkt. Wat

een genot hem dit certificaat van zijn geborneerdheid onder oogen te kunnen houden. Ze doet het onnoozelweg, hij kan niet opstuiven. ‘Ik zal ze maar verbranden,’ zegt zij. Maar 's avonds: ‘Ik had gedacht dat ge een primus perpetuus waart. Ach, het heeft geen belang want van schoolgenieën komt later niet veel terecht, maar waarom heeft de pastoor dan uw studies betaald?’

Poos. Hij beeft, vernederd en woedend, maar weer kan hij niet uitbarsten. Tot laat in den nacht ontrafelt hij broeiend haar demonisch gesar, ten eerste, ten tweede, ten derde. Ten eerste gij zijt een bekrompen verstand. Ten tweede, ik ben een schoolgenie, maar door mijn huwelijk met u komt van mij niets terecht. Ten derde, gij hebt gestudeerd van andermans geld en uw weldoener teleurgesteld. Ten vierde, gij werdt alleen begunstigd om uw braafheid en ik weet dat ge alles zijt behalve dat. En dat allemaal in twee zinnekens, met een lachje, gij duivelin.

Als hij zijn gesprekken met den directeur in het Fransch weergeeft, verbetert zij zijn eigen fouten nooit, die van den directeur wel. Wat een Fransch, en dat voor een directeur

van zoo'n zaak. En toch hoort hij dat zij niet gelooft aan die fouten van den directeur. Ze wil hem laten verstaan: ge kent niet eens Fransch.

De grond onder zijn voeten spoelt weg. Hij loopt klein, vulgair, bekrompen, bespottelijk onder haar oogen.

VIII.

Hij is machteloos.

Slechts enkele intieme oogenblikken doen hem nog twijfelen aan zijn verlatenheid. Dan meent hij iets weer te vinden van haar eerste vuur. Het is niets dan het ingeboren hunkeren der vrouw naar iets geestelijks, de liefde in het zinnenspel; het is haar onbewust smachten naar de verheffing van gebruiksvoorwerp tot den zaligen staat van bemind te worden; een instinctief en vertwijfeld werven om den minnaar in den douanier. Vroeger vroeg ze van oogenblik tot oogenblik: ‘hebt ge me lief?’ Nu vraagt ze dat weer. Hij breekt uiteen in een smartelijk snikken: ‘ja lieveke, ja lieveke.’ En dat zij dàt allemaal zou vergeten.

Hoe anders heeft hij haar genomen. Zonder toestemming, zonder vragen, eerst met den voet onder tafel, dan met de handen, dan met den mond, dan met het Sacrament. Alsof het vanzelf sprak dat zij de zijne moest worden. Nu smeekt hij, de absoluut mindere, en bedelt. Zij neemt hem

in hare armen, voor het eerst niet meer als den grooten overwinnaar en held, voor het eerst als den dompelaar, uit medelijden. Medelijden kan liefde worden, liefde die medelijden wordt is een aalmoes. Of zij haar armen voor hem opsteekt of ze onder hem spreidt opdat hij er in ligge, zijn verlatenheid is dezelfde.

Langzaam worden zij ontbonden. Haat, woede, wanhoop, verlangen, begeeren, verafschuwen, minachten, alles ontbindt. Vooral wat hen voor een poos nader tot elkaar brengt, want daarna wijken zij verder terug. Hun hevige gevoelens zijn ondergrondsche snelstroomen onder een gebouw; de vloer ligt nog glad maar dadelijk gaat hij inzakken. Het zijn snelstroomen met vloed en ebbe. Vloed brengt hun harten bedrieglijk tot elkaar, ebbe voert ze des te verder af. Wat vriendelijkheden en schaarsche liefde-gebaren, wat muren en een tweepersoonsbed schieten over van het ideaal huwelijk.

Een kind, denkt hij radeloos. Zij hebben dat woord nog niet uitgesproken. Als hij het uitspreekt voelt zij waarom hij zich aan die gedachte vastklampt. Haar kind zou hun vleeschgeworden liefde zijn, hij ziet er een

verplichting in om hem lief te hebben, als om verhaal te hebben op haar. Zij spreekt mee zonder geestdrift. Oogenblikkelijk denkt hij dat zij het niet verlangt. Op drie dagen is die giftige zwam in hem volgroeid. Zij verlangt het niet, meent hij, uit afschuw voor hem of om hem dat genoegen niet te gunnen. Den derden avond zoekt hij al naar haar geheime artsenijen. Van heel verre, sluw, treden zijn ondervragingen weer aan, maar hij weet niet dat zij hem met misprijzen hoort aankomen en hem beter doorziet dan hij haar. Zij laat hem listig het gesprek afwenden, zijn vragen keeren en draaien. Het troebel vat geeft wat het inhoudt en zij walgt. Eens begint zij zelf koel, wetenschappelijk bijna, over die middelen en luistert hoe hij den adem inhoudt als een wild dier dat zijn argelooze prooi ziet naderen. Dat hij den droom van haar moederschap schendt, vergeeft zij hem niet. Zijn gedachten zijn modder op haar, met elk woord groeit hare verachting. Morgen, denkt zij, leg ik fleschjes water, potjes boter, kleine pakjes bloemsuiker goed ingepakt in alle verborgen hoekjes van de kasten, dan vindt hij iets. Eens eischt hij kortaf dat zij

naar den dokter zou gaan. Juist daarom wil zij niet gaan en juist daarom acht hij zijn vermoeden gegrond. Hij spreekt het uit in grove woorden. Zij kan niet schreien van walg, ligt neer, slap, als zonder beenderen of gewrichten.

Maanden later vraagt zij hem kortaf, zonder inleiding: ‘Leo wanneer bidt gij eigenlijk?’ Vóór hij iets uitgevonden heeft, gaat zij al voort: ‘Ik dacht dat gij elken morgen meditatie hieldt.’

- ‘Heb ik dat ooit gezegd?’
- ‘Dikwijls. En dat ge dagelijks een bizonder puntje opschreeft waarop ge dien dag wildet letten. Ik heb dat gedaan en doe het nog van toen ge mij dat aangeraden hebt.’
- ‘En is het geen goed systeem?’
- ‘Heel goed, maar doet gij het zelf?’
- ‘Nu niet meer.’
- ‘Waarom niet?’
- ‘Vergeten.’
- ‘Wij gingen toch een ideaal huwelijk vormen. Maar wanneer bidt ge eigenlijk? Ik zie u bidden aan tafel als uw moeder het ziet.’
- ‘Waarom zegt ge: *uw* moeder?’

- ‘Praat nu niet over iets anders. Ik zeg dat ge zelfs geen morgen- en avondgebed doet.’

- ‘Gij denkt dat bidden prevelen van woorden is of op de knieën zitten.’

- ‘Dat niet, maar als mijn man bidt, denk ik dat ik daar na acht maanden iets van moet gemerkt hebben en omdat ik er niets van gemerkt heb denk ik dat hij niet bidt.’

- ‘En denkt gij ook dat het genoeg is maar veel te bidden en verder uw man te haten en te beletten dat ge een kind krijgt. Denkt ge dat dàt het beste is?’

Zij zegt koud en toonloos: ‘Ik ben zwanger, Leo.’

Misschien zou hij nu alles kunnen goed maken met een gebaar, een schrei, een enkel teeken van geluk. Hij verbeurt die uiterste kans met een woord dat haar gruwelijker ontzet dan Gustaaf heeft vermocht. ‘Zoo, zegt hij tusschen zijn tanden, is het u eindelijk eens mislukt?’

Elke maand heeft de doove vrouw rond Carla gedrenteld met een vraag die ze niet goed onder woorden kon brengen. Telkens heeft Carla haar te leur gesteld. Ten slotte is zij Leo's vermoeden gaan deelen, want

dat haar Leo in zoo iets kan betrokken zijn is ondenkbaar voor haar. Zij spreekt over artikeltjes in devote tijdschriften waarin 's werelds haat tegen het kind gegeeseld wordt en telkens zij uit de hoogmis komt, heeft haar iemand gezegd dat de pastoor het toch weer zoo goed gezegd heeft over die getrouwde menschen, die hun plichten niet doen. Dat vertelt zij nooit waar Leo bij is: die heeft zulke lessen niet noodig. Ook met deze vrouw kan Carla nu niet over haar verwachting spreken. Het kind dat ouders ondanks alles tot elkaar brengt, leidt haar verder af van Leo en zijn moeder. Haar gedachten spreken tot de vrucht in haren schoot. Wat zij met het ongeborene niet verhandelen kan, wordt met de Walin van Herman besproken. Die komt nogal veel. Herman is gansche dagen op de baan, Mieke Demey leert om harentwil geen Fransch, en Carla spreekt het prachtig en graag. Een taal moet men onderhouden. Yvonne dit qu'il ne faut pas gâter les maris. Et surtout pas trop de gosses. Moi, je n'en veux pas.

IX.

Vóór dertig jaar is papa Reypens thuis weggejaagd omdat hij met een meisje liep, dat wat centen scheen te hebben maar zich slecht gedroeg: madam Reypens. Zijn ouders waren nog eerlijker en eenzamer dan arm, ze zwierden hem de deur uit. Hij kende niets anders dan een eerste begin van wat handel, trok de baan op, kocht alles dat heel goedkoop was, raapte op wat ging weggeworpen worden en werd rijk. Voor hij stierf werkte men al met meisjes en met knechten die zijn vrachten op drie groote platte wagens naar de statie reden, was hij geabonneerd op twee fransche beursbladen, kreeg voortdurend telegrammen en stond elken morgen midden op den steenweg te kontroleeren hoeveel het uurwerk van de kerk verliep op zijn gouden horloge met dito ketting. Het zijne ging juist en de kerk verliep, want hij was liberaal. Omdat zijne ouders, die heel vroom waren, tegen zijn geluk waren geweest. Zijn welstand bewees dat hij het destijds goed voor had en de pastoors hebben het ook

al mis voor, want met niets dan zijn paaschplicht te houden, zonder 's zondags naar de mis te gaan, was hij toch rijk geworden. Hij keek van zijn gouden uurwerk naar de koperen wijzers en schudde het hoofd. Aan dat hoofdschudden kon de heele straat zien dat hij over orde en regelmaat een andere opinie had dan de Kerk. En dat hij met een dergelijke onregelmatigheid in zijn eigen zaak een anderen gang zou gaan.

Ze zeggen dat Paul zijn lieveling was omdat hij werkte, terwijl mama het met Raymond hield, die zich als heer gedroeg, en dat hij wel geweten heeft van Paul's relatie met een van de werkmeisjes, maar hij had zijn principepen. Hij wilde niet hooren dat de centen van zijn vrouw hem van eenig nut waren geweest. Rijk wordt men door werken. Wie niet werkt eet de centen van de vrouw gauw op en wie werkt heeft ze niet noodig. ‘Voilà,’ zeide hij.

De Walin zegt: ‘Tel père, tel fils.’ Maar zoon Paul deed het tegenovergestelde van vader, hij koos een arm meisje. En zijn mama die hetzelfde gedaan had, toen zij een straatarmen man nam, was er op tegen.

Zoodra papa hem niet meer de hand over 't hoofd hield, zette zij den strijd in om het Paul beu te maken. Hij moest uit de zaak, hij zou zijn kindsdeel meekrijgen en dan kon hij zijn weg gaan. Raymond vervolgde hem tot op de straat en riep hem daar na, dat hij nu niet meer in huis kwam. De menschen vroegen zich af waarom ook het meisje zelf en haar vader nu en dan het dorp overhoop tierden.

Zoo moest Paul het wel beu worden. Hij ging in den kost bij een koopman in aardappelen en fruit. Dien begon hij dadelijk te helpen. Hij kocht veel meer fruit en waar hij het vandaan haalde wist men niet, het was ook veel schooner fruit. Dat was dan weer veel te veel voor den afzet in het dorp en de omgeving en hij trok er opnieuw op uit om afzetgebieden te vinden. De stadsmarkten waren hem nog te min, hij vond in Antwerpen een afnemer voor Engeland. Die meneer had gezegd: hoe meer hoe liever. ‘Zoo moet ge commerce doen, zei Paul, maar nu ga ik eens aan mijn eigen zaak denken.’ Hij had intusschen zijn kindsdeel gekregen en beladen met den roem dien de dankbare fruitkoopman uitbazuinde,

kocht hij een hectaar zuren weigrond. Daarop zou hij zijn fabrieken en magazijnen bouwen. Wacht maar eens een jaar of twee, die werkt er zijn broer radicaal onderdoor, want het schijnt dat hij in denzelfden artikel gaat doen.

Een occasie voor Leo als verzekeringsagent. Zoo krijgt men er in een dorp maar eene per menschenleven. Het is zeker dat Paul daar een reusachtige zaak gaat oprichten, wel hem die dat allemaal verzekeren mag. En als het ideale huwelijk langs alle kanten inzinkt is er nog het geld. Leo begon naar buiten te leven. Armoe brengt ruzie in huis, heeft moeder eens gezegd. Misschien brengt geld geluk. Hij zal in elk geval als rijk man dàt fatsoen hebben tegenover Carla. Ik heb u rijk gemaakt zal hij haar toevoegen, bij Henri zoudt ge 't niet beter gehad hebben. Daarbij is het bij Verrept & Cie. toch maar onaangenaam werken, die heeren kennen niets dan knechten. Werkvolk beschouwen ze als lijfeigenen, bedienden als lakeien die niet het recht hebben van een zelfstandige opinie. Als die zaak van Paul dan zoo groot wordt, zal daar ook wel spoedig een boekhouder noodig zijn.

Voorloopig kan Leo dat misschien tijdens de avonduren doen, mettertijd wordt het een volledige broodwinning. Misschien is er ooit een onderbestuurder noodig, wie kan zeggen wat die buitengewone zakenman al niet tot stand brengt.

Toen het kindje geboren werd stonden al een keuken met een slaapkamer gebouwd op de hectaar wei, nog niet veel, maar volgens Paul genoeg. En voor Leo een groote belofte; maar thuis een bedreiging: Carla's leven hing dagen lang aan een zijden draadje. In hunnen angst riepen ze er als tweeden dokter Yvo Verhaeghen bij, het doktoorken met witte slobkousen en dat thuis meestendeels Fransch spreekt. Hier heeft hij alle kans om gewichtig te doen. Hij verwittigt ernstig dat, als het nu goed afgeloopen is, nummer twee Carla's leven zal kosten.

Zoolang het kindje nog niet gedoopt was, vreesde deze den dood omdat ongedoopte kinderkens slechts in het voorgeborchte van den hemel komen. Na het doopsel was zij gelaten. Zij zou liever met het kindje naar den hemel gegaan zijn om het daar te kussen en te vertroetelen. Niets bond haar hier aan

dit huis. Toen de pastoor haar sprak over de overgeving aan Gods wil, moest hij hare christelijke onderwerping bewonderen. Veel geloof moet er zijn om een jonge gelukkige moeder den dood zoo gelaten te doen te gemoet zien. De Walin zei, toen ze genezen was, qu'elle avait eu une bonne leçon maintenant.

Carla was te gelukkig met het kindje om haar te gelooven. Zij had zich voorgesteld dat Leo met haar zou twisten om dat kind; hoe, dat wist zij niet. Maar het was en bleef haar schatteken. Hij had gemeend dat het wicht hen zou samenbrengen, maar neen. Het leidde volgens hem hare aandacht wat af, dat was alles. Hij zag niet dat het heel hare ziel langzaam omkeerde. De vrouw die haren man verafschuwde werd een moeder, die haar kind liefhad. Tusschen dood en wieg in besefte zij dat men alles overschat behalve het liefhebben.

Ja die dood had zich eerst in de wieg en in 't kraambed willen leggen, maar eindelijk kroop ze in 't bed van de oude vrouw en liet leven wie de jaren nog voor zich had. De schoonmoeder had altijd gezeurd dat ze nog zou sterven zonder haar kleinkind gezien te

hebben. Nu zag ze dat het een groot struisch jongsken was, maar als ze dat gezien had vroeg ze niet, dat de Heer zijn dienaresse zou laten gaan, ze had met het kind ook nog wat willen spelen. Onwillig ligt ze te sterven zonder te gelooven dat het sterven is. Als Leo 's avonds thuis komt klaagt ze dat Carla haar vergeet. Ze mocht namelijk niets gebruiken, en dacht dat Carla haar liet honger lijden. Leo gelooft er wel niet alles van, maar toch iets. Het komt niet aan op een tas melk meer of minder, maar op de manier, de vriendelijkheid. Daarover krijgen ze dan woorden. Dat zij van hem niet houdt, tot daar, maar dat zij ook zijn moeder haren haat laat voelen, dat vergeeft hij haar niet. Haar ontstelde oogen winden hem nog meer op. Moest moeder komen te sterven, verklaart hij, dan zou hij haar zijn leven lang verwijten, dat zij hare laatste dagen vergald heeft. Dien nacht sterft zijne moeder dan. Carla legt hare hand op het nog warme voorhoofd. ‘Leo, op uw moeder en op ons kindje, ik ben goed voor haar geweest.’ Verdriet weegt de woorden niet af, hij snikt dat zij dat wel gerust kan zeggen, nu moeder er niet meer op antwoorden kan. Er zijn

in het huwelijk rustpunten van vreugde en verdriet, waar de slijtage der alledaagschheid hersteld wordt en de liefde versterkt. De herinnering keert er gaarne terug. Carla's herinneringen aan deze rustpunten, de crisissen van Leo, de ontvangenis, de geboorte, de dood van de schoonmoeder, verwijderen haar van hem.

Eens komt Paul binnen, haastig zooals altijd. Wegens die assurantie heeft hij gedurig iets te brengen of te melden. Hij staat even bij het wiegsken. ‘Er moet toch een kind in huis zijn, zegt hij, een mensch moet toch weten voor wie hij werkt, maar dit is nu toch een particulier schoon kind.’ Hij voelt de onvolkomenheid van het coelibaat.

Terwijl hij daar nog staat verschijnt Henri. Hij heeft gewacht op een gelegenheid om Carla weer te zien en te doen alsof er niets geweest ware. Carla, hij moest toch eens uw kindje zien. En hoe is het met u, ge ziet er goed uit, trouwen heeft u goed gedaan. Wij sukkelaars hé Paul.

Er is niets, maar niets aan hem te merken, hij is dezelfde gemoedelijkheid die warmte straalt waar hij komt. Carla ziet enkel dat de drie vriendelijke plooitjes aan den buiten-

kant der oogen rimpeltjes geworden zijn. Hij heeft zoo taai over zijn verdriet heen geglimlacht ter wille van mama en de menschen, dat die glimlach al in zijn gelaat gesneden staat. Een seconde ziet Carla dien verdwijnen, terwijl hij over het wiegsken buigt. Dan ziet zij niets meer: zijn kop verdwijnt onder de huif, daar spreekt hij hard. ‘Lieve vriend, ik breng u mijn eerste hulde en meteen een uitdaging voor uwen eersten boksmatch zoodra ge weerbaar zult zijn. Ge ziet er mij potverdekke een pootige kerel uit.’

Carla en Paul lachen, hij niet. Hij heeft zich dezen keer overschat. Hij haalt uit zijn jas een gebreid mantelken. Voor den kroonprins. Maar hij blijft met zijn rug naar de anderen staan en bukt zich om een schoen te binden die niet los is. Daarmee is hij twee tranen meester. Als Paul weggaat, zegt hij wel: wacht, ik ga mee, maar op straat keert hij zich om wegens een doosje dat hij nog zou vergeten hebben af te geven, hij gaat recht op Carla toe, kust haar op de wangen en den mond, deinst zonder een enkel woord, bleek en bevend terug tot tegen de deur. Daar staart Carla hem wezenloos aan, een eeuwige

stilte lang. Hij wacht op wat zij nu zal doen of zeggen. Zij kan niets zeggen, nog minder iets doen. Dan spreekt hij zelf met de oogen naar den grond.

'Carla, mama wilde niet dat ik u kwam bezoeken en ik heb er spijt van als ge soms gedacht hebt dat ik kwaad was, maar ge moet mama niets kwalijk nemen, het is zoo'n teleurstelling geweest voor haar. Ik kan immers op u niet kwaad worden, Carla. Ge zijt nu zijn vrouw, maar toch nog altijd mijn zuster. Als kinderen hebben we malkaar altijd gekust, ik kom vragen, of ik dat weer mag. Als ik uw kindje zag was ik wat meer gepakt dan ik verwacht had, maar terwijl ik hier zoo sta, zie ik al in dat het onnoozelheid is wat ik vraag. Ik heb er niets kwaads mee voor, maar het zou fataal kwaad worden en als ik Leo was, zou ik ook niet willen dat ge mij kuste. Ge zijt nu gelukkig en ik zal het nu toch maar zeggen, Carla, in het begin heeft het mij verdriet gekost, dat zult ge wel begrijpen. Maar ik heb van den eersten oogenblik af uw geluk gewenscht en nu wensch ik niets anders meer. Halt, neen, niet beginnen te schreien, dat niet. Het heeft u ook iets gedaan hè, ik

zie het. En mij dan. Ik stapte op het lustig wiel toen ik hier binnenkwam, alles begon te draaien en ik ging uw plafond op mijnen kop krijgen. Hebt ge 't aan mijn gezicht gezien, neen hé? Wacht eens, wat wou ik nu weer zeggen? Och God ja, nog iets plechtigs, enfin, ge weet het wel hé Carlienke. En als ik ooit iets zou kunnen doen... Ge moet het niet kwalijk nemen, maar in November vervalt onze polis, zeg het eens aan Leo. Zie nu was ik zoo plechtig begonnen en ik sta al te zeeveren gelijk een lameer. Ik heb u eens gezien, nu ben ik weer content. Ik zou al lang weg geweest zijn als gij nu in Godsheerennaam u eens wilde gewaardigen mij een beetje vriendelijker aan te zien. Weet ge nog wat ge indertijd zegde als we ruzie gemaakt hadden en beken, Carla, dat ik altijd de eerste geweest ben om het goed te maken. Och, ge zijt ne kwibus, maar enfin... Dat was uw woord. Hewel daar wacht ik op. Nu geef ik u een hand, gij zegt: och ge zijt ne kwibus maar enfin... en dan is alles weer gelijk vroeger.'

Hij nadert haar, zij valt hem huilend om den hals, Henri, zij is zoo ongelukkig.

Hij staat nu niet meer op het lustig wiel:

hem wordt de adem afgesneden, zijn bloed staat stil.

- ‘Is hij niet goed voor u?’ Zij schudt neen.
- ‘Houdt ge niet van hem?’ Nog neen.

Hij kust haar lang en innig.

X.

's Avonds komt hij terug. Hij weet niet wat hij kan doen, maar iets doen wil en zal hij. En hij heeft een vaag gevoel dat haar ten minste geen kwaad kan geschieden zoolang hij er bij is. Dus spreekt hij met Leo over den polis, maar voegt er bij dat hij hem dat gunt terwille van zijn vrouw, voor u zou ik het zeker niet doen, kameraad, en hij slaat Leo joviaal op den schouder. Hij heeft zoo zijn manier om te zeggen wat anderen niet durven en men neemt het hem toch niet kwalijk. Maar Leo heeft nooit zin voor humor gehad, hij wil die assurantie niet als Henri ze hem niet gunt. Hij kijkt Henri scherp aan: zijn vrouw moet geen cadeaux van hem hebben.

Henri lacht het nog weg: ‘Zeg Carla, is die altijd zoo krikkel? Allons azijndrinker, ik laat u de brouwerij verzekeren, zeg merci en tracteer met een tas koffie.’ Maar niets te merciën en niets te koffie, Leo wordt al stugger. Hij aanvaardt ook geen assurantie-cadeaux voor zijn zoon. Dan zit er volgens Henri niets anders op dan eens te vechten.

Carla alleen ziet dat er iets zonderlings is in zijn vroolijkheid. Zij wordt al zoo bang voor hem als voor Leo, maar die krijgt gelukkig zijn galcrisis als Henri pas weg is. Zoodra het onweer overgedreven is, ligt hij te sarren dat die van den brouwer een beter man zou geweest zijn, niet waar. Maar ze heeft hem nog niet en het zal nog lang duren, want de crisissen blijven altijd maar langer weg. Maar zeg eens, wil zij hem nu eens duidelijk verklaren waarvoor die zot haar wil betalen. Als iemand een assurantie niet wil afsluiten gaat men elders. Honderden agenten loopen de beenen van onder hun lijf uit voor een poliske van twintig frank, waarom bleef de zeevereer dan zoo aandringen, heeft hij schuld aan u en waarvoor alstublieft?

Zij weet al lang dat elk antwoord hem maar opwindt en reden geeft tot nieuw gesar. Daarom zwijgt zij, maar niet om hem te sparen, alleen maar omdat zijn beleediging geen belang meer heeft. Eens heeft zij Yvonne in vertrouwen willen nemen, maar hoe blij was ze dien avond geweest dat ze zich bedwongen had en haar ongeluk niet op straat gebracht. Nu heeft ze eindelijk met

Henri gesproken en ze blijft er blij om. De sombere man die haar bed deelt, is haar vreemd en vijandig. Naast hem ligt zij te denken aan den jeugdvriend. Nu ligt hij zeker ook wakker. Hare gedachten spreken hem toe. Ge hebt hem goed getergd. Bij grootvader Caluwaers hing boven de schapraai een gekleurde prent van een toreador, die rond een stier huppelde met een rooden doek. Gij waart vanavond die toreador, hij de stier, ik had u lief. Nu let goed op. Ge ligt wakker en denkt maar aan mij, maar ik beveel u iets: ge moet nu slapen. Als ge sterk aan mij denkt, zult ge hooren wat ik u zeg, zooals ik u hoor. Gij zegt dat ik niet bang meer moet zijn en ik ben ook niet bang meer, maar ik zeg dat ge nu moet slapen. Slaap nu en morgen spreken we weer met elkaar, door den donker en door de muren heen. Slaap wel, lieve stouterik. Ge weet dat we stout geweest zijn vandaag en dat mag niet. Maar slaap nu.

Leo stoot haar altijd ruw aan als zij ingeslapen is, dan keert zij zich om en droomt een paar zinnen hardop. Ditmaal zegt zij: ‘dat mag niet.’ Daarmee weet hij genoeg: Henri heeft haar zeker gegrepen en

gekust en toen heeft zij gezegd: dat mag niet. En hij: van wie mag het niet, van hem, van dien misbakken pastoor? Ik zal hem vanavond zijn zaligheid eens komen geven. Dan heeft zij geschaterd: ja, zeg, doe dat eens, geef het hem eens goed. Maar hij heeft er dan iets anders op gevonden, dat van den polis: ik zal hem wat geld laten zien, ge zult hem zien grabbelen! Dan vindt hij alles goed. En dan doen we samen uitstapjes. Naar Brussel. Daarop heeft zij weer geantwoord: dat mag niet. Zoo maar, natuurlijk, om hem nog meer te prikkelen. En toen heeft hij haar op zijn schoot getrokken, in den zetel naast de schouw en zij heeft maar gegicheld: Neen Henri, dat mag niet. Om hem nog gekker te maken.

Hij stoot Carla weer aan en weer zegt zij in haren slaap: dat mag niet. Hij gaat na of hij misschien met haar iets besproken heeft dat niet mag en dat nu zou kunnen nawerken in haren droom, maar hij herinnert zich alleen dat zij hem ooit gevraagd heeft het poortje achter in den tuinmuur te laten toemetsen en dat hij haar toen geantwoord heeft: dat mag niet, omdat het een servituut was, een recht op doorgang van den gebuur.

Maar dat was in het begin van hun huwelijk geweest, maanden geleden, toen zij nog onwennig was in het huis en vreesde dat 's avonds kwaad volk langs daar zou binnendringen en haar verrassen in de keuken. Sindsdien zijn die woorden niet meer tusschen hen gewisseld en het zou toch al te vreemd zijn dat zij daar nu nog zou van droomen. Neen, die van den brouwer heeft iets met haar uitgehaald en haar ‘dat mag niet’ kwelt nu haren slaap.

Als hij 's morgens weg rijdt weet hij dat ze weer een heelen dag heeft om iets uit te halen dat niet mag, 's avonds na het werk rijdt hij als een razende om vroeger thuis te zijn dan zij hem verwacht en hij zal ze dan misschien nog betrappen in de gang.

Henri wil geen relatie en Carla ook niet. Hij weet van haar dat zij het niet zal willen, zij dat hij voor zoo iets te braaf is. Zoo behoeden zij elkaar. Hij heeft maar één reden: haar te beschermen. Daarom fluistert hij, in volle straat, dat hij voorgoed uit het dorp wil verdwijnen als dat noodig is voor haar geluk. Het gaat om hem niet, maar om haar. Dat zegt hij, gebogen over het kinder-voituurke, dan denken de menschen dat hij

tegen het kind da-da doet. Maar hij kent niemand het recht toe Carla ongelukkig te maken, da-da kleine meneer, en daarom neemt hij het tegen den buldog op, luister goed, Carla, op leven of dood. Wat wil zij nu? Wil zij dat hij Leo direct aanspreekt, wil zij dat hij hem een elf-uren-rammeling toedient. Moet ik hem radicaal neerschieten of hem eens uitnoodigen om de brouwerij te komen afzien en als hij op het leerken van den grooten ketel staat hem er in wippen en er soep van koken, in plaats van bier. Het is maar één brouwsel bedorven, dat kan de zaak niet maken. Dada, kleine sjamfoeter, zeg gij uw gedacht eens.

Het loopt koud over Carla's rug maar zij lacht luid. Wat liefde hem ingeeft klinkt haar te hemelsch al spreekt hij over doodslag en moord. Met het gevoel dat zij voortaan veilig is, heeft zij genoeg. Zij glimlacht: och ge zijt ne kwibus. En hij: maar enfin... Ze lachen op den rand van ontrouw en drama.

Maar nu moet Carla ook eens binnen komen en het kind toonen aan mama. Hij weet dat mama er niet is en roept in de gang, zoo maar, dat mama eens moet komen zien

wie we hier hebben. Dan zitten ze alleen in de ruime huiskamer. Zijn vroolijkheid verdwijnt, hij wordt stil en droomerig. Er komt een groote rust over haar alsof dit haar thuis is. Eindelijk zegt ze:

‘Wat denkt ge?’

‘Niets meer...’

Weer wordt het stil onder de vriendelijke hangklok. Dan spreekt hij, kalmer en ingetogener dan de klok zelf. Ik wist wel dat het maar een vergissing geweest is en dat ge zoudt komen. 's Namiddags heb ik het altijd rustig, dan kan ik bij u komen zitten. Uw plaats is daar waar ge zit, mama doet boven wat dodo en ik zit hier bij ons kind. Hij kijkt in het voituurken en fluistert dat het slaapt, dat hij nu wat bij haar komt zitten en zachtjes op zijn teenen, maar met wijdopen armen gaat hij op haar toe. Zij rijst verschrikt uit den zetel en ook op dezen rand houden zij elkaar recht. Met niets dan een: och ge zijt ne kwibus.

Maar Leo ziet al in de gang het slijk aan de wielen van het voituurke en er ligt nergens slijk in het dorp dan op de binnenkoer van de brouwerij. Daar is het nooit droog. Hij vraagt dadelijk of Carla op

wandel geweest is. Neen. Hij zwijgt want hij gaat nu zeker spelen. Hij heeft nu al één bewijs, maar hij zal er meer hebben. Morgen, bijvoorbeeld, moet hij een slechten betaler gaan manen en daarvoor moet hij langs het dorp komen. Hij zal vanavond zeggen dat Carla hem morgen niet vóór 9 uur moet verwachten, want er is overwerk. Dan zal ze den heelen nacht kunnen plannen maken voor dien langen vrijen namiddag en hij zal hier om drie uur staan. De deur zal gesloten zijn. De kleermaker zal wel weten waar zijn vrouw zit en daar zal hij haar gaan uithalen.

Er bestaat geen argeloozer echtgenoot dan de Leo, die ligt te vertellen dat hij vandaag Arthur De Jans gezien heeft, een studiekameraad en die heeft verdorie ook chance gehad, zeg. Hij vertelt inderdaad zijn eigen historie. Arthur De Jans heeft een onverwachte promotie gekregen door de afdanking van een veel ouderen bediende; alleen was de reden nog veel futieler dan bij Verrept & Cie. Carla beweert dat Arthur De Jans die promotie had moeten weigeren uit protest tegen de onrechtvaardigheid van het beheer. Dat is voor Leo natuurlijk een insinuatie dat hij destijds de promotie ook

had moeten weigeren. Woedend vraagt hij hoe ze dan wel hadden kunnen trouwen, maar dat argument maakt op Carla geen indruk: dan hadden we maar moeten wachten en hij barst los. Precies! Nog wat wachten! Dan had ze haar netten nog wat vaster kunnen strikken rond dien van brouwers en had ze hem, Leo, niet moeten nemen bij gebrek aan beters.

Weinig beleedigingen kwetsen een vrouw dieper dan dat zij als jong meisje geen keus heeft gehad, Carla komt rechtzitten. Dacht hij soms dat zij hem par dépit genomen had, dat zij geen keus had gehad, dat zij er niet minstens twee andere had kunnen hebben. En wanneer zal het nu eens uit zijn met dat ‘die van brouwers’ en ‘die van Reypens’.

- ‘Roep ze erbij, dat ze hooren hoe ge ze verdedigt.’
- ‘Ja roep ze.’
- ‘Ge zijt juist in toilet om ze te ontvangen.’
- ‘Denk wat ge wilt.’
- ‘Dat doe ik.’
- ‘Ik ook, maar niets vuils.’
- ‘Denken niet, maar doen wel, gij...’

Het achterblijvend woord bereikt haar

eerst op den vloer, als hij, een duivel, recht-gesprongen is, haar nachtkleed met een ruk opengescheurd heeft en haar, naakt op die flarde na, uit het bed geworpen. Het woord is: hoer. En het is dienzelfden nacht, mère Adrienne, dat hij haar overvalt, één pees en knook, beestelijk, uit pure verachting, om haar te vernietigen en niet te gunnen aan anderen. Haar bloed suist in haar ooren. Er is op de wereld niets dat zoo mateloos kan vernederd worden als een vrouw.

XI.

Men gunt in een dorp graag iets aan een voorbeeldig christelijk huisgezin, waarvan de man niet in de herbergen hangt, nooit vloekt en voor de rest ijverig de baan op gaat om na het werk nog wat bij te verdienen. En wie het om Leo niet zou doen, doet het om Carla, de dochter van Eric over wien nog altijd gesproken wordt, het stil braaf en schoon meisje, dat een droevige jeugd heeft gehad en dat Leo genomen heeft uit liefde, terwijl ze betere partijen kon doen. Het spreekt vanzelf dat burgemeester Dolf zich geen twee maal laat aanspreken over verzekeringen. Al jaren geleden heeft hij zijn polis opgezegd omdat die heeren van Brussel geen Vlaamsch kunnen schrijven. Zeg het maar niet hardop, maar sedert dien is van heel zijn doening niets meer verzekerd en kan Leo hem nu vlaamsche polissen en briefwisseling bezorgen, dan is die zaak zonder meer geregeld. Van zulke zaakjes stuurt men gaarne bericht naar de maatschappij, niet alleen omdat het vele goede

punten zijn voor iemand die ooit wel eens gewestelijk of provinciaal inspecteur zou willen worden, maar ook omdat Dolf gezegd heeft dat hij nu lang genoeg dienst gedaan heeft. Het jong volk moet nu eens inspringen. En we hebben nu Leo, Henri en Paul. Van Raymond Reypens wil hij niet hooren; hij moet menschen hebben die hem recht in de oogen zien.

Een eigenaardig geval met die Reypens. Van toen ze verlost was van Paul begon madam zoogezegd op villegiatuur te gaan, maar altijd naar hetzelfde hotel en nog wel in Elsene, niet precies de beste villegiatuur-plaats van ons vaderland. De eigenaar van dat hotel was een van haar vele jeugdvrienden, een schoone garçon in zijnen tijd, die het hotel in zijn pootjes had gekregen door te trouwen met de weduwe van zijn patroon. Weduwen vergaan, maar een hotel blijft, zal hij gedacht hebben en terecht, want de weduwe verging inderdaad, het hotel en de jeugdvriendin schoten er op over. Toen het tusschen hun beiden in orde was, bleek dat Raymond dan nog wat overschot gevonden had, de eenige dochter van zijn schoonvader. Henri zet den burge-

meester het geval uiteen. De zoon trouwt met de dochter van 't lief van zijn moeder, 't is te zeggen dat de zoon de schoonzoon wordt van zijn stiefvader of als ge 't niet goed verstaat, dat de dochter van den tweeden man van de vrouw van Bertus Reypens trouwt met haar stiefbroer. Terwijl ze lachen berekent Leo zijn kans. Als Raymond er niet bij is wint hij het gemakkelijk tegen Henri, die geen politieke ambitie heeft en Paul wordt te zeer in beslag genomen door zijn zaken. En laat hem maar eens schepen worden of burgemeester, dan komen de boerkens vanzelf aangeloopen om hem ter wille te zijn met hun verzekeringen. Weliswaar is de directie Verrept & Cie. niet best te spreken over politiek genre Dolf tegen de Verhaeghens, maar eer het zoo ver is zal Paul van zijn zaak al iets groots gemaakt hebben en de Maatschappij hemzelf tot provinciaal opziener bevorderd.

Voorloopig gaat het met die zaak van Paul niet zoo vlug en eenvoudig als met den fruithandel. De twee groote hangars stonden er gauw en lagen even gauw vol allerlei koopwaar gestapeld, maar een ervan brandde binnen de maand totaal leeg. Tusschen

die twee hangars staat een soort miniatuur-eifeltoren en daar hangt een gewicht van tweeduizend kilo in. Dat haalt men met een simpele handvat omhoog en men laat het automatisch vallen. Het dient om oud ijzer te pletten en te verbrijzelen. Die toren waait tweemaal om. Men vraagt zich af vanwaar de wind komt die eerst tweeduizend kilo uit den haak licht en op den grond werpt en dan den ijzeren toren omverblaast. Spookt het misschien op die wei? Paul heeft verscheidene nachten zijn eenigen vasten werkman, den vader van het meisje waarmee hij een relatie zou gehad hebben, de wacht doen houden, maar dat heeft tot niets anders gediend, dan dat hij het ongeval wat vroeger vernam. Toen het ding omver lag kwam de werkman hem opkloppen.

Een afgebrande mijt of schuur betalen, beschouwt een goede verzekeringsmaatschappij op den buiten als reklaam. De boeren moeten de kracht van zoo'n polis kunnen beproeven, daarna zijn ze gerust, betalen gemakkelijker hun premie en bevelen de maatschappij aan. Toen bij Paul de tegenslag begon met het omverwaaien van zijn eifeltoren, geloofde de assurantie maar

dat een pinneken kon losgeraakt zijn uit een kantwiel; men is niet voor niets verzekerd en ‘Sécurité S.A.’ wil iets doen voor goede klanten, zij betaalt. Daarna brandde de hangar vol huiden af en nu werd het wel de moeite van een ernstig onderzoek waard. Kan men op de vergoeding niets afdingen dan heeft de agent het natuurlijk gedaan. Dat laat Leo niet op zich zitten. Vooral toen de toren een derden keer omwaaide met den gewichthamer weer netjes op den grond, en Paul verzekerde dat hij alles nagezien had vóór het slapen gaan, stond zijn positie op het spel. Nu wil ik het weten. Hij was wantrouwig genoeg om Paul niets te vertellen. Gelukkiglijk! Want Paul vertelde alles aan den werkman, dat wil zeggen aan den sterken wind en het vuur zelf. De menschen verslinden elkaar. Toen Paul den werkman gevraagd had zich bij hem te verhuren had de vent eerst Raymond geraadpleegd en ja, hij moest maar gaan. En hoe slechter het zijn broer ging des te beter zou het den werkman gaan, daar zorgt Raymond voor. De hangar stond er nauwelijks toen hij leegbrandde. Dadelijk had Raymond kar en paard gekocht voor den zoon van den werkman, die

moest er maar den omtrek mee afrijden op zoek naar koopwaar voor Raymond. Zoo'n belooningen achterhaalt het gerecht niet en ze geven een mensch couragie.

Paul had altijd dwaas nevens de menschen weggekeken. Hij meende dat ze even naïef waren als hij en verslonden in plannen en werk. Hield hij zelf de nachtwaak, dan wist de werkman het van hemzelf en moest de werkman waken, dan had hij den heelen nacht om te waaien. Het volk begon al te vertellen dat Paul destijds toch schuld moet gehad hebben en wie zich tegen zijn moeder verzet, wordt toch maar gestraft, dat zien we nu wel. Maar Leo geloofde aan natuurlijker oorzaken. Paul deed het misschien zelf, ge kunt tegenwoordig niemand meer betrouwen. In elk geval, er mocht waken wie wilde, bij vroegen nacht slentert hij naar de spookwei. Hier ligt zijn promotie vanwege 'Sécurité S.A.' en weg dan Verrept & Cie., dan wil ik nog ooit burgemeester worden.

Het drama greep plaats in de gewone termen; de betrokkenen zelf waren nog het meest verrast. De werkman meende dat Paul weg was omdat Paul hem gezegd had dat hij vertrok. Leo meende dat hij weg was

omdat hij hem naar de statie had zien gaan en Paul was niet weg omdat hij zijn trein gemist had. De werkman dacht dat hij nu vrij spel had, Leo dat er nu wel iets kon gebeuren, Paul dat het nu de moeite waard kon zijn een paar uren zonder licht in de keuken met den tweeloop aan het open venster te zitten. De werkman ging rechtop, kroop over den pinnekensdraad en richtte recht zijn stappen naar den eifeltoren waar hij wat geluid maakte op het ijzer en dan ging liggen om af te wachten of iemand hem ook had gehoord. Leo sloop hem gehurkt na. Paul, door het slaan op het ijzer genoegzaam verwittigd, legde zijn geweer gereed. Zoo speelden ze, zonder elkanders presentie te vermoeden, hun tragiek spel zoo precies alsof ze elkaar wilden helpen om het te doen lukken. Als op het gerucht niemand verscheen en Paul den tijd had gehad zich goed gereed te zetten, stapte de werkman wijdbeens en kalm naar den hangar die weer vol huiden lag. Paul sloop hem gebukt na en tegen het lapje lucht dat tusschen de twee silhouetten der hangars laag tegen den grond hing, zag Paul hunne gestalten en kon ze nu volgen langs den muur. De werkman

stond aan de poort, knipte een heel klein zaklampje aan om het slot te vinden en Paul juist te laten mikken. Leo kwam recht tegen den muur om zijn zakmes te trekken en den brandstichter te lijf te gaan, zoodra hij wat zou gewerkt hebben aan de poort. Toen schoot Paul. Die aan de poort viel dadelijk. De andere was slim genoeg om niet op den loop te gaan, maar Paul zag hem ineenkruipen blijkbaar in de illusie dat men hem niet zien kon. Paul mikte degelijk en hij had als student niet voor niets heele vacanties musschen en spreeuwen geschoten, hij schoot dwars door Leo's long. ‘Bijna roos, zei hij zelf, ik schoot voor dood naar het hart. Den eersten gaf ik het in de beenen, ik dierf niet hooger. Maar als ik het schot gehoord had werd ik razend en vergat alles.’

XII.

Carla's eerste gedachte, snel als bliksem, is voor Henri. De pastoor bereidt haar voor op het ergste. Hij komt juist van het gasthuis en helaas, de dokter geeft weinig hoop. Zij zegt: ‘zooals God wil.’ Gelukkiglijk heeft zij met een priester te doen: die kan zulke christelijke gelatenheid bewonderen, een leek zou dat onverschilligheid noemen. En Carla kan geen verdriet veinzen. Zij denkt dat Henri straks het nieuws zal vernemen. Hij zal nog te bed liggen en weer fluisteren: ik wist dat alles maar een vergissing was en dat ge zoudt komen. Ja, zij komt, de vergissing is uit. Moed, zegt de pastoor, moed en zij moet denken aan de woorden uit de H. Schrift: God beproeft niemand boven krachten. Zij denkt: daarom laat God hem sterven. Als zij alleen is knielt zij waar zij staat en dankt God. Maar zij zit geknield voor het leeg voituurke en haar bloed staat stil. God bedanken omdat hij haar kindje verweest? Hem bedanken omdat hij om harentwil haar man doodt? En als God dat

werkelijk om harentwil heeft laten gebeuren, zou het dan een belooning zijn voor hare ontrouw met Henri? Schreiend loopt zij naar boven, knielt voor het kind en kermt vergiffenis. Zij wenschte de dood van uw vader niet, lieveke, toe bid voor vaderke. De handjes zijn nog spinnekens, maar zij vouwt ze om te bidden en schreit zelf om vergiffenis voor dat met Henri. Is het een onverklaarbare genegenheid voor den man die ligt te sterven, of wroeging omdat zij hem ontrouw geweest is, of medelijden met Leo die verdwijnen moet om harentwil.

Haar wrok is verdwenen. Zij vraagt zich af of zij wel reden had zich te beklagen tegenover Henri. In het dorp heet haar huwelijk voorbeeldig, God weet hoe het met de andere huwelijken staat, de voorbeeldige en de half en halve. Het verschil is dat zij haar geheim verraden heeft aan Henri, terwijl andere vrouwen het bewaren. Yvonne die alles zegt en altijd uit het bed babbelt, heeft nooit zooveel kwaad verteld als zij aan Henri.

Alle bezoek is verboden maar de bestuurster is daarmee niet van Carla af. Zij moet haar man zien, zij het dan maar door het

sleutelgat of een spleet van de deur. Hij ligt roerloos met het scherp gesneden profiel van de dood. De zuster smoort Carla's gil met een hand aan haren mond en dan loopt Carla naar huis en zit te wachten op de doodstijding. Telkens de deur moet geopend worden kan het de tijding zijn. God beproeft niet boven krachten, maar Hij straft ook. Als Leo sterft is het een straf want God kan haar en Henri niet zegenen. De kus, en alles wat tusschen hen geweest is was zondig, een begin van echtbreuk. Nu heeft God gezegd: welnu ik zal u het geluk geven dat gij gezocht hebt, ik zal u laten ondervinden dat het geen geluk is.

Zij tracht zich te herinneren wat haar verwijderd heeft van Leo, maar ook het ergste schijnt haar niet erg meer. Leo is niet slecht. Maar hij heeft zijn gebreken zooals iedereen en zij zelf. Zijn jaloerschheid heeft alles gebroken, maar zij heeft reden gegeven tot jaloerschheid en in het begin, toen zij nog niet aan Henri dacht, heeft zij die jaloerschheid bejegend als een beleediging en zij had ze moeten behandelen als een ziekte. O vergiffenis! Toen de pastoor eens al te geestdriftig over dien braven man en voor-

beeldigen christen sprak, werd haar gevoel van schuld zoo drukkend dat zij zich instinctief verweerde. ‘Leo had ook zijn gebreken, meneer pastoor en in sommige opzichten zelfs een lastig karakter.’ Terwijl zij de woorden uitspreekt voelt zij dat ze zich verraadt. Zoo spreekt geen vrouw over haren stervenden man. Zij wil het gesprek afwenden, maar de pastoor is haar voor. ‘Vóór het huwelijk zweren ze elkander eeuwig lief te hebben, zegt hij en dan bedoelen ze dat ze malkaar in der eeuwigheid zullen blijven kussen en vertroetelen gelijk in den tijd van 't verkeeren. Maar mekaar liefhebben is eerst en vooral mekaar verdragen. De liefde die dat kan is al een ideale liefde, daar wordt men heilig mee.’

Carla beziet hem met groote oogen. Zoo bezag Adelaïde den onderpastoor, maar zij zag onheil; haar kleindochter ziet ideaal. O God, straf haar nog niet, laat hem genezen.

Van dat gebed weet Henri natuurlijk niets. Hij heeft maar een moeilijkheid die hij niet oplossen kan: mag hij ja of neen nu naar Carla gaan? De rest spreekt vanzelf. Op Leo's dood wachten is een kwestie van uren, op Carla wachten een kwestie van een jaar en

zes weken, daarna kunnen ze ten minste al verkeeren. Ook aan het kind heeft hij gedacht. Zal ik het kunnen liefhebben? Met hart en ziel, fluistert hij. Als zijne kinderen er zullen zijn zal het voor hem een eerepunt zijn, dat Carla nooit of nooit mag merken dat hij eenig verschil maakt tusschen eigen kinderen en dat van de vergissing. Maar mag hij haar nu gaan opzoeken? Hij dubt drie dagen over zijn moeilijkheid en lost ze dan op door zoo maar bij Carla binnen te gaan. Hij neemt zwijgend een stoel. Verdriet veinzen mag hij niet, blijdschap toonen nog minder en haar kussen zou schurkachtig zijn. Dus maar gaan zitten en vragen of er nieuws is. Heel haar gemoed komt in opstand: hij doet alsof hij hier thuis is. Hij bemerkt dadelijk dat hij verkeerd gehandeld heeft en zou willen spoorloos verdwijnen. Maar hij kan toch niet zoo maar weggaan en hij kan ook niet over het weer spreken. Het gebeurt hem niet dikwijls dat hij in nesten en dorens zit, nu wordt hij met de seconde hulpeloozer en juist omdat hij zwijgt meent Carla nog vaster dat hij eenvoudig maar gekomen is om bezit te nemen van het zijne. Zij moet het hem zeggen, dan maar zonder

aanleiding, in één gulp en schrei: dat ze van Leo houdt, ja, ja en veel, heel veel en dat ze er spijt over heeft ooit haar beklag te hebben gemaakt, want dat is een groot onrecht tegenover Leo geweest en ge moet alles vergeten wat ik u gezegd heb, want dat waren leugens en de fout lag aan mij. En zij legt haar hoofd in de armen op de schouw. Want Leo is goed en ik houd van Leo en van hem alleen.

Nog 's avonds is hij er niet van bekomen. Wat een hart, wat een rijke natuur en zoo nobel! Hij vergenoegt zich in zijne vernedering omdat hij daar zoo maar binnengeloopen is, hij pummel, hij potverdekkesche boer. Hoe fijn en spontaan heeft zij gevoeld dat zoo iets niet paste. En dat de bruut in het gasthuis zoo'n verdediging niet verdient maakt haren uitval des te nobeler.

Den tienden dag mocht Carla Leo al eventjes bezoeken, niet lang om hem niet te vermoeien. Norsch en vermagerd, met harde trekken onder de stoppels van zijn baard, lag hij te kijken hoe zij zou reageeren op het weerzien. In plaats van schreiend op het bed te vallen, zooals hij verwacht had, komt zij lief en kinderlijk glimlachend naar hem toe,

maar hij weet wel hoeveel daarvan gemeend is. Zij heeft de druiven bij die men natuurlijk altijd meeneemt voor een zieke. Met zulke kleinigheden verraadt men zich, want indien zij er een oogenblik aan gedacht had iets mee te nemen dat hem genoegen deed, zou ze perziken gekocht hebben. Nog geen maand geleden heeft hij gezegd: ‘als ge ooit hoort dat ik mijn ziel verkocht heb, denk dan maar dat het is voor een schoon kistje perziken die in watte liggen.’ Dan heeft zij nog geantwoord: ‘wat een goedkoope ziel.’ Ze streelt zijn wang nu wel en doet al maar vriendelijker naar gelang hij norscher wordt, hij kan die komedie niet uitstaan. Te goedkoop, zoo'n lievigheid van tien minuten, als ze tien dagen gehad heeft om heel anders vriendelijk te zijn tegen anderen. Hij laat haar weggaan zonder een woord, zonder haar na te kijken tot aan de deur.

's Anderendaags: of ze 't goed gehad heeft in die elf dagen, nu zal ze 't binnenkort helaas weer moeten gewoon worden met hem. Carla wil de liefde beoefenen die heilig maakt, maar hoe taaier zij volhardt in haar vriendelijkheid, des te zekerder wordt het voor hem dat zij het er thuis nu goed van

neemt. In het noviciaat was er ook altijd iets stralends aan haar gezicht. De novicemeesteres had zelfs eens gezegd dat het een soort behaagzucht en uitgelatenheid was. Die feestelijke uitdrukking was wel aangenaam maar de ingetogenheid is toch een veel grootere deugd. Nu wil Carla weer heilig worden en weer straalt ze, maar Leo denkt: van zingenot. En zeker als ze verklaart niet te willen dat hij naar huis komt voor hij heelemaal en definitief genezen is, bestaat er voor hem geen twijfel. Hoe is het met den goeden vriend Henri? Zij beweert Henri sinds Zaterdag acht dagen niet eens gezien te hebben en dan rilt de eerste glimlach over Leo's stoppels, smartelijk en smalend.

Zij beziet hem medelijdend. Zijn bitteren mond, zijn wenkbrauwen samengetrokken van het tobben. Hij heeft zijn leven gewaagd uit ambitie en waarvoor? Voor een vrouw die hem verafschuwde, een huis waar geen geluk is. Instinctief en vrouwelijk gaat zij op het bed leunen en het hoofd streelen dat hij toch niet terugtrekken kan. Leo, luister eens, lieve. Ziet hij niet dat zijn jaloerschheid heel zijn leven vergalt. Hij werkt en slooft zich af om vooruit te komen, maar

denkt hij niet dat zij liever met hem arm en gelukkig is dan welvarend en ongelukkig. Haar zal hij onverschillig maken en andere vrouwen dan zij zouden hem misschien al lang links hebben laten liggen en hun vreugde gezocht waar ze te vinden is. Dat heeft hij van haar niet te vreezen, maar hoe vreeselijk zou het al niet zijn als zij onverschillig werd voor hem en voor alles. Toe dat moet haar jongen, haar liefste man nu toch eens inzien, zeg, toe, Leo, zeg, hé.

Over zijn oogen groeien tranen. Zij waant het pleit al gewonnen en verwijt zichzelf nog scherper haar schuld in de mislukking van hun huwelijk. Had zij maar dikwijler met hem gesproken zooals nu. Vurig kust zij hem. Hij weert dien kus af om te snikken dat hij al lang weet dat zijn leven nutteloos is. Nog begrijpt zij niet dat hij alleen om zichzelf kan weenen. Nutteloos is zijn leven van nu af niet meer, liefste jongen. Nu wordt alles anders, nu begint een nieuw leven voor hen. Beiden zullen ze hun best doen, anders worden, elkaar begrijpen, verdragen. Ze hebben beiden schuld gehad en ze zullen zich beiden beteren. Nu worden ze gelukkig. Leo, toe lach nu eens, zeg dat alles weer goed wordt.

Hij lacht. En nu snikt zij. Van geluk, zegt ze. Ze is de twee laatste jaren ongelukkig geweest, maar het zal voor een groot deel haar schuld zijn, ze maakt er hem geen verwijt van. Neen, alles is vergeten en vergeven. Zeg haar dat gij haar alles vergeeft en hij, Leo, is braaf en goed, iedereen zegt het, waarom zou hij ook niet voor haar zijn. Kom, kus haar nu, zij is toch zoo gelukkig. En zoodra hij zal thuis zijn zullen ze met groote vreugde het kindje verwachten, Leo, ons kindje.

Nog lacht hij: ‘zeg nu ook iets, zeg dat ge gelukkig zijt.’ Maar hij zegt dat zij zoo gauw gelukkig is, dat ze doodongelukkig binnenkomt en op minder dan tien minuten is zij overgelukkig. Hij wou wel dat het bij hem ook zoo rap ging maar hij heeft een vrouw, die van hem niet houdt en die niet oprecht met hem is. Die zoowel verdriet als geluk kan veinzen. Waarom wil ze hem absoluut gelukkig maken vóór hij naar huis komt? Wachten hem daar zooveel verrassingen dat hij al zijn geluk zal noodig hebben om ze te verwerken? Waarom pakt zij zoo tragisch naar haar hart, het is hier geen theaterzaal. Omdat de scène mislukt is? Hij

is niet zoo naïef. Hij weet dat zijn huwelijk een vergissing is en dat hij hier met twee groote horens ligt. Is dat niet genoeg. Moet hij daar nu ook nog gelukkig om zijn?

Carla buigt middendoor terwijl zij naar de deurklink grijpt.

Daarna heeft hij een kou gevat, maar ook dat gevaar dreef voorbij. Zoodat Henri haar op de stoep in het voorbijgaan kon gelukwenschen. Zonder spot. Om haar duidelijk te maken dat hij alles vergeten heeft en dat het voor hem is alsof zij nooit iets heeft gezegd. Maar Carla is het of een deur die zij even geopend had, weer toe valt. De eenzaamheid sluit zich weer om haar.

XIII.

De benoeming tot gewestelijk opziener vermilderde Leo's gemoed niet. Altijd had hij zich voorgesteld dat meer welstand hem meer ontzag zou hebben verleend in Carla's oogen. Het verschil met den rijkdom van Henri of Paul zou verminderd zijn. Maar de nieuwe lievigheid dateerde van voor de benoeming, van in het gasthuis. En daar had Carla hem immers gezegd hoe weinig haar gelegen was aan het geld en hoe veel aan de liefde. Hij vond haar opdringerig, het hinderde hem. Wat hebt ge te verbergen, dacht hij, dat ge zoo lief zijt. En als zij zag dat hij bizonder slecht gestemd was, verdubbelde zij haren ijver en hij zijn barschheid. Soms wond het hem zoo op dat hij met zijn vuisten onder haar gezicht schreeuwde nu op te houden met die komedie en hem te zeggen wat er geweest was. Zij had er zich al suf op gedacht hoe ze zulk onweer kon doen wegtrekken. Liet zij hem gerust dan had zij volgens hem begrepen dat haar list mislukt was en liep zij nu te dubben over een nieuwe

methode. Hield zij vol en liet zij zich afdreigen zonder haar zachten glimlach te verliezen, dan moest haar angst volgens hem ditmaal toch bizonder groot zijn en daarom hield hij er dan nog sterker aan te weten wat ze onder die zoeterigheid verstak. Het valt haar zwaar altijd te denken: hij is niet slecht maar ziek. Maar soms blijkt dat dan toch. Er zijn oogenblikken waarop hij zelf bezwijkt voor haar zacht en onophoudend werven om wat goedheid. Hij neemt haar in zijn armen en kust haar gelijk hij een aalmoes geeft aan de kerkdeur. Dan begint zij zenuwachtig te snikken. Zij zegt dat het van puur geluk is en dat zij zoo'n behoefte heeft aan liefde, venteke lief, maar het zijn niets dan haar zenuwen die losknappen als zij na dagen zelfbedwang en verlokken beloond wordt met een armen minuut innigheid. Leo, we zijn immers nog jong, we kunnen toch nog niet leven gelijk gouden jubilarissen, alle twee onbeweeglijk in een gekregen zetel. Hij zwijgt maar denkt: wat is er in Godsnaam met haar veranderd terwijl ik in 't gasthuis lag.

Van Henri is niets te merken, die is dus waarschijnlijk niet in 't spel, al kan men

nooit weten. Maar des te dikwijler komt Paul. Leo hoort iets verdachts in den toon waarop Carla zegt dat het toch lief van hem is Leo gedurig te komen opzoeken. Natuurlijk, het is het minste dat hij doen kan na Leo bijna doodgeschoten te hebben, maar enfin hij had het recht te schieten en velen zouden daarna niet zoo attent zijn. Carla heeft die woorden goed overwogen. Zij wil Paul niet nog hooger prijzen om Leo niet te verontrusten, maar dat wil zij zeggen om hem te verstaan te geven dat zij weet dat Paul alleen voor hem komt.

Paul was wild geweest van verdriet zoolang Leo tusschen leven en dood had gelegen, de reactie was een vroolijkheid die men van hem niet gewoon was en die vroolijkheid prikkelde Leo's argwaan. Als er iets veranderd was tijdens zijn verblijf in 't gasthuis, dan was het niet alleen Carla maar iets tusschen haar en Paul. Hij neemt zich voor van uit dat feit logisch verder te denken. Dan moet men beginnen met de vaststelling dat Paul's schijnvertrek naar den trein met opzet gebeurde om hem, Leo, te misleiden. Daarvoor moet men dan aannemen dat de werkman op nachtwaak Leo ooit bemerkt

heeft en dit gesignaleerd aan Paul. Welnu dan zijn er twee mogelijkheden: ofwel heeft Paul op hem geschoten met, ofwel zonder het medeweten van Carla. In het eerste geval moet er tusschen hen al iets bestaan hebben vóór den tragischen nacht. In het tweede geval kan hun geheime liefde ook van na het schot dateeren. Is dit logica, denkt hij, of jaloerschheid, is het juist geredeneerd of niet. Welnu, hij redeneert verder. Het kan hem niet schelen van wanneer die relatie dateert, ze is er nu en dat is het voornaamste. En het is nog niet genoeg geweest dat op hem geschoten werd als op een hond, alleen omdat hij er te veel was, hij zou nu, omdat het spel mislukt is, ook nog tot voorwendsel moeten dienen om Paul gelegenheid te geven Carla te bezoeken, maar dat niet hè!

De gezochte gelegenheid tot krakeel gaf Paul zelf. Humor was zijn fort niet en in zijn vreugde omdat Leo genezen was, moest hij kunnen lachen. Het schot van dien nacht bleef in hem naspoken, bij elk bezoek vertelde hij het nog eens na. ‘En gij kunt niet gelooven hoe het u opwindt als ge eens op een mensch geschoten hebt. Gij moogt van

geluk spreken kerel, dat ge hier nog zit, want ik schoot om te hebben, dat zeg ik u.' Heel fijn was dat nu niet, maar het was van Leo's kant nog grover, boos te vragen waarom Paul hem dan absoluut wou kapot schieten, dat zou ik willen weten. Paul riep eerst: 'gij veronderstelt zoo maar dat ik wist op wie ik mikte.' Het ging crescendo: 'gij insinueert zoo maar dat ik wetens en willens op u geschoten heb.' Carla had niet weinig moeite om hen te bedaren. Zij dacht maar dat Leo er belang bij had dien toekomstigen groothandelaar te vriend te houden en het viel Leo op hoe gauw zij Paul gekalmeerd had. Bij het heengaan scheen de bedreigde vriendschap weer hersteld, maar nauwelijks viel de deur toe of Leo sloeg haar. Hij sloeg haar in de gang, terwijl zij nog met het gelaat naar de deur stond en hij stond achter haar. Hij sloeg haar op het hoofd met volle vuist. En nu nog eens dat oogjes pinken en dat geil lonken, dan wacht hij niet eens meer tot de andere weg is, dan slaat hij ze beiden met hun koppen tegeneen dat het bloed hun uit den neus springt.

Er zit van ouds temperament in de Verhaeghens. Heilig worden met de liefde die

kust en vol hartstocht is kunnen ze, maar de liefde die verdraagt, valt hun niet licht. Toch verdraagt Carla dit. Maar als zij 's avonds voor het bed Jezus geknield smeekt om sterkte en geduld en hij snokt haar brutaal recht omdat hij die schijnheiligheid niet kan aanzien, gaat zij voor hem staan, groot en schoon, met losse haren en met naakte armen die zoo sterk zijn als heerlijk. Weet hij niet, dat als het op brute kracht aankomt, zij hem niet vreest. Hij moet niet denken dat hij een zwakke vrouw mishandeld heeft want daar schaamt hij zich toch niet voor. Hij moet denken dat hij een vrouw geslagen heeft, die zich kan weren maar die zich liet slaan.

Het is als bij Ernest en Eric, ook haar woede steekt plotseling op. Het eene woord roept er tien andere op die niet meer afgewogen worden. Ze rukken krachtig aan in den roes van redenaars. Zij heeft niemand noodig en ook geen geweer en als zij eenmaal zal zeggen ge raakt mij niet aan, dan raakt hij haar niet aan, reken daarop. Als zij hem weg zou willen dan is er nog altijd vergif genoeg en wil hij het liever uitvechten op zijn brute manier, ik sta hier immers, lafaard, begin.

Hij gaat voor het lavabo schokschouderen, de veiligste houding tegen woede van een Verhaeghen. Carla knielt weer neer voor het bed en Jezus bedaart die woede. Is dit, zegt hij, uw ideaal, en zij snikt. Leo denkt: allemaal ziekelijke overspanning, zij is zwanger. Wat later vraagt zij hem vergiffenis. Hij duwt haren kus weg. Slaap en word normaal, denk aan uw grootmoeder. Zij denkt aan Jezus en bidt.

Dien nacht breken de eerste weeën aan, veertien dagen vroeger dan te verwachten was. Het is haar als voorbeschikt dat de blijdste gebeurtenissen moeten verdonkerd worden door een herinnering die huiveren doet. Weer moet in uitersten nood le docteur Verhaeghen geroepen worden, weer ontsnapt Carla, weer waarschuwt hij voor de volgende maal, weer vreest Carla dat zij het kind niet zal kunnen liefhebben, maar men legt het in haar armen, een verheerlijking doorstraalt haar wezen en zij heeft het lief. Geen kus van hem, geen glimlach, geen woord, geen teeken van blijdschap. Hij beweert weer verkouden te zijn, dat is hij inderdaad voortdurend sedert het schot; en dat hij daarom moeder noch kind wil naderen.

Maar onder den drang van bronst nadert hij met of zonder verkoudheid. Het worden ernstige bronchieten. Als Carla daarover bezorgd is denkt hij: ze weet dat ik hier niet lang meer zal loopen. Eens zegt hij dat het haar nog meevalt après tout. De kogel heeft hem niet omvergekregen, maar die bronchieten zullen hem vellen.

Zij kondigt hem hare derde verwachting aan, juist vier maand na de geboorte van het tweede. Hij zegt met zijn rug naar de kamer, onverschillig door het raam kijkend, dat zij van hem wel gauw genoeg zal afgeraken, maar het is te vreezen dat zijn plaatsvervanger liever zelf kinderen zal koopen dan die van een ander over te nemen. Hij lacht valsch om zijn geestigheid. Hij heeft het gevoel van den ter dood veroordeelde, hij haat leven. Misschien zou hij milder worden als hij Carla ongelukkig kon maken, maar er is een kracht in haar die hij niet kent en nog minder kan dooden. Hij haat het intense leven van haar lichaam. Dat schendt hij om het te vernietigen en het brengt nieuw leven voort, een prachtig kind. Hij slaat en schopt het en het valt om naar dat kind en glimlacht en vergeet de schoppen.

De geboorteweeën worden voor dit derde wel niet door slagen opgewekt, maar de slagen volgen wanneer zij hem driemaal gewekt heeft om hulp te halen. ‘Ge piept nogal gauw, wacht nog maar wat.’ Hij snorkt verder. Dan jammert zij klappertandend dat boeren opstaan en waken bij een beest in den stal en hij slaat haar met vlakke hand in het gezicht. In een dierlijke benauwdheid, tusschen twee weeën in, zweert Carla op het kind dat zal geboren worden, dat het het laatste zal zijn. Hij: ‘God zal u straffen.’

XIV.

Den burgemeester Dolf had God gezegend. Nu verwittigde Hij hem door binnen de drie maand twee oude boeren te laten halen en Dolf begreep het dadelijk: mijn klas wordt binnengeroepen. De kinderen hadden hem nooit te bed gekregen en eigenlijk was hij nooit ziek geweest, maar nu bleef hij vanzelf liggen. Want zijn gedacht is dat ge ons Heer niet moet tergen met tegen uw gemoed in te werken en te blijven rondloopen als het niet meer gaat. Deftig en christelijk sterft men in 't bed. Als ge niets meer kunt eten en de beenen willen niet meer mee, is het een teeken dat de maag kapot is en dat is het signaal. Het is hetzelfde met mevrouw Grootaert. Ze kan ook niets meer innemen, de dokter zegt dat het alle dagen kan gebeuren. De dood wacht niet tot Henri getrouwd is, hij had zijn moeder maar vroeger dat plezier moeten doen.

Dolf legt zich neer, gewillig en content met den Wil van Boven. Het is straks tijd

voor de nieuwe verkiezingen, de burgemeester geeft het treffelijk af. Hij doet zijn laatsten termijn behoorlijk uit, en zet de gemeente niet in nesten door jaren vóór de kiezing te sterven. Hij ligt rustig te beredderen. Zijn jongste, de eenige die nog thuis is, moet een postkaart schrijven naar al de kinderen in den omtrek. Dat het wel niet presseert, maar ze moeten allemaal eens komen, het is met vader niet te best. Ze krijgen die kaart 's Zaterdags en 's Zondags komen ze allemaal met al hun kinderen, een groote tafel vol grooteren en twee groote tafels vol kinderen. Na het eten jagen ze dat klein volk achter de villa de wei in en als burgemeester Dolf hun stemmen hoort, staat hij op en verschijnt tot ontsteltenis van de ouderen in de keuken. Hij moet er toch nog eens bij zijn, hier zijn we allemaal weer eens bijeen. Een glas wijn kan hij niet meer meedrinken, maar hij zit nog eens aan het hoofd van de tafel, ziet allen met welbehagen aan en doet den oudste uit zijn meerschuimen pijp van zijnen goeien tabak smooren: dat ik het nog eens riek. Hij gaat nog eens aan het raam en kijkt tevreden naar den schoonen eigendom, zijn klein-

kinderen en zijn vee. Dat is meer dan hij kan, ze moeten hem te bed leggen. Daar komen ze afscheid nemen, ten minste de ouderen en er is heel zijn lang leven geweest dat hun getoond heeft hoe men leven moet, daar heeft hij niet veel meer aan toe te voegen: blijft braaf en doet uw plichten.

Zijn broer, de pastoor, kan 's Zondags natuurlijk niet komen, hij komt den volgenden dag. Dezen keer zouden ze misschien eens niet zwijgend bij elkaar gezeten hebben want ze waren in de kamer waar Reynders gestorven was en hier begonnen herinneringen die ze, oud en tevreden, wel hadden willen herdoen. Maar het spreken viel Dolf lastig, zoo zwegen ze ook voor den laatsten keer hard tegen elkander op. ‘Doet er iets zeer,’ vraagt de pastoor en Dolf antwoordt dat het er nogal door kan. Met een paar korte zinnetjes nu en dan, wisselen zij hun diepste genegenheid uit en als de pastoor stijf en zuchtend opstaat, vraagt Dolf hem een kruisken. De pastoor zegt: ‘Dolf, in alle geval tot ziens’ en Dolf: ‘ja, Frans, 't is al eender waar.’

Nog schiet er tijd over om Leo en Henri te roepen. Hij heeft het boerenrespect voor

geleerdheid en houdt er aan dat zij hem vervangen. Zij moeten zich meer en meer doen gelden, want de rijke boer zoekt in zijn plaats te komen en Dolf heeft absoluut niets tegen dien braven man, maar we moeten nu eens iemand kunnen vooruitzetten die geleerdheid heeft en zijn man kan staan.

Daarmee is alles geregeld, de vermoeidheid van een lang arbeidzaam leven begint zich samen te trekken in zijn bloed, hij zucht dat hij wat gaat slapen, en hij slaapt voorgoed in.

Waar een man als hij verdwijnt is het opeens of plaats voor drie vier anderen vrij komt: de strevers springen tegelijk toe. Voor Leo was Henri de eenige concurrent van tel. Aan den rijken boer dacht hij nauwelijks en aan den anderen kandidaat, een rijk geworden koopman, heelemaal niet. En tegen Henri kon en moest hij het winnen, zij het alleen maar om Carla. Zijn verkiezingsstrijd begon hij op den dag van Dolf's begrafenis. Nauwelijks had hij het graf van den eerlijke den rug gekeerd of hij vertelde voor het eerst wat iemand hem meegedeeld had dien hij nooit ofte nooit zal noemen

omdat hij van den brouwer afhankelijk is: dat de vader van een meisje uit een bepaald café een vreeselijke scène gemaakt heeft in het brouwershuis en het is van dan af dat mevrouw Grootaert boven gebleven is. Dus dat arme mensch heeft mij ook een geruste dood gehad! De vader is heel gekalmeerd weggegaan, de zaak zal nu stil blijven, zullen we maar hopen, want anders zitten we er maar aardig voor met onze lijst, jongens. Luistert goed, Leo vertelt dat nu aan een paar intiemen om te hooren of zij er misschien al iets meer over weten. In elk geval moeten ze zich eerst eens goed bevragen eer ze de lijst samenstellen. Wie het hem verteld heeft is goed geplaatst om het zeker te weten en voor zoover Leo kan zien, heeft hij er geen belang bij Henri te beklappen. Maar den dag van vandaag kan men niemand meer betrouwen, het is juist daarom dat ik er u eens over spreek. Onder vrienden, verstade. Voor de rest laat Leo zulke pottekens liever gedekt en ik vraag u maar dit: zwijgt er ook over.

Zoo spreken ze af. Niemand heeft meer succes dan de lasteraar, op drie dagen verspreidt zich zijn pest maar dan wordt hij

vaak overmoedig. Leo geniet van zijn woorden als van lekkernij waarop hij bijt en zingt als hij Carla kan onder den neus duwen dat ze werkelijk geen kans heeft, och arme. Nu heeft hij vernomen dat zij het hartediefje moet deelen met een caféhoer. Zij verbleekt, maar niet van jaloerschheid. Een instinct zegt haar: hij lastert. Zij vraagt hem hoe hij dat weet en hij geeft geen bescheid, want hij vreest dat zij zich aan die bron zal bevragen. Hem heeft niemand het nieuws verteld, hij kan niemand noemen. Hij lacht opeens of zij hem dan zoo dom acht. Zij zal natuurlijk Henri op de hoogte stellen en dan wordt degeen die het hem verteld heeft gebroodroofd. Zij doorziet hem al scherper. Zij weet dat hij liever den beklapper zal prijs geven aan Henri's wraak, dan zelf het genoegen te missen haar met bewijzen te kunnen beschamen. Hij wordt al woedend onder haar zachte oogen, die hem niet loslaten en hem verwarren. Gebrandmerkt worden als een lasteraar, de gemeenste van alle desillusies die hij haar kan aandoen. Hij schreeuwt: ‘zwijg er nu over.’ Maar de grond scheurt onder haar voeten, de walg wurgt haar. Zij vergeet

hoe zij de verdediging van Paul heeft moeten bekoopen, hangt aan zijn hals zooals een drenkeling aan al te licht drijfhout. ‘Leo, lieve, dat moogt ge niet doen, dat is toch het allerlaatste.’

Uit een anderen hoek, dien hij ook niet geducht had daagde een ander concurrent op, zijn bestuurder bij Verrept & Cie. Le docteur Verhaeghen heeft daar ook nog wat te zeggen en niet voor niets heeft de vroegere pastoor avonden lang gekaart met papa en hem. Bij Verrept & Cie. geen politiek. Dus laat de bestuurder Leo roepen want hij heeft met eenige verwondering vernomen dat Leo zijn candidatuur zou willen stellen. O mijnheer de directeur dat is laster! Dat hoort de bestuurder Leo gaarne zeggen, want hij had vernomen dat men al tweemaal vergaderd had zonder den rijken boer, die er van overtuigd is dat hij den overleden burgemeester zal vervangen. En op die vergadering heeft Henri dit gezegd en Leo dat geantwoord en een derde voor den rijken boer gepleit. Leo kan niet meer loochenen maar dat zijn maar eerste besprekingen geweest, mijnheer de directeur. En Leo is daar in betrokken geworden zonder

het zelf te weten, misleid door zijn goed hart. In vertrouwen gezegd, burgemeester Dolf had hem bij zijn sterfbed laten roepen en toen zoo gesmeekt en aangedrongen dat hij zich verplicht had gevoeld althans de eerste vergaderingen bij te wonen. Hij moest toch iets doen van wat hij aan het sterfbed beloofd had. Maar te goed is allemans zotje, hij zou zich wel bijtijds weten terug te trekken. Een reden is gauw gevonden. Er zijn ambities genoeg die niet beter wenschen dan hem te zien verdwijnen, maar het mag niet te rap gaan.

De uitleg bevredigt den bestuurder, want zooals Leo wel weet: chez nous c'est une question de principe. Dat moet hij hem niet nader uitleggen, want hij heeft zelf meegemaakt dat men den ouden boekhouder met droefheid in het hart heeft moeten bedanken. De directie hoopt van ganscher harte dat Leo verstandiger zal zijn, vous avez femme et trois enfants. Ou quatre?

‘Trois, monsieur le directeur.’

En zoo verscheen Leo niet op de volgende, de officieele vergaderingen. Hij wist wel wat er besproken werd maar het overwicht van den rijken boer voelde hij er niet. Het ergste

dat hij meende te moeten vreezen was een plaats na Henri op de lijst, maar zelfs dan zou hij nog triomfeeren door voorkeuren. Aan Paul moest hij niet eens meer denken. Het dorp was er nu wel van overtuigd dat madam Reypens het zoogezegd schandaal met het werkmeisje op zijn minst overdreven had, want Paul had het meisje met haar vader aan de deur gezwierd en dezen keer hadden ze hem niets verweten; ze waren stillekens afgedropen. Vanwege de partij zou het echter onvoorzichtig geweest zijn iemand op de lijst te brengen die zoo in het gedrang der klappijen was geweest.

Leo lette meer op het bedrijf van Paul dan op zijn kandidatuur. Of dat bedrijf ooit kon geven wat het beloofde. In het proces had de assurantie haar best gedaan om een groote schadevergoeding te krijgen, maar de werkman was slim genoeg om niet te bekennen op wiens bestelling hij gewaaid had. Hij verklaarde gehandeld te hebben uit wraak omdat Paul zijn dochter verleid had en geweigerd er mee te trouwen. Paul had heel het gestreng tribunaal, zoo gestreng als het was, doen proesten met zijn verweer tegen die beschuldiging. Hij beweerde dat

Anna de manie had zich zwanger te verklaren als men haar ook maar een hand gegeven had. Zij had dat al bij anderen beproefd en nu ook bij hem. Het was nu al maanden geleden dat ze met haar vader op de straat legen hem kabaal gemaakt had en toen zei heel het dorp dat men kon zien dat ze zwanger was. Hewel waar is dat kind nu, laat zien! Ze heeft verdomme toch wel tijd genoeg gehad om het voor den dag te brengen of zoekt ze er langer mee te loopen dan een olifant!

Ooggetuigen zeggen dat de rechter met zijn gezicht op de tafel lag van het lachen, maar hij was weer rechtgekomen toen Paul in vervoering geroepen had dat hij dien gediplomeerden leugenaar den kop tot spijs had moeten schieten. De rechter riep hem tot de orde. Paul's advokaat, die wist dat er geen spraak geweest was van verleiding, dat de werkman dus ook niet uit wrok gehandeld had, insinueerde en vroeg uit om de werkelijke reden te achterhalen, maar de werkman bleef bij zijn wraakgevoel. De rechtbank begreep deze gevoelens in een vaderhart en bewijs eens, als tegenpartij, dat iemand ze niet heeft! De maatschappij en Paul moesten

het dus zonder schadevergoeding stellen. Men kookt geen soep van een kei.

Wat Leo vertrouwen gaf was dat Paul desondanks een derden hangar bijgebouwd had. Dat kost geld en met iemand die geld heeft en handig zakenman is kan men inschepen. Anders zoudt ge u de verwittigingen van Verrept & Cie. met nederigheid laten welgevallen, al zit u hun vous avez femme et trois enfants nog zoo leelijk dwars. Leo waagde 't er op toen de lijst definitief moest samengesteld worden. Alles viel mee. Henri stond hem zijn plaats af zonder er bij te zeggen dat hij het ter wille van Carla deed. Zijn eenig argument is dat in de politiek toch nooit iets goeds wordt gebrouwen en hij brouwt liever goed bier. Hij bestelt voor heel de vergadering een ronde van hun nieuw merk dubbel faro en Leo ziet zijn eenigen vijand weggeruimd. Hij ziet zijn grooten vijand aan een heel ander eind van de tafel niet: de rijke boer zit stil en hoovaardig te tracteeren.

Die triomfeert bij de verkiezingen, eerste vergissing van Leo. De tweede: dat de brouwer die met het volk om kan zooals Henri en ambtshalve heel het jaar door

tracteert, een massa voorkeurstemmen krijgt. Henri werd door die stemmen vóór Leo gebracht. Leo's vernedering tegenover Carla kon niet grooter zijn en toen de uitslag bekend werd, had de bestuurder al de conclusie getrokken uit de principen van Verrept & Cie. Je vous ai averti.

XV.

Idealisten worden gedood door de banaliteit, wanneer zij op rijperen leeftijd ontdekken niets grooters te doen te hebben, dan in doodgewone omstandigheden een doodgewoon leven behoorlijk te leiden. Dat zal Carla's lot toch niet zijn. Het ideaal huwelijk had zij zich eerst voorgesteld, 's avonds in een prieelken hand in hand met Leo, verdiept in de beschouwing van den heerlijken zonsondergang. Leo ontroerd: ‘Hoe schoon is de natuur, mijne liefste.’ Zij: ‘Onze zielen verheffen zich van het geschapene tot den Schepper.’ Dan zwijgen zij in diepe ontroering. Slechts een zachte druk der ineengestrengelde handen verraadt wat in hunne zielen omgaat. Langzaam zinkt de ‘vurige zonnebal’ tusschen de populieren achter den horizon. In den appelaar fluit een ‘late merel’, het ‘rijpe ooft’ hangt zwaar en blozend. Slechts bijwijlen wordt de vredige stilte gestoord door ‘den zachten plof van pruim of perzik’ tot plots van heel ver de vreedzame klank van een dorpsklok komt

aanzweven en wegsterven in het gebladerte. Te midden van deze ‘stille wijding dernatuur’ staan zij op en diep bewogen ‘prenten’ zij een ‘zoen van vrede’ op elkanders voorhoofd en hunne ziel is één gebed: Gij zijt getuige, o God, van ons geluk. Zegen het, hier knielen wij neder in het dauwbeperelde gras.

Hoe anders was haar leven geworden, De vrome Leo een man zonder geestelijk leven, de geestelijke vriend een echtelijke bruut, de held een miserabele cijferaar. En nu is haar ideaal huwelijk dien man te verdragen, niet te verachten, lief te hebben. Hij komt thuis met het nieuws dat hij zijn opzeg gekregen heeft. Een gewestelijk opziener van ‘Securité S.A.’ heeft een prachtige bijverdienste als hij hoofdboekhouder bij Verrept & Cie. is, maar een afgedankte hoofdboekhouder van Verrept & Cie. eet er droog brood van. Dat weten zij beiden. Haar oogen flakkeren op, want zij wil heilig worden in die armoe. Hij ziet in die oogen vreugde om zijn neerlaag oplichten, haat zoo heftig dat ze de armoe gaarne draagt als het hem maar slecht gaat. Zij neemt hem in hare armen met kussen en schreien, schreien en kussen. En dat ze hem nu meer lief heeft dan anders,

dat hij zal voelen dat hij ten minste haar heeft, als ook al de anderen, heel de wereld hem alleen laten. En als dit noodig was om hen weer tot elkaar te brengen, dan dankt zij den hemel om deze beproeving. Fier vertelt zij dat zij het Henri eens goed gezegd heeft. Die heeft haar op straat gevraagd of Leo het geval platonisch opgenomen had. Zij heeft geantwoord dat Leo te hoog staat om zoo iets tragisch op te nemen en moest het hem werkelijk geraakt hebben, dan zou hij te trotsch zijn om het zelfs haar te laten merken. Henri had laten verstaan dat hij geen politieke ambities had en van plan was zich terug te trekken en zijn plaats af te staan aan Leo, maar zij had zich op haar stuk gehouden. Leo wenschte absoluut niet in zijn plaats te komen.

Zij voegt er niet bij dat zij getracht heeft Henri boos te maken op haar.

Van nu af versombert het huis, alsof de luiken den ganschen dag gesloten blijven. Leo zit waar hij zit. Hij heeft tijd om de baan op te gaan, op zoek naar nieuwe assuranties, maar het is hem zelfs te veel de noodige uitstappen te maken voor reeds afgesloten polissen. Hij zit bij de kachel en

speelt niet eens met de kindjes, zoogezegd omdat hij het niet vertrouwt met zijne bronchieten, die inderdaad ernstig zijn, maar de reden is dat hij zelfs voor kinderen niet vroolijk kan doen. Tot nu toe zijn hij en Carla van elkaar vervreemd door altijd woester botsingen, nu gaat elk zijns weegs. Zij verheugt zich in den tegenslag, hij wordt er door gebroken. Achter de kachel zit hij te hoesten en te broeien. Zijn geest keert zich om, de beginselen waarop hij gemeend had te leven barsten gelijk muren van een bouw die verzakt. Carla volgt dit alles op zijn gelaat. De onrust en de gejaagdheid aan wie Carla nu denkt, met wie zij gesproken heeft en welk complot zij tegen hem heeft gesmeed, verdwijnt geleidelijk en om dienzelfden gespannen mond verschijnt een glimlach. Tusschen licht en donker maakt haar dat altijd angstig alsof hij van het dagenlang roerloos zitten zonder spreken, levend in ontbinding overgaat. Zij beziet soms het schaduwlijntje tusschen die glimlachende lippen, of het geen kopergroen is. De stilte beklemt, de glimlach fascineert haar. Eens staat hij onverwachts op en zij slaakt een gil.

Maar op een morgen, Carla maakt groenten en aardappelen klaar voor 's middags, begint hij langzaam door het vertrek te stappen en hij spreekt hardop.

‘Jaren geleden, zegt hij, toen ik hier nog pastoor was, woonde daar op een afgelegen gehucht een arm boerenweefke; dat had een kind, een jongsken, een voorbeeld van vlijt en goed gedrag. Ik ben rijk van huis uit, had hier een parochie die goed opbracht, betaalde mijnen onderpastoor slecht, kortom ik wou een goed werk doen en ik liet dat jongsken studeeren. Maar toen het zijn humaniora af had, wou het niet meer priester worden en ge ziet van hier dat ik mijn geld niet verder ging weggooien om er een dokter van te maken, want dat wou hij worden. Indien ik hem het geld voor die studies geleend had, zou hij waarschijnlijk een braaf katholiek goed dokter geworden zijn. Braaf en katholiek waarom? Omdat hij goed zijn brood verdient en dus met alles tevreden is. En waarom goed dokter? Omdat hij braaf en katholiek is.’

Carla staat vóór hem met opengesperde oogen vol afgrijzen. Zij meent dat hij gek geworden is, maar hij weert haar gebaar

ernstig en rustig af. ‘Uw herder spreekt, aan-hoor hem eerbiedig en in stilte, mijn kind. Misschien meent gij iets te weten, hoe weinig ook. O vlucht deze bekoring van hoogmoed en onderwerp u aan uwe geestelijke overheid. Ik ga dus voort.’ En hij gaat voort, zoo bitter als hij Carla nooit beschuldigd heeft, over ondank, 's werelds loon. ‘Ik heb mijn beschermeling een betrekking bezorgd en toch heeft hij mij den rug toegekeerd.’

Nu laat Carla hem rustig betijen. Dat hij heel anders geloofde dan hij voorgaf, of niet meer, had zij al langer bemerkt. Laat hem nu zijn ongeloof maar eens uitspreken dat is de eerste stap voor de weerlegging. Misschien heeft God haar voorbeschikt de ziel van haren man te redden.

‘Ik ben pastoor geworden, zegt hij. Ik ben van arme afkomst. Als dokter, advokaat of ingenieur zou ik er bij de examens nooit gekomen zijn, nu verdien ik meer dan vier onderwijzers. Een elfurenlijk kost 1000 fr., dat is 25 voor den koster, 80 voor de twee onderpastoors, 20 voor was en grafmaker, blijft 875 fr. voor bibi. Mijn onderpastoors kunnen er niet komen, dat is erg hoor, ik ben ook onderpastoor geweest en ik was

verplicht de helft van Sint Pieterspenning scheef te slaan.'

Hij vouwt de handen alsof hij te communie ging en zegt: 'Ik ben bisschop. Indien ik geen priester geworden was, zou ik nu achter de ploeg loopen of in koetaarten trappen. Gemakkelijk valt het mij dus de geloovigen voor te houden dat het geloof een groote weldaad is. Als boerenzoon zou ik op de kermissen slagen krijgen voor mijn dwarsche eigenzinnigheid. Nu doe ik al wie mij durft tegenspreken in den ban van onze moeder de H. Kerk.'

Carla loopt met in vertwijfeling gewrongen handen naast hem door het vertrek, smeekend nu toch op te houden. Hij blijft voor haar staan. 'Mijn kind, gij durft critiseeren, gij mist den sensus catholicus. Daar hebben wij ook iets op gevonden. Het geloof is eene genade en men verliest het door de zonde. Zoodus, mijn kind, als gij niet gelooft wat ik zeg, zijt gij een onkuischaard. Mij dunkt dat ge 't daar voorloopig kunt mee stellen, mijn kind.'

Zij ziet zijn oogen groen lichten.

'Ik ben moeder overste van het gasthuis, zegt hij, ik moet 80 menschen voeden. Tot

nu toe heb ik vleesch gekocht bij Theo Thyssen, een mensch met elf kinderen. Maar wij hebben hier nu een nieuwe slachterij bij gekregen in het dorp: twee gebroers met hun zuster en die leveren mij het vleesch acht centiemen goedkooper. Het schijnt dat Theo Thyssen vreeselijk kwaad is, maar iedereen let op zijn profijt. Hij vraagt mij of ik weet hoe hij nu aan den kost zal komen met zijn elf kinderen, maar ik heb hem geantwoord dat hij meer vertrouwen moet hebben in O.L. Heer en weet ge wat hij mij in mijn gezicht geslingerd heeft, mijn kind? Het kan zijn, riep hij, dat ik in hem confientie mag hebben, maar als hij is gelijk zijn commis-voyageurs dan sta ik er slecht voor. Beeld u toch zoo iets in, mijn kind, en dat is dan vader van elf kinderen. Het is toch niet te verwonderen dat Ons Heer zulke wereld straft met oorlog en hongersnood.'

Eens speelt zij haren hoogsten troef uit, herinnert hem er aan hoe dicht hij bij den dood geweest is en God moge hen nog lang bij elkaar laten blijven, maar men kan toch nooit weten wat gebeurt, Leo, en dan. Niets vermurwt hem. De giftige glimlach blijft om zijn mond spelen. Hij vouwt

devoot de handen, slaat de oogen neer en zegt: ‘Inderdaad ja, mijn kind, daarmee houden wij de koppigsten koest. Doet maar, zeggen wij, luistert naar ons niet, gaat uw gang.’ Hij declameert pathetisch: ‘wentelt u in het slijk uwer driften, maar eens komt de dood en naar de hel gaat ge. Mijn kind, dan beven ze al. Ze zijn wel slim genoeg om er goed van te profiteeren zoolang ze leven en gezond zijn, maar als het einde nadert spelen ze zeker. Het moest zooeens waar zijn, denken ze en dan hebben wij ze beet, mijn kind. En dan slaan wij op den preekstoel, mijn kind. Waar zijn ze nu, de godloochenaars die ons bespotten. Wanneer het er gaat op aankomen roepen ze om ons en biechten gedwee. Mijn kind, dat is onze kracht.’

Een avond. ‘Mijn kind, om een goede katholieke echtgenoote te zijn moet gij veel kinderen krijgen.’ Hij grijpt haar bij de schouders, Carla laat het brood op de tafel rollen, maar het mes houdt zij in de hand. Eén flitsend moment onderzoeken hun oogen wie van beiden waanzinnig geworden is. Dan zegt zij kalm dat ze nu in onthouding moeten leven en dat hij wel weet waarom.

De waarschuwing van dokter Verhaeghen, Leo's gezondheid en hun dreigende armoede. Terwijl zij het zegt wacht zij op zijn woede, bereid zich te laten neerslaan zonder verweer, maar hij doet nog altijd niets dan glimlachen. Dan zet hij zich naast de kachel en doceert.

'Wij zijn thans gekomen, mijn kind, aan de fine fleur van onzen godsdienst. Neem een celibatair, laat hem gedurende veertien achtereenvolgende dagen gedurende een half uur alleen met een meisje, afzondering strikt verzekerd. Het resultaat is een nieuwe kandidaat voor het lidmaatschap onzer moeder de H. Kerk. Dat zijn feiten, mijn kind. De H. Kerk kent ze zoo goed dat zij zelfs aanraadt de verkeering vóór het huwelijk zoo kort mogelijk te maken. Want het huwelijk, mijn kind, heeft een dubbel doel. Ten eerste de voortplanting van het menschelijk geslacht. Daarvoor mag men dus niet zorgen tijdens de verkeering. Ten tweede man en vrouw helpen in den strijd tegen de driften. Nu komen er, gij komt het te ondervinden, mijn kind, in dezen tijd, in ongeveer de helft der huwelijken perioden voor van verplichte onthouding. Verliefden mogen

niet te lang naasteen op een bank of op het gras zitten, priesters moeten de vrouwen schuwen, zelfs in den biechtstoel, maar man en vrouw die elkander moeten liefhebben en die recht behouden op elkanders bed moeten periodiek in onthouding leven. Zijn wij krankzinnig, mijn kind.'

'Zij moeten niet, Leo.'

'Neen, mijn kind, ik weet het. De man mag zijn zieke vrouw vermoorden. De teringlijder mag haar in de gauwte tien kinderen bezorgen vóór hij sterft. Het klerkje mag er tien maken, die hij niet voeden en niet opvoeden kan. Zij mogen, mijn kind.'

Hij voelt dat Carla hem niet kan weerleggen en doceert voort, genietend van zijn meerderheid. Zij luistert scherp om zijn bezwaren te kennen en dan de weerlegging te zoeken.

'In het Oud-Testament, mijn kind, was polygamie toegelaten. De schriftgeleerden zeggen: omdat de wereld nog onbevolkt was. Daarna werd monogamie wet, er was geen overproductie meer noodig. Nu is in vele omstandigheden normale productie overrompelend. Waarom mag nu niet meer gelet worden op de behoeften der wereld en vroeger wel?'

Carla stelt hem voor zijn moeilijkheden

voor te leggen aan den pastoor. Hij glimlacht cyniek. ‘Mijn kind, ik zoek geen licht, ik heb het gevonden.’ Eens pakt hij met bezwaren uit waar Yvonne er bij zit. De Walin staart hem met onverholen bewondering aan en staaft zijn bewijsvoering met vrouwelijke redeneeringen. ‘J'ai connu quelqu'un, un ingénieur ...’ Carla voelt zich machteloos. Eens waagt zij het, te zeggen dat zij den pastoor gevraagd heeft dezen avond even te komen, maar Leo staat op, neemt hoed en jas, gaat buiten en komt eerst tegen middernacht thuis. Zij durft in den biechtstoel niet zeggen dat haar man op het punt staat zijn geloof te verliezen en is het geen goede vernedering voor haar die heilig wil worden, zich uit te geven als iemand die niet eens meer eenvoudig gelooft en kinderbeperking voorstaat? De vrome priester siddert voor haren diepen val. Zij moet hem beloven nog meer te bidden en ook hij zal haar in zijn gebeden indachtig zijn. ‘In mijne arme gebeden,’ zegt hij.

XVI.

Haar wijsheid is nutteloos. De priester bereikt ten minste dat zij niet onder Leo's invloed komt, zijzelf bereikt niets. Hij houdt haar zijnen glimlach voor, een schild dat zij niet kan doorsteken. Er is in zijn gemoed iets gebroken dat zijn gedachten overhoop werpt, maar dat is niet te herstellen langs de hersens. Zij beproeft te redetwisten, hij glimlacht. Zij tracht hem te winnen met het argument der vrouw, liefde en hij glimlacht, maar ditmaal naar Yvonne. Het gebeurt toevallig, geheel onverwacht. Hij hervat voor de zooveelste maal zijn argument tegen de onthouding. In stijf en hard Fransch beweert hij dat een man en een vrouw de gelegenheid waarnemen waar ze die krijgen. Yvonne vraagt hem dat nog eens te herhalen. Hij doet het en Carla ziet in haar oogen iets lichten. Het duurt geen honderdste seconde en zij kan het niet noemen, maar zij begrijpt het. Leo moet het ook gezien hebben, want hij is opeens den draad kwijt, hij vraagt wat hij gezegd had. Yvonne her-

haalt het en nog kan hij de redeneering niet hervatten. ‘Je recommence,’ zegt hij. Het is alsof er iets belangrijks gebeurd is.

De Walin verveelt zich. Hier gebeurt nu toch niets in dat stom dorp. Zij zit dagen lang opgescheept met dat Mieke Demey en Mieke Demey heeft wat anders te doen dan Fransch te leeren. Mieke spant het net van haar zielzorg, maar, Heer, wij hebben den heelen nacht gevischt en niets gevangen. De Heer zeide: werpt weder uwe netten uit, en dat deed Mieke. Herman is haar ontsnapt en leeft nu kinderloos met die Walin die 's middags aan tafel van verre een kruiske slaat maar nooit bidt. En werken kan ze ook niet. De broer van Herman heeft ze moeten laten trouwen met het cafémeisje waarmee Leo destijds Henri belasterd had en dat paar is het dorp uit getrokken. Mieke kan niets meer dan er veel voor bidden. En nu beult ze zich nog altijd gratis af met schuren, wasschen, koken en kousen stoppen, alleen om het recht ook wat te mogen zorgen voor hun ziel. Ze nemen alles van haar aan, zonder dankbaarheid, het recht gunnen ze haar niet. Er is een lorejas bij die haar op den arm neemt en kust, want ze houden

allemaal veel van Mieke, maar dat zagen, liefste Mieke, dat zoudt ge toch moeten afleeren, kind. Systematisch doen zij anders dan Mieke hun voorhoudt en hebben ze eens kennis, dan is wijsheid hun deel: wat weet zoo'n kwezelken nu in Godsnaam van de wereld.

Met bijna kinderlijken eenvoud zorgt Yvonne voor de gelegenheid. Herman heeft gevraagd of Leo zou willen komen van vier tot zes. Leo heeft immers tijd genoeg, hij zou Herman kunnen helpen aan een inventaris of aan het bottelen. Van vier tot zes was Herman dan natuurlijk niet thuis en de inventaris moest niet gemaakt worden. Het is overmaat noch van liefde, noch van drift die hen elkaar doet naderen. Zij grijpt naar hem uit verveling, hij omdat hij niet meer weet waarom niet. Ze grijpen beiden uit een groote leegte naar een leegte. Telkens ze duizelig en dronken willen doen, voelen ze dat ze positief en nuchter zijn. Als hij meent bronstig te triomfeeren verwijt ze hem huismoederlijk dat het niet schoon is Carla te bedriegen. Volgens haar moeten man en vrouw elkaar met gelijke munt betalen. Is een van beiden trouw, dan moet

de andere het ook zijn en is hij ontrouw, dan stelt de andere zich belachelijk aan door te jeremieeren, want die moet dan maar hetzelfde doen. Daarop vertelt Leo haar de zoogenoemde verhouding tusschen Carla en Henri. Herman keek zich 's avonds de oogen uit het hoofd toen hij op zijn beurt van Yvonne de ontrouw van zijn halfzuster vernam, maar och kom, tegenwoordig is alles mogelijk: de hoofdonderwijzer is twintig jaar getrouwd en vandaag heeft zijn vrouw haar eerste kindje gekocht. En sakkerdekke, toch zou hij nog eer geloofd hebben dat de honderdjarige van Ukkel zwanger is dan dat Carla aanhoudt met Henri.

Het is niet noodig dat Carla Mieke Demey kwasi gaat bezoeken om te weten wat Leo er uitricht, zij ziet de verandering ook tehuis. Hij was na zijn ontslag begonnen met zich als rooker te rantsoeneeren. Eerst bleven de sigaretten weg en toen het begon met Yvonne rookte hij nu en dan nog een pijpje. Hij was snel ineengeschrompeld onder den angst voor armoe, nu ziet Carla dat hij weer omvang krijgt en zwier. Hij komt thuis met een sigaar, die de kamer vol geur

stoomt en hij fluit ontvoogd en onbekommerd. Nu en dan heeft hij een flesch wijn op zak. Die zit hij zwijgend leeg te drinken en als hij goed dronken is houdt hij sermoonen die beginnen met een latijnschen tekst maar eindigen met vuilen praat. Schenk den Heer uwe ziel, ik ben kontent met de rest. Soms wordt Carla's verbeelding haar te machtig. Zij ziet hem gebogen over Yvonne, even hartstochtelijk en verheerlijkt als Henri op haar toekwam toen hij zei: nu kom ik bij u zitten. Wat heeft zij geleden onder Leo's jaloerschheid toen er niets was tusschen haar en Henri. Nu heeft zij gelegenheid en de zekerheid dat Leo haar niet zal verwijten wat hij zelf doet, maar iets anders staat haar geluk in den weg.

Eens heeft Yvonne het over de onbetrouwbaarheid der mannen. De mannen zijn als beesten, want zij zoeken de vrouw om de vrouw, er is in hun liefde niets van den geest. Als hun drift bevredigd is hebben zelfs de verliefdsten liever hun werk, hun pijp, hunnen hond, dan hun vrouw. Zoo zijn wij toch niet, Carla, wij geven ons niet zonder liefde. Die Yvonne kan Carla doen blozen, zoo schaamteloos wijs spreekt zij

over de dingen die Carla niet vernoemen durft, maar de bloedgolf die nu opstroomt komt van elders. Deze vreemdelinge zegt in haar gelaat dat zij Leo liefheeft en Carla ziet wat tusschen hen gebeurd is, zoenen, fluisteringen, hartstocht. Een onverklaarbare jaloerschheid overmeestert haar, gekrenkte trots. Opeens hoort zij zichzelve zeggen, dat de mannen inderdaad gauw tevreden zijn. Als 't maar rokken aan heeft. Het mag mager zijn als een kapstok (en Yvonne is een kapstok), het mag een mond hebben tot aan de ooren (en Yvonne heeft een grooten mond), het mag idioot zijn (en Yvonne is dom, met poliepen). Maar deze beleedigingen begrijpt Yvonne toch. Carla loopt hoogrood en opgewonden door de kamer. In den spiegel zit een tweede glimlachende Yvonne, de klok sart met haren tragen tik, alles windt haar op. Zij zet zich opeens vlak voor Yvonne en lacht vreemd. Indien haar man, zegt zij, naar een andere liep, weet ge wat zij zou doen? Die andere binnen halen en haar zeggen: kleed u uit. Yvonne staart haar verschrikt aan. Carla beschrijft met schaamtelooze woorden de andere die daar naakt staat, een plat schar-

minkel. En dan zou zij haren man roepen, en is het daarvoor, zou zij hem vragen, dat ge mij vergeet? Yvonne schuift zachtekens haren stoel achteruit want dadelijk gaat Carla haar de oogen uitkrabben. Zij kan niet opstaan en naar de deur loopen, want de gekkin zit voor haar. Uit angst maakt zij zich kwaad, om Carla te intimideeren en stillekens achteruit te drijven naar de deur. ‘Je me demande, roept zij, ce que tu as, toi?’ en dat wekt Carla uit haar verblindheid. Zij kust Yvonne en zij is niet kwaad, Yvonneke, kom. Jezus zegt haar: in plaats van haar te beleedigen, kus den mond dien hij kust en zij kust dien mond. Dan maakt zij koffie, maar al haar vriendschap kan Yvonne niet doen vergeten hoe zij vóór haar zat en beval zich uit te kleeden. In het huwelijk moest men elkaar wat meer vrijheid gunnen, dan zouden de gazetten niet dagelijks vol drama's staan; dat is, als ge 't weten wilt, Carla, de opinie van Yvonne. Carla zou nu haar opinie kunnen vooruitzetten, dat in het huwelijk de vrouwen elkanders man niet moesten ontfutselen, maar zij zwijgt terwille van de liefde die verdraagt.

En moest Yvonne haar Leo teruggeven,

dan had zij hem immers nog niet. Waarom zou zij dat wenschen? Nu laat hij haar ten minste gerust, vroeger werd zij op den hoop toe mishandeld. Er zijn dagen waarop zij aan het venster zit te wachten tot Henri voorbijkomt om hem binnen te roepen, zoo maar, zich in zijn armen te werpen en te zeggen: ik ben van u. Maar als Henri dan werkelijk voorbijkomt deinst zij van het venster weg en als hij uit het zicht is, dankt zij Jezus omdat de bekoring alweer overwonnen is. Er zijn andere dagen waarop de afwezigheid van Leo haar ophitst tot verbeeldingen. Dan laat zij een schoolkind van een buurman bij de kinderkens blijven en gaat recht naar Herman. En zij zal de deur van het bureau of van het magazijntje plots openduwen en zien wat die twee daar uitrichten. Maar de buitenlucht bekoelt haar en het tragisch tooneel dat zij voorbereidt, wordt niets dan een zacht gesprek met Mieke Demey. Hoe lang is het geleden dat zij meelijdend glimlachte om de onervarenheid in vrome zaken, den onbewust wereldschen geest van dat Mieke. Nu erkent zij haar meerdere. Zij wil Mieke troosten met haar halfzusters en -broers ongelijk te geven,

maar het goede zielken wil daar niet van hooren. Het zijn brave kinderen, goed van aard enz. Dit is de liefde die verdraagt, denkt Carla en op hare beurt spreekt zij mild en lovend over den overspeligen man. Eens tracht zij listig uit te hooren of Mieke geen kwaad denkt over dat zoogezegd helpen van Leo, maar neen. Als Carla lacht dat ze nog jaloersch zal worden op Yvonne, vermaant Mieke streng. ‘Foei, het is kwaad zulke slechte gedachten te hebben en dat over zoo'n braven man.’ Eenmaal werpt radeloosheid haar in Leo's armen, een hopelooze poging. ‘Doe het niet meer, Leo, blijf daar weg.’ Hij loochent niets, hij maakt zich niet kwaad. ‘Bid, mijn kind, zegt hij, in het gebed ligt kracht.’ Hij grijnslacht. Eindelijk, maanden later, komt Henri vanzelf binnen.

De vader met het wraakgevoel was nog geen week thuis uit het gevang toen bij Paul weer brand uitbrak en ditmaal in drie hangars tegelijk. Aan die vreemde geschiedenis moet nu eens een einde komen. De gendarmen draafden van hier naar daar, van Paul naar Leo, van Leo naar den werkman. Ze volgden sporen die verloren liepen

en vonden niets. Het parket ondervroeg en vond nog minder en toen verloor Paul zijn geduld. Het interesseerde hem niet meer te weten welke knecht het order had uitgevoerd, hij wilde kort en goed toonen dat hij wist wat er gebeurde en zijn antwoord geven. Dag op dag een week later vulde hij een groote waterspuit met petroleum, ging in den nacht dwars over het veld naar zijn ouderserf, kroop door het gat in de haag langswaar kinderen en honden binnenslopen, trapte bij vergissing op een wit pleksken waar een metser een half emmerken kalk had bewerkt om een schouwgat toe te strijken, spoot langs een stukke ruit petroleum op een stapel gevulde zakken van het magazijn, stak het vuur aan, liep terug naar huis, liet in het pleksken kalk een absoluut juisten afdruk van zijn linkerzooi na en aan den linkerschoen dien hij onder zijn bed zette, tusschen zool en hiel een restant kalk, dat alles authentiek verklaarde. In zijn woede lette hij op dergelijke kleinigheden niet. Hij liet dat over aan de gendarmen en die moesten hem niet veel strikvragen stellen. Godverdomme, ja, hij had het gedaan en breng hem nu maar rap voor het

tribunaal, dan zal hij eens duidelijk uitleggen waarom.

Er gaan er niet veel naar 't gevang onder de toejuichingen van het dorp zooals Paul. Hij liet zijn hoofd niet hangen, keek onverschrokken het volk aan en het volk riep dat het hem gelijk gaf. Maar beter een heel dorp tegen te hebben en goede zaken te doen dan het mee te hebben en tusschen twee gendarmen naar het gevang te worden gebracht. Terwijl Paul in het gevang op de rechtspraak zat te wachten groeide gras tusschen de puinen van zijn hangars en op het plat daksken van zijn keuken met slaapkamer. Raymond bouwde intusschen zijn magazijn grooter en moderner herop. Tegenover den rechter hield Paul wel vol dat ook hij uit wrok had gehandeld, maar ten eerste moest hij bewijzen dat Raymond de hand had in de vele tegenslagen die hem getroffen hadden en dat kon hij niet, al wist het iedereen en ten tweede moet iemand die geld heeft de zelf aangerichte schade vergoeden, hij moge dan uit wraak hebben gehandeld of uit liefhebberij. Dat ruïneerde Paul.

De straf was gauw genoeg uitgezeten, maar een zaak die maanden lang stil gelegen

heeft is dood en wie ze weer levend wil maken moet niet alleen geld hebben, maar nog veel meer moed. Zijn geld was Paul aan de schadevergoeding kwijt geraakt, zijn moed in het gevang. Daar was hij gaan dubben over een gruwelijke wereld, waarin de menschen elkander verslinden. Hij was nooit filosoof geweest, maar actief. Hij had zich tegen het gekuip van zijn broer verzet met een bruske, brutale daad van ongeduld, zijn manier van Raymond te zeggen: ik wil tegen u vechten, maar vecht eerlijk of ik behandel u gelijk gij mij. 'Ik heb het eens gedaan, zeide hij tot de rechtbank en mijn broer meer dan vijf keeren.' Dat was de waarheid, maar met de waarheid kan het gerecht niets uitrichten, het vraagt bewijzen. Paul kon die niet leveren en het scheelde geen haar of hij was op den hoop toe nog gestraft voor valsche beschuldiging. Toen liet hij het hoofd hangen. Als het er zoo gaat, legt hij zijn kaarten neer en past. Geef hem maar de boeken van Jules Verne, cipier.

Toen hij uit het gevang was moesten ze hem maar bier geven. Bij poozen schoot hij echter woest aan het werk en wroette dag en nacht, gansch alleen, met opeenge-

klemde tanden, maar dan werd hij het opeens onverklaarbaar beu en dronk twee, drie dagen na elkaar. Elk dorp moet zijn dronkaards hebben.

En toen kwam dan Henri. Carla valt hem niet in de armen en hijzelf blijft met zijn rug tegen de deur staan. Hoor eens, Carla, hij heeft beloofd dat zij hem onverschillig zou worden en heeft hij het beloofd dan trekt hij de belofte in. Ze zal wel begrijpen dat hij soms niet kan slapen van bezorgdheid om haar. Hij heeft altijd gehoopt dat die zaak van Paul een broodwinning zou worden voor Leo, maar zij ziet zelf hoe het met Paul gesteld is. Laten zij onder elkaar geen complimenten maken, Leo verdient niets meer, wat gaat hier geworden van haar en de drie kinderkens.

Zijn stem wikkelt haar warm en zacht in een bedwelming die zij tracht weg te vechten met harde woorden. Of zij hem nu nog eens moet vragen zich niet te bemoeien met hare zaken. Zij is getrouwd en gelukkig, dan heeft geld geen belang. Haar huiselijke moeilijkheden bespreekt zij met Leo die mans genoeg is om het te kunnen stellen zonder zijn hulp.

- ‘Zoo kwaad op mij als ge nu wilt schijnen zijt ge toch niet. En als ge meende wat ge daar allemaal zegt, zoudt ge mij in mijn oogen durven zien en ge zoudt in elk geval niet den krop in de keel hebben. Ik weet dat er kruim in u zit, maar heilig zijt ge nog niet en een vrouw zult ge altijd blijven. Schrei maar ...’

Het is geen schreien, het is huilen, al luidt haar voornemen van elken morgen: nooit triestig zijn, nooit moedeloos, altijd vroolijk en vriendelijk voor Leo en de kinderen. Als zij Henri niet eens meer kan hooren spreken zonder volkomen weerloos te worden, dan moet zij ook dat vermijden. Zij wijst hem de deur. ‘Ge moet weggaan, ik wil u niet meer zien.’ Er siddert verdriet in zijn stem als hij zegt dat hij alleen maar gekomen is, om den raad te geven, dat Leo het terrein van Paul zou koopen en er zelf de zaak herbeginnen met hulp van Paul. Zooals het er nu ligt moet hij het voor een spotprijs krijgen. Zeg hem dat hij het geld zeker en vast kan leenen bij de ‘Krediet en Handelsbank’. Hij zal nooit te weten komen door welken invloed hij het gekregen heeft en gij moet het ook nooit weten, Carla.

Iemand duwt hem een deur in den rug en Leo zegt dat hij maar binnen gekomen is omdat men in de gang niet genoeg kan hooren van dat gefluister. Is het nu in orde met het rendez-vous, moet hij nog even gaan wandelen of willen ze misschien al maar direct naar boven gaan. Hij zou waarschijnlijk nog meer fijnigheden afgegeven hebben, indien de vuist van Henri hem niet den mond zoo dicht had geslagen dat de lippen bloeden en oogenblikkelijk zwellen. Hij op zijn beurt treft Henri bliksemsnel met een stamp die den buik wat te hoog raakt om nog krachtig te zijn. Hij haalt een flesch wijn uit den zak, grijpt ze stevig bij den hals en zoo snel werken Carla's voornemens van eiken morgen, dat zij niet vóór Henri springt, maar voor Leo om hem te beschermen met haar lichaam. Henri heeft namelijk een gietijzeren verguld mandarijnenbeeldje bij den kop beet gekregen en hij nadert Leo om hem met één slag te vellen. Het beeldje is zwaar en handzaam. Zoodra zij alleen zijn slaat Leo de vrouw, die hem het leven gered heeft. Buiten aan het raam staat Henri te luisteren en hoort hij ook maar het geringste, dan gaat hij weer binnen

en slaat den bruut toch dood, maar het is een van Carla's voornemens ook slagen verduldig te verduren. Hij grijpt haar bij de keel en indien zij hem niet heel precies vertelt wat tusschen hen is afgesproken, dan blijft zij dood in zijn handen. Niet de angst voor den dood maar zijn recht op elk geheim doet haar gehoorzamen. Als hij het weet zegt hij: ‘nu doe ik het zeker niet.’

XVII.

De jongste Caluwaers was slimmer. Van zijn vader had hij geleerd hoe men commerce doet. Vader was begonnen met een tabakshandel voor den eerste die zou trouwen. Hij legde pakjes sigaretten en tabak tusschen de conserven en flesschen likeur en toen die zoo vlot verkochten als de doozen en de flesschen, liet hij een raam uitslaan voor een tweede vitrien, die hij radicaal met tabak en sigaretten vulde. Dien handel kreeg de eerste mee als broodwinning. Daarna hing hij sloefen voor, het begin van een schoenwinkel, waarmee de tweede het huis uit trouwde. Die heeft het van twintig paar sloefen aan een koord, tot een sloefenmakerij met verscheidene werkmeisjes gebracht en hij beweert volgend jaar ook schoenen te zullen maken en alles, zegt hij, met 't machien. Caluwaers vulde de leege vitrien weer met ‘verven, vernissen en glazenmakerij’ voor nummer drie. Maar de jongste zoon, die nog overbleef, had het leven moeten aanpakken zonder vader's hulp.

Caluwaers had hem op zijn doodsbed enkel nog een richting kunnen wijzen. Ellegoed had hij gehijgd, 's avonds om 7 uren en om elf was hij gestorven.

De Benjamins zijn zelden de kruimigste. Of miste deze Caluwaers vaders eersten stoot? Hij bracht in alle geval van den ellegoedraad niets terecht, trouwde overmoedig zonder positie, kreeg honger toen het eerste trekkebekken ophield en moest bij de broers werk gaan vragen. De eene liet hem met schoenen naar de markt rijden, de andere hier en daar wat nieuwe ruiten inzetten, maar wat is een dagloon? En zijn vrouw hield het niet uit dat hare schoonzusters het allemaal zooveel beter maakten.

Met het getuit van zulke verwijten nog in zijn ooren, zit hij op een zondagavond met Paul in een herberg en Paul heeft met grootsch gebaar geuzelambic besteld ‘voor allen die hier tegenwoordig zijn’ maar hij kan niet betalen. Zonder vermoeden dat hij over zijn geluk beslist, schiet de jongste Caluwaers hem het geld voor en er ontstaat een dronkemansvriendschap van een avond. Die eindigt gewoonlijk met wat hoofdpijn 's maandagsmorgens, maar deze werd

bezegeld met den verkoop van Paul's terrein. Aan een spotprijs. Ze wisten nadien zelf niet meer hoe het ter sprake gekomen was en ze ineens zoo maar verkocht-gekocht hadden; op zeker oogenblik waren ze t'akkoord geweest, hadden de handen ineengeslagen en gezworen dat ze 't meenden. Drie vier getuigen hadden hun hand daar boven op gelegd. Zoodra ze nuchter waren, wilde Paul het aan dien prijs niet meer laten en de jongste Caluwaers het aan dien prijs niet koopen, want hij had het geld niet. Maar de handslag was al te publiek gegeven en hoe hard ze allebei ook zwegen, de een om het niet kwijt te worden en de ander om het niet te moeten koopen, het nieuws reed het dorp rond en Caluwaers' vrouw vernam het. Hij zelf, ongerust, schoof achteloos fluitend, behendig naar de achterdeur om aan hare eerste gramschap te ontsnappen, toen zij hem opeens nariep: Felix, hadden we het geld maar. Hij werd er fier van, hij groeide. Als hij zoo iets klaar speelde met een zatten kop, wat mocht men dan niet van hem verwachten in staat van nuchterheid. Hij had dronken gekocht, nuchter haalde hij het geld bijeen bij zijn broers en Paul moest zijn

terrein verkoopen. Eén conditie bedongen ze: vrij wonen voor Paul in de keuken en de slaapkamer.

Opeens vertoonde de jongste Caluwaers al de kwaliteiten van zijn vader en zijn vrouw werkte zich aan stukken om binnenkort ook haar mantels en hoeden in Brussel te kunnen gaan koopen zooals de schoonzusters. Alleen Leo verloor er bij, want het was zelfs een goede zaak voor Paul die alles aan 't opdrinken was, maar nu ten minste toch altijd vrij woonrecht en gelegenheid om te werken zou behouden. Leo verloor een assurantie en de kans op een boekhouderschap: de Caluwaers hebben altijd hun zaken in orde gehouden zonder boekhouders en voor assuranties zouden ze te vinden zijn als men maar geen premies moest betalen. Raymond Reypens zou een bediende kunnen gebruiken maar Leo niet. Leo zou bediende willen worden, maar niet bij Henri Grootaert; en andere gelegenheden zijn hier niet.

Eens raadt Yvonne hem aan een plaats te gaan zoeken in de stad. Zoodra hij iets definitiefs gevonden heeft, laat zij zich van Herman scheiden. Zij wil weg, weg, weg uit deze triestige streek. Dat spreekt de kinder-

looze uit zonder geestdrift of liefde, uit verveling. Wat later heeft zij berekend hoe oud papa is. Zij zal hem eens vragen of hij niet welhaast op rust gaat. Dan laat zij zich scheiden en Leo kan de apotheek overnemen. Ze zullen er eerst een aide-pharmacien bij halen en intusschen zal Leo zijn studies doen te Brussel. Het eene plan is nog dwazer dan het andere. Eindelijk ontdekt zij dat ze er ook wel zoo kan vandoor gaan tegen den tijd dat papa de zaak overgeeft. De aide-pharmacien zal veel liever komen als Leo er niet is en hij zal in elk geval gezonder zijn dan Leo. En jonger.

Op een avond terwijl hij een flesch wijn zit leeg te drinken doet Carla hem een ander voorstel. De huishuur valt haar te zwaar en zij vreest dat de kleintjes ondervoed worden, kunnen ze niets goedkoopers huren? De wijn verlicht zijn geest: ‘mijn oudershuis,’ zegt hij spontaan. En daar is wat akker waarop men den kost kan verdienen. Het duizelt haar voor de oogen, dit is het allerlaatste, maar zij buigt zich wat dieper over de kous, die moet gestopt worden en zegt ja.

Dat oudershuis is verhuurd aan een wild koppel met een nest kinderen. Het hoofd van

dit huisgezin wordt Christus genoemd, misschien omdat hij een rosblonden baard heeft, maar de rest is alles behalve Christus. De moeder heeft geen naam in het dorp, men zegt: dat wijf daar. Ze hebben altijd nog wat verder gewoond in een scheeve hut aan den rand van het bosch en toen het oudershuis destijds ontruimd werd, hebben zich geen liefhebbers van beteren komaf aangemeld. Vroeger had men nooit begrepen waarvan ze leefden, nu had men Christus tenminste zien spitten en zaaien en van tijd tot tijd ging hij in andere dorpen iets verkoopen, waarvan niemand wist hoe 't het zijne geworden was. Als hij iemand aankijkt, slaat die de oogen neer. In die nederige houding zegt Leo hem de huur op. Hij antwoordt dat hij altijd stipt de huur betaald heeft, niet gelooft dat Leo er zelf wil in komen en of het geld van de andere huurders beter zal zijn dan het zijne. Maar laat ze maar komen. Eer hij verhuist, slaat hij wat ruiten uit, stampt op drie plaatsen met zijn hiel door den rottenden plankenvloer van het zolderken en het wijf daar werpt de drie sleutels die men in het heele gebouw kan gebruiken in de gracht voor het huis. Den eersten

nacht waait de wind door dat oudershuis, de regen slaat binnen en terwijl Carla haar snikken smoort in het kussen, gaat Leo rechtzitten en maant de christene ziel met luider stemme aan Christus indachtig te zijn, niet den buurman, maar den andere, die volgens de legende nog veel armer ter wereld kwam en neergelegd werd in een stal. ‘Het is daarom dat zijne dienaren mij gebroodroofd hebben, opdat gij, mijn kind, u zoudt vereenigen met Christus, niet met den buurman, maar met den andere, die om onzentwille arm geworden is en gebrek geleden heeft. Volgens mij was dat een stommiteit, mijn kind. Arm worden kan idereen, dat moest hij ons niet leeren. En van de enkele rijke menschen die het goed hebben eischen dat ze ook arm worden, waar gaat dat in Godsnaam naartoe. Ons leeren hoe we rijk en gelukkig worden, allemaal, dat had hij moeten doen. Verleden week, christene ziel, heeft de deken, bijgenaamd plaatsvervanger van Christus, op den preekstoel nog bij hoog en laag gezworen dat elk kind zijn zegen meebrengt. Gij ondervindt dezen nacht dat het niet waar is, maar dat komt omdat gij die les ontijdig toepast.

Alles op het juiste moment. Als ge arm zijt moet ge denken: zalig de armen, wee de rijken. Maar ge begrijpt wel dat de rijken een andere les moeten hebben: wat gij aan den minsten der mijnen doet, hebt gij mij gedaan. De miljoenair geeft twintig frank aan den arme en daarmee heeft hij Christus dan kontent gesteld. Christene ziel, uw echtgenoot wou schepene of burgemeester worden en de pastoor wilde het niet. Staat niet in het evangelie: niemand kan twee heeren dienen. Niemand kan zijn eigen zin doen en die van den pastoor, den plaatsvervanger van Christus. En daarom zult gij hier kreveeren van armoe. Uw man zal zoodanig verzwakken dat zijn bronchieten, stinkende bronchieten zullen worden, waartegen de mesthoop van den heiligen man Job eau de cologne was. Uwe kinderen zullen vergaan van bloedzweren en gij, de gezondste van ons vijven, als wij, vier anderen op het kerkhof zullen liggen, zult ge nog zotter worden dan uw grootmoeder Adelaïde Verhaeghen-Roothooft. Christene ziel, uw geslacht is vervloekt en moet uitsterven, we weten waarom. Het mijne moet verrotten in armoe omdat ik schepene heb willen worden

tegen den wil van den eerwaarden heer plaatsvervanger van Christus. Christene ziel, hoor den wind en den regen en van de jankende honden moet ge maar denken, dat het de bazuinen zijn van ons laatste oordeel. Honden godverdomme zijn goed genoeg voor ons, of moeten ze om uwentwil misschien engelkens met trompetten sturen in zoo'n weer, de geestjes hebben geen impermeabels, het regent en waait er los door. Maak u gereed, wijze maagd en moeder, om den Bruidegom tegemoet te gaan, sta op, vul uwe lamp met de olie uwer deugden, trap niet door den vloer, doe galochen aan, val niet in de gracht, trap niet in de karsporen, die vol water staan en bid: kom Heere Jezus, kom.'

Hij begint vervaarlijk te hoesten. Carla heeft zich een prop van beddelaken in den mond geduwd om het niet uit te schreeuwen; nu stopt zij zich twee vingers in de ooren. Het suist in die ooren: vervloekt geslacht, uitsterven, sterven. Sterven, zei de eerwaarde heer bestuurder. Het zaad moet sterven. Daarom, denkt Carla, heeft hij zoo lang over het zaad gesproken, zoo traag en met nadruk. Als zij 's morgens alleen in de

woonkamer staat, bij een stoof die rookt, radeloos tusschen vier bultige, melaatsche muren, weet zij dat dit erger dan sterven is maar niet hoe het nieuwe leven zal groeien, eerst een fijn dun sprietje en dan een halm.

Leo staat op als de koffie klaar is, ontbijt, steekt een sigaar op, van Yvonne gekregen, en wandelt naar Yvonne. Het dorp heeft medelijden met hem omdat hij meegesleurd wordt in den ondergang der laatste Roothooft-Verhaeghen. Het gefluister over den ouden notaris herleeft weer. In de herberg waar Gustaaf den stoet zag voorbijtrekken, trekt de hoofdonderwijzer Henri met de mouw wat naar zich toe en hij zal hem iets zeggen wat hij van zijn vader zaliger gehoord heeft. Hij zal het nooit vergeten. Het was den dag dat Eric begraven werd. Zijn moeder zei: nu schijnt het dat madam Maria een kind verwacht. En toen zei vader! och arme! Hij, de hoofdonderwijzer had pas zijn diploom behaald en hij had gevraagd waarom vader dat och arme zoo eigenaardig uitsprak en toen zei vader plechtig: luister en onthoud wat ik u zeg. Ik heb menschen zien omhoog komen en ten onder gaan en die tak van notaris Roothooft zal uitsterven. De

laatste ervan zal kreveeren van armoe en van dat huis zal geen steen op den anderen blijven totdat al het onrecht uitgeboet en weggeveegd is.

Henri had zich kwaad gemaakt waar allen het hoorden. Hij dacht dat ge slimmer waart, meester. Als de menschen moeten boeten voor al wat hun voorouders misdaan hebben, dan moeten wij er allemaal aan en gij eerst en vooral. Gij moet omvergeschoten worden. Weet gij niet meer dat uw grootvader een doodarme jongen van twintig jaar uit een appelaar geschoten heeft, omdat hij och arme wat fruit kwam stelen. Als er iemand moet zwijgen, dan zijt gij het. Mijn vader heeft zich doodgedronken, dat weet ge allemaal, moet ik dat daarom ook doen? Of moet ik daarom van dorst sterven?

Ze zwijgen allemaal in de herberg, maar dat geeft Henri geen rust.

XVIII.

Hij kan zich thuis niet geduren. Langzaam rijdt hij per velo langs Carla's huis, kijkt binnen, belt om haar aan het venster te doen komen, doch Carla trekt zich terug achter den muur. Maar wat verder spelen haar kinderen in een zavelput bij drie vagebonden van Christus. Zelden rijdt hij spelende kinderen voorbij. Hij heeft altijd iets in zijn zak voor den besten looper of springer en hij moet ze iets wonders kunnen wijsmaken dat hun oogen groot openzet. Hij vraagt: wie ben ik? De vagebonden bekijken hem bot, die van Carla hebben haar oogen. Ze kennen hem niet. Hij wil ze veel geld kunnen geven, hun handjes vol stoppen en: loop er nu gauw mee naar huis. Maar dat kan immers niet. Wie kan dan het langst kopke staan? Dadelijk staan twee flardenbroeken in de lucht, twee van Carla duikelen maar mee en hem draait het hart om. Moeten haar kinderen voor hem clown spelen om een cent, of wil hij ze zooveel geven dat hun moeder zich doodschaamt? Een van de

halve wilden duikelt met zijn klomp op het hoofd van Carla's Eric. Gehuil en wat bloed. Henri springt in den kuil, neemt hem op zijn schoot, veegt het bloed weg en lenigt al het lijden en verdriet met een zaksken zuurbollekens. Maar ze moeten hem nu ook een kus geven en dan rijdt die vriendelijke meneer weg en zijn hoofd hangt naar den grond.

Die vriendelijke meneer is wild om moorden te begaan. Hij kan die aapkens geen nieuw kostuum koopen, hij kan niet naar hun moeder gaan en schreien of vloeken dat hij het niet meer kan aanzien en hier is geld. Hij rijdt doelloos, al heeft een brouwer overal zijn doel. Overal kan hij binnengaan en tracteeren, zooals de stiel het van ouds vraagt, maar hij rijdt twee dorpen door zonder op of om te zien. Hij zou het land kunnen uitrijden, altijd zal hij weer uitkomen bij den zavelkuil in de zandstraat langs haar huis. Nu roepen de kinderen van verre: Moeder daar is die meneer. Hij heeft den tijd niet om in den kuil te springen, zoo vlug staat Carla met haar kinderen op den weg, maar zij kan hem niet beletten een eindje mee te gaan. Zonder hem aan te zien vraagt zij wanneer hij haar nu eindelijk zal

gerust laten. Het doet hem zoo'n pijn, Carla, hij kan het niet meer aanzien. Zij lacht luid en er is niets schampers in dien lach. Gij sukkelaar, en zij is nooit zoo gelukkig geweest als nu. Indien de liefde verschalkt kon worden zou hij het gelooven, nu windt het hem op. Nu nog eenen minuut Carla, nog twee woorden en dan is hij weg. Zij keert zich lachend naar hem, opeens vroolijk. Het komt op een minuut niet aan en hij kan er gerust nog tien woorden bij doen als daarmee dat gezaag ophoudt. Zij ziet hem spottend recht in de oogen, een wondere kracht bezielt haar, en denkt hij nu eigenlijk dat men een brouwerij en veel geld moet hebben om gelukkig te zijn? Dáár loopt haar geluk: de kinderen die voorop stoeien. Wat moet zij in Godsnaam doen om hem daarvan te overtuigen? Ge zijt een goeie jongen, Henri, dat weet zij wel, maar veel te bezorgd, ge kunt zoo tobben. Hoe hebt ge indertijd niet gedubd en getreurd toen mama zaliger ziek was. Mama had een bronchiet en mama had de tering en mama had de vliegende tering en mama moest sterven. En mama heeft nog vijftien jaar geleefd. En als mama op reis was en ze kwam wat laat terug, dan liept ge

door het huis. Weet ge nog dat ik u altijd uitlachte met uw ‘als ze maar niet ziek geworden is, als er maar geen ongeluk is met den trein’. En nu is dat weer hetzelfde met mij en ik weet wel wat ge nu zoudt willen. Ge zoudt een van de knechten nu en dan een kieken, een korf groenten, of een mand appelen moeten kunnen laten brengen. Ge zoudt bij mij moeten kunnen binnenkomen, met de kinderen spelen, ze veel schoon speelgoed geven en veel te veel geld in hunnen spaarpot steken, zoogezegd voor hen, maar eigenlijk voor mij. Als ik u liet begaan, zoudt ge ons terug in het dorp doen gaan wonen, ge zoudt mij op allerlei manieren geld voor de huishuur en wat weet ik al toestoppen en ge zoudt de gelukkigste mensch van de wereld zijn. Zoo zijt ge, ik weet het wel, veel te goed en ge kent de waarde van het geld niet. Maar ge moet nu eens niet altijd aan uzelven denken. Denk eens dat gij Leo waart, zoudt ge willen dat iemand u onderhoudt en dat uw vrouw zulke verplichtingen heeft aan een ander? Ik weet wel dat er geen kwaad in steekt, maar Leo heeft ook zijn trots. Hij wil niet dat ge u met onze zaken moeit en hij heeft groot gelijk.

Ge weet dat hij daarom kwaad is op u, dat ben ik niet, omdat ik u te goed ken maar heel serieus, als ge mij een groot genoegen wilt doen, laat het dan, Henri, kom niet meer langs hier.

Hij heeft haar strak aangekeken en weet niet wat hem zoo woedend maakt. ‘Ge liegt, zegt hij, ge liegt dat ge zwart ziet. Carla, dezen keer meen ik het, luister goed. Ik heb mij tot nu toe stil gehouden. Hij heeft u tot hier gebracht en ik heb hem laten doen. Nu is het genoeg. Ge zijt aan 't vermageren dat het een schande is. Als dat zoo voortgaat geef ik u met al uw geluk geen twee jaar meer. Hewel ge hoort het goed: doe hem vanavond mijn complimenten en zeg hem dat hij misschien gedacht heeft een vrouw te hebben, die alleen op de wereld staat en zoo maar kan doodgetreiterd worden, maar zeg hem dat ik gezegd heb dat ik uw broer ben. Zeg hem dat die broer u in 't oog houdt en ook hem. En dat ik hem in alle vriendschap voor den eersten en den laatsten keer laat weten dat het nu genoeg is.’

Eer Carla een woord kan uitbrengen is hij al ver weg, maar al had ze ook nog een uur gesproken, zijn geduld was op.

Het waren de kinderen die 's avonds Henri's boodschap inzetten. Vader, er was een gat geweest in Eric zijn kop en een meneer heeft het bloed tegengehouden en dan heeft hij hun allemaal bollen gegeven tegen 't verdriet. Dat zijn zoo van die witte en roode bollekens en die heeten bollekens tegen 't verdriet, zegt die meneer. Hij is teruggekomen en moeder liep hard weg, maar zij wisten al dat het een vriendelijke meneer was, maar bollen had hij toen niet meer bij. Zoo begint het met den schijn alsof de kinderen verraadden wat Carla had willen verbergen en zoodra de kleintjes te bed liggen laat zij hem geen tijd meer om er over te broeien. Ja ventje, zij heeft Henri gezien, hadt ge gedacht, neen toch hè, dat zij u dat niet zou vertellen, zij heeft enkel willen wachten tot de kinderen boven waren; mag zij bij u komen zitten, zoo naast u, dan vertelt zij u alles. Als zij zich naast hem neergezet heeft, staat hij op en gaat bij de stoof staan. Zij gaat hem na. Henri is maar ongerust dat zij armoe lijden, maar Carla heeft hem, zegt zij, verkant uitgelachen. Zoo praat zij maar door, loopt hem na als een slavin. Indertijd heeft zij zich eens tegen

hem verzet. Altijd is er iets in haar houding geweest als een verwittiging, dat zij zich liet verontrechten omdat zij het wilde en zoolang haar geduld duurt. Nu niets meer van dien trots, hij voelt het en het maakt hem nog laffer. Hij vloekt dat zij hem niet mag naloopen, stoot haar terug met een harde vuist. Zij smeekt hem zich nu niet kwaad te maken, nadert hem weer en hij slaat haar waar hij maar raken kan. Met zijn vingeren rood brandend op haar wang, verklaart zij hem toch lief te hebben, hem alleen. Hij hard: 'ik u niet, ik u alleen niet.'

Het bloed der Verhaeghens is overwonnen. Zij begint zich af te vragen of ontbering en mishandeling haar eigenlijk nog wel deren en waarom zij zijne bronchieten nu veel angstvalliger verzorgt. Vroeger dacht zij dikwijls: dit alles neemt een einde, hij zal niet lang leven en nu doet zij alsof zijl dood haar ongeluk zou worden. Zoo dikwijls heeft zij gezegd: ik houd van u, dat zij werkelijk weer van hem is gaan houden en die tweede liefde opent haar oogen. Leo is niet slecht en ook niet ziek zooals zij vroeger gedacht heeft, hij is alleen maar verbitterd. Hij heeft willen dokter worden en dat heeft

de pastoor niet gewild. Dan heeft hij het schoonste meisje van het dorp getrouwd maar ontdekt dat zij hem niet liefhad. Daarna heeft hij willen rijk worden en ook dat is mislukt. Wie zou onder dat alles niet te gronde gaan? Indien iernand van hun beiden zich beklagen mag dan is hij het en zij niet. Daarom antwoordt Carla dan ook dat zij heel gelukkig is als de pastoor haar vraagt hoe het gaat. Haar geluk verwondert hem niet. Hij weet dat geld niet gelukkig maakt. Als man en vrouw maar van elkander houden en hun plichten doen, dan is er al licht geluk. Die woorden herinneren Carla aan de reden waarom zij niet klagen mag en waarom zijzelf en niet Leo schuldig is aan de verhouding met Yvonne.

Dienzelfden avond gooit zij hem haar lichaam toe, voorwendend dat haar gezondheid hier beter geworden is dan ooit, dat het leven hier zoo ultra-goedkoop is, dat ze beiden ook op de Voorzienigheid moeten betrouwen en een nieuw kindje zal toch alweer zijn zegen meebrengen, Leo. Terwijl zij het uitspreekt breekt haar het angstzweet uit, het gevoel van in een grondeloos ravijn te springen met de eenige reden dat

het misschien niet onmogelijk is daar beneden door iemand te worden opgevangen. Ineenkrimpend en met gesloten oogen verwacht zij zijn geweld of zijn antwoord. Maar zulke afgronden waar de waanzin heiligheid en de heiligheid waanzin wordt, ziet hij niet meer. Het flitst door hem heen dat zij zwanger is sinds de ontmoeting met Henri, elke andere verklaring overtreft zijn begripsmaat. Naar het laatste dat zij kan doen draait hij den rug toe. Ze moet niet ongerust zijn, want het kind zal niet geboren worden: Eer het zoover is heeft hij haar al lang doodgeslagen. Haar oogen gaan groot open van doodsangst. Nu zal hij woester worden in plaats van milder, Henri zal het merken en die is nu tot alles in staat.

XIX.

Zulke dingen gebeuren in de vredige stilte van het huwelijksgeluk, wie in die dagen van zich deed spreken was Paul Reypens. Paul had er zelf deugd van dat zijn zaak in de handen van den jongsten Caluwaers zoo goed ging. Hij zelf werkte als een os, zonder loon, voor den kost. Maar als hij werkende eenige dagen lang zonder ophouden aan zijn broer, zijn mama, het brandstichten en het gevang gedacht had, sloop hij naar den jongsten Caluwaers als diens vrouw het niet zag en vroeg of hij honderd frank zou verdiend hebben? De vrouw schold hem anders uit en noemde het een schande voor iemand van zoo'n goede familie, maar mannen begrijpen elkaar. Caluwaers zag in dat weer de tijd gekomen was om het vuil van dagen dubbens weg te spoelen. Hij gaf de honderd frank en Paul verdween in de herbergen. Hij dronk zich zat met systeem. Hij ging een voor een de herbergen af, dronk er staande, aan den toog, rap achtereen twee pinten, zonder te

spreken of iemand te bezien en haastte zich dan naar de volgende herberg. Het bier maakte hem stilaan spraakzaam en dat begon altijd met beschouwingen over de zaken van anderen. Veronderstel dat de commerce van Herman Stevens van mij is. Veronderstel dat ik den watermolen erf, wat zou het eerste zijn dat ik zou doen? Ik zou met dat water eerst electriciteit maken en met die electriciteit zou ik malen. Hebt ge ooit gehoord van de Niagara-falls?

Den tweeden dag sprak hij al over zijn eigen zaak en den derden dag, moe van dronkenschap en vol slaap, raaskalde hij. En hij had al dikwijls dat stadium van helderheid bereikt en toch vond hij eerst dezen keer den weg en het ware licht. Hij hield een wijsvinger tegen zijn voorhoofd, sloot de oogen lang, keek dan schelmsch lachend de bazin aan, betaalde een glas bier voor een paar mannen die in de herberg zaten, verzocht hun dat uit te drinken voor een bizondere intentie en laveerde naar buiten. Ze zagen hem den weg inslaan naar het gehucht waar zijn vroegeren werkman woonde; hij was opgeruimd en sloeg de maat voor een fanfare die hij achter zich hoorde.

Halverwege, aan het smal brugsken van de beek, deed hij die fanfare stilstaan en hij dirigeerde een treurmarsch. Daarna hield hij een toespraak tot zijn grootvader die daar jaren en jaren geleden op een avond, toen de beek juist hoog stond, in het water gesukkeld was, en verdronken. Hij had zijn rechterhand meer dan noodig om zich vast te houden aan de ijzeren leuning, met de andere maakte hij plechtige gebaren ‘bij dit geopend graf’. Maar toen het in die lijkrede ging aankomen op het vaarwel en het afscheid van den geliefden doode, rispte al zijn verdriet dat nog niet weggespoeld was opeens op en hikte hem in de keel. Het barstte met een klaaglijken, dierlijken schrei los, hij sloeg de handen voor het gezicht en zoo gauw hij de leuning losgelaten had viel hij zijn grootvader na. Dezen keer stond het water zoo hoog niet, hij kroop recht met een vreeselijken vloek naar dengene die hem van de brug gestooten had, maar als hij rondkeek was de heele fanfare verdwenen, de lafaards nondedju. Ook zijn verdriet was weg, hij was nat en woedend. Zooveel liefde is er nog onder de menschen maar als het hard om hard moet gaan, komt maar af.

De werkman bleef echter zitten, nog wel op zijn hurken, met den rug tegen zijn huizeken. Paul zette zich naast hem want hij was nooit fier geweest en toen begon het gesprek dat hem licht zou brengen. Het begon met een handdruk, teeken dat alles vergeten en vergeven was en het werd van langsom teederder tot Paul hem ten slotte in zijnen arm had en aan zijn oor fezelde nu maar gerust te zeggen hoe het allemaal ineengezeten had. Er zal geen haan naar kraaien, de woorden vallen in een graf. Hij zag niet dat de werkman onverschillig zat te glimlachen en te pinken naar zijn vrouw, die juist een emmer water geschept had uit den steenput. Hij wachtte gelijk een biechtvader op de bekentenis van een zware zonde en zoo gauw ge het zult gezegd hebben, Sus, zult ge eens zien wat hij zal doen om u te beloonen. Toen duwde Sus den arm weg en Paul werd woedend, sprong recht en als het er zoo ging! Sus ging eenvoudig binnen en sloot de deur, maar Paul sloeg de ruiten uit want tegen een deur aan schelden maakt ook een nuchtere razend. Zoo eindigde deze eerste periode zooals alle goede dronkemansruzies, met een flinke vracht slagen.

Nu beweerde de oudste zoon, die zich vooral had onderscheiden, dat hij absoluut niet voor dood geslagen had, maar Paul bleef toch maar liggen. Het werd middag, namiddag, vijf, zes ure en Anna werd er ongerust in dat hij zoo roerloos lag. Ze kon hem van in de deur zien liggen maar dierf er niet naartoe uit angst voor vader. Tegen avond verzon ze een boodschap waarmee ze naar het dorp moest en bijna over zijn voeten heenstappen. Op twintig meter afstand werd ze al gelukkig omdat ze hem hoorde snorken en ze dierf ook niet bij hem stilstaan maar schopte in 't voorbijgaan zoo hard ze kon tegen zijn schoenen. Hij verroerde wel niet, maar toen ze terug kwam vond ze hem op het brugsken. Daar zat hij, zijn beenen hingen roerloos naar het water, zijn verwaaide kop zonk er naartoe en dat werd de tweede periode. Hij zeide dat hij zich hier maar ging verdrinken, fini, 't is gedaan met hem. Ze hebben hem alles misgund, hem geen plaats gelaten om te leven, wat kan het hem nog schelen, hij laat zich dadelijk voorover vallen, daar is nog plaats genoeg. Eerst wilde hij natuurlijk niet getroost worden, maar toen de gemeentesecretaris

nog geen half uur later kwam aangereden en het licht van zijn velo viel over de brug, had hij te Brussel in de kinema nooit een schooner einde van een film gezien: de rijkemanszoon en het arm meisje staan in den donker op een brugsken mekaar te kussen. Van de velolamp zullen we maar denken dat ze den noodigen maneschijn levert. De eeuwige trouw was al gezworen eer de secretaris de herberg bereikt had waar hij zich van het nieuws kon ontlasten.

Het is kurieus, hoe het in de wereld allemaal gaat, want ga nu eens na dat de vader van Paul Reypens uit dat arm gehucht naar het dorp is komen rijk worden en nu gaat zijn zoon er weer naartoe, arm als Job.

Er is nog geen secretaris gereden langs het gehucht waar alleen Carla's huizeke en dat van Christus staan, twee, juist genoeg voor een ruzie. Daar zijn geen getuigen. Men moet er maar zien dat men wint, want de verliezer heeft ongelijk. Komt het wijf in klaarlichten dag door het gat in het dor haagsken gestapt om haren voorschoot vol princessen te plukken, dan moet men niet denken dat de veldwachter er tusschen zal komen. Men

kan hem de zaak uitleggen en hij zal met een vinger vol gezag en met groote woorden verklaren wat de wet gebiedt en verbiedt. De wet verbiedt andermans eigendom te betreden, zonder toestemming van den eigenaar, maar hij geeft dezen uitleg aan Carla of Leo en gaat intusschen braaf en bang het huis van Christus voorbij. De boschwachter zegt ook altijd dat hij zonder pardon is voor de stroopers maar als hij den lichtbak van Christus gezien heeft, blijft hij staan om te weten in welke richting die voortschuift en hij gaat zelf een anderen kant uit. De familie Christus gaat haren gang en als het wijf princeskens noodig heeft, komt zij die plukken. Carla heeft die ook noodig, maar het wijf roept dat zij samen met haar man den hof omgespit heeft, de beddekens aangelegd en zelfs een en ander gezaaid, ze eischt haar deel van wat hier in den hof groeit. De twee grootvaders van Carla, de dokter en de notaris hebben indertijd de armen gratis geholpen waar ze konden, maar ze zouden het dubbel gedaan en gegeven hebben, hadden ze geweten dat hun kleindochter ook eens tot die armen zou behooren. Dat ze eindelooze avonden lang een eindelooze

reeks gaten zou aaneenstoppen tot kousen, in plaats van de boter die bij hen niet goed genoeg kon zijn, kleverige siropen op den boterham smeren, 's avonds niet kunnen inslapen van zorg hoelang ze met een reep hard en gezouten spek nog zou toekomen en 's zondags angstig naar een vroegmis sluipen opdat het dorp haren mantel en hoed niet zou zien. Ze ging gewoonlijk wat te vroeg uit en schoot schichtig over de binnenwegskens naar huis om Henri niet te zien en om geen gezelschap te hebben. Maar eens haalt haar dan toch iemand in, een Daeleman, oud knechtjesvolk van de Verhaeghens, de Roothoofts, de Tierens, de Grootaerts, duiveltjes-doe-al die zoowel hovenierden als beevaartten en beerputten kuischten voor een paar frank. Maar deze was met een boerken getrouwd en had, meende ze, welstand. Ze had nog het oude ontzag voor den hoogeren stand en dankbaarheid voor de weldaden aan haar familie. Daarom noemde ze Carla madam en presenteerde haar een jong geitje van acht dagen. Als Carla mee naar het hof komt zal ze het meegeven en Carla neemt het mee, zoogezegd voor de kinderen. Madam Smets geboren Verhaeghen, blij met

een jong geitje dat natuurlijk niet mee wou, ten langen leste had ze het moeten dragen. Ze had het met een ketting aan een paalken gebonden om het den peerdstand, de suikerij en het gras van den grachtkant te laten afgrazen. En toen het groot en bronstig geworden was, had Leo haar dat gezegd. De bok van het gehucht is die van Christus.

Carla bezag Leo hulpeloos, vertwijfeld, maar hij zeide geen tijd te hebben en 's avonds bij zijn thuiskomst werd hij woedend omdat het nog niet in orde was met de geit. Daar had dan noch min noch meer de katholieke opvoeding schuld aan, die de realiteit van het leven miskent. Ofwel had Carla het nog te hoog in den bol maar dan zou hij haar wel wijs maken, dat ze zich eenvoudig te schikken had. Den volgenden morgen trekt Carla de geit achter zich aan naar Christus. De zeven honderd pensionnaires, de vijf en zestig mères, de twee en twintig novicen staan in uniform langs weerszijden van den weg. Zij schateren niet, maar naar gelang Carla verder sukkelt, kijken degenen die zij juist voorbij gegaan is, elkander aan en glimlachen eens. Het zweet breekt haar langs alle kanten uit, nu

niet meer om een vierde kind, de woede van Leo of de wraak van Henri, maar voor de vreemde weifeling van het verstand die haar ras heeft verziekt. Zij begint te schreien, te lachen, te bidden, alles tegelijk en opeens schreeuwt zij luid: Tout pour vous, mon Jésus. Dat stond op den omslag van haar pensionaatkerkboek.

Wat dan nog van haar overblijft wordt vernietigd door den blik van den boschmensch. Willen of niet, zij moet met hem alleen blijven bij de twee dieren. Hij spreekt noch lacht, maar boort zijn oogen in de hare en die oogen overspuiten haar met schaamte. Of zij hem schouder of rug toekeert, zij staat onder die oogen te schande zooals men onder een straal water in alle houdingen nat wordt.

Het is zoo moeilijk dat alles te overwinnen, dat zij 's avonds voor Leo uitermate vroolijk wordt. Dat intrigeert hem. Ofwel heeft Henri haar gezegd: vrees niet, ofwel is haar zwangerschap maar een loos alarm geweest. Zij babbelt opgewekt over die geit, in een vreugde werelddeelen hoog ontheven aan zijn levensvloer. We zullen nu melk hebben. Hij voelt dat het een nieuwe kracht

is die hij breken moet. Het lichaam dat hij haar heeft laten aanbieden om het te versmaden, neemt hij nu om het duizendvoudig te smaden. Met schaamtelooze woorden zegt hij dat zij nu gelijk is aan het dier.

XX.

Van den eersten dag dat Carla's oudste naar de jongensschool mag, ziet hij dat die meneer van de bollen tegen 't verdriet in de brouwerij woont. Hij durft er zelf niet naar vragen, maar de makkers roepen het voor hem. Of meneer nog van die bollen heeft. Zij kennen de mogelijkheden van den schoolweg, rapen- en wortelvelden, bewaakte en onbewaakte boomgaarden. In het dorp zelf is er maar eene, de brouwerij, maar ge moet meneer zelf treffen, er is een oude knecht die altijd kwaad is. Meneer zelf zegt dat die bollen op zijn, maar dezen keer heeft hij konijntjes die pas uit het ei komen, komt maar eens zien. Hij is nooit zoo vief en geestig geweest als nu hij sinds dagen zwaarmoedig aan drama en manslag denkt. Ze volgen hem met zessen door den boomgaard en naar drie achterblijvers, die steels wat herfstappelen oprapen, draait hij zich om met groot kabaal; een knecht moet cito per velo den veldwachter gaan roepen: in het gevang moeten ze. De eerste die durft gaan

loopen, krijgt den hond aan zijn broek en die heeft gisteren nog eenen een been afgebeten en opgevreten met schoen en al. Zoo zijn ze in de stemming om te gelooven dat de twee kalkeieren die hij gauw in een konijnenhok heeft laten vallen, echt zijn.

De konijntjes hebben roode oogen, maar in den donker worden die zwart. Ge kunt ze leeren fijfel spelen, want deze twee, de vader en de moeder, komen uit een cirk en daar speelden ze mee in een fanfare van twaalf konijnen. Ik zal u seffens in 't bureau hun instrumentjes toonen, maar ik kan ze er niet doen op spelen want ze zijn in 't Boheemsch gedresseerd en ze verstaan geen Vlaamsch. Nu luistert. Ik heb er zeven jongskens van, dat is twee voor Eric, den kleinste en een voor de vijf anderen. Maar er is een conditie bij. Zoo gauw ze eieren leggen moet ik er elken dag een van hebben en ze moeten binnen de maand op de fijfel kunnen spelen. Ge weet dat ge ze 't eerst moet leeren op een houten fluitje, want aan het koper zuigen ze zoolang ze nog niet kunnen spelen en dan zouden ze kunnen sterven van de kopergroenziekte, opgepast. Ik geef u iets dat ge in heel uw leven niet meer zult

krijgen, draagt er zorg voor, dat zeg ik u. Nu gaan we doozen zoeken en dan loopt ge te vierklauw naar huis, want seffens is de champetter hier en vandaag wil ik het nog maar eens door de vingers zien.

Met deze twee wonderdieren in een margarinedoos komt Carla's Eric thuis binnengetierd. Zij kan niet ernstig blijven bij zijn kreten over de eieren, het Boheemsch en de muziek, maar ze moet, niet voor het kind, maar voor Leo die overtrekt gelijk de lucht van onweer.

Hij doorziet alles. Daarom heeft Carla zoo geestdriftig over melk gesproken. Zij heeft tegen Henri geklaagd: als ik melk en vleesch had zou ik rondkomen en nu zorgt hij voor het vleesch. Vrees niet, heeft hij gezegd. Natuurlijk zou hij liever een melkkoe gekocht hebben en boter en vleesch laten brengen door boer en slachter, maar hij wist dat Leo nu eenmaal niet wilde en nu had hij er dit op gevonden. Fijn gevonden en ver gezocht, maar dat bewijst juist hoe smoorlijk verliefd ze op elkaar zijn. Er zit maar eene vergissing in: ze denken dat hij dom is. Hij doet de margarinedoos weer toe, bindt er langzaam en met zorg het touw weer rond,

en, Eric, nu loopt ge met die doos zoo rap terug als ge gekomen zijt, ge zet ze voor het bureau neer en ge roept: de complimenten van vader en wij moeten van u geen cadeaux hebben.

Henri zet Eric in zijn bureaustoel, waarvan de zit kan draaien. Wat hij hem zegt is heel eigenaardig, het doet den kleine lachen en maakt hem dan weer heel bang. Hij laat hem ronddraaien, houdt hem tegen, en zegt vlak bij zijn neus iets zots of iets wreeds. Hij steekt zijn neus tegen dien van Eric: ik zal uw vader eens bij zijn keel pakken en nijpen tot hij een tong uitsteekt van een half el. En dan verbleekt het kind.

Op het eenzaamste eind wegelken van Yvonne naar zijn huis botst Leo dienzelfden avond op Henri. Na de konijnen komen Henri's rechten om zich met dat alles te bemoeien, ter sprake. Carla is zijn zuster. Hij vraagt of Carla hem dan zijn boodschap niet overgemaakt heeft en dat bewijst voor Leo dat die zoogenoemde oprechtheid huichelarij was. Ze hebben elkaar dikwijler gezien dan hij weet en ze hebben dan wat anders besproken dan zij hem gezegd heeft. De twist met Henri interesseert hem niet

meer, hij wil naar huis om hem tegen Carla voort te zetten. Hij beveelt Henri uit den weg te gaan. Sinds jaren wil Henri iets geweldigs doen om Carla te redden, nu staat hij te trillen van bereidheid om het te doen nu of nooit. Uit den weg gaan? Neen. Leo zwiert hem de gracht in, een diepe gracht met koud water, dat maakt razend. Hij springt op het wegsken, grijpt Leo die voortgaat achter bij den kraag, zwiert hem op zijn beurt de gracht in, springt er zelf bij, duwt hem kop onder, lost ergens een hand en Leo vecht op leven of dood.

'Heeft ze u gestuurd om mij te verdrinken, hijgt hij, goed, gij of ik.'

Juist op dat oogenblik heeft Henri hem bij de polsen. 'Beste vriend luister. Voelt ge nu nog niet dat ik u kan kraken en in tweeën breken? Denkt gij nu nog dat uw vrouw u bedriegt met mij, gelijk gij haar met de Walin, idioot. Denkt ge dat ik met u wil vechten? Als ik u een roefeling wil geven zal ik hier twee van mijn knechten in de struiken verstoppen, die kunnen dat beter en er zal geen haan naar kraaien. Pas op, ik laat u los, maar waag het niet een hand uit te steken.'

Hij laat hem los en halt, niet wegloopen, hij heeft hem nog wat te vertellen. Maar terwijl hij als meerdere zijn condities stelt omtrent de konijntjes en de behandeling van zijn zuster, zeeft de herfstwind door Leo's rug. Die kent deze rilling en dien steek naar zijn leven. Met een krakenden vloek slaat hij den brouwer zijn volle vuist in 't gezicht en vliegt het wegsken over, niet uit angst voor den tegenstrever, maar voor den dood die hem geraakt heeft. Carla kent ook die thuiskomsten. Hij stormt dan de trap op en schreeuwt van in het bed om warme dranken en thermogène. Nu haalt hij zijn revolver, laadt hem, schuift hem onder het hoofdkussen en zegt dat we nu eens zullen zien hoe het afloopt; in elk geval zal voor haar het einde eerder komen dan voor hem.

Hij heeft niet veel tijd om haar te sarren terwijl zij stil schreiend loopt te zorgen trap op en af. Eer het nacht is ijlt hij dat het op leven of dood gaat. Met die twee woorden fladdert zijn geest in de koorts. De herfstwind die hem in den rug gestoken heeft blijft tieren en huilen rond het huis. Als Carla waanzinnig naar buiten om hulp roept, jouwt hij haar uit: niet eens de boschmensch

kan haar hooren. Dan moet zij Henri vervangen om haren man te bevechten op leven of dood. Als hij tegen den morgen stil valt heeft hij klissen van heur haar in zijn vuisten en zij is bont en blauw geslagen, doodmoe. Zij durft den revolver niet wegnemen.

Na den dokter komt Yvonne. Haar vertelt hij de demonische list, misschien het sluwste dat in de geschiedenis van de huwelijksdrama's voorgevallen is, zegt hij. De man die er te veel is wordt in ijskoud water gedompeld en dan met zijn rug naar den wind aan den praat gehouden tot hij het zitten heeft. Pneumonie, niets aan te doen, nog eenige dagen. Dan een jaar en zes weken rouw, reken maar uit, Yvonne, wanneer ge weer aan de bruiloftstafel zit. Het is Yvonne te veel Carla bij het weggaan nog te groeten. In de deur zegt ze: hé bien, je te félicite. Zoo iets is haar te erg. Dat is nu weer eens het katholieke huwelijk waarin men elkaar geen vrijheid gunt.

Zij maakt er een familieraad van, waarin Herman over broers en zusters en de Caluwaers voorzitter speelt met den moreelen steun van zijn vrouw. Hij verdedigt zijn

vriend Leo, zij haren minnaar, en hare afleiding in dit dorp vol verveling. Ze verbleeken allemaal als Herman Leo's woorden aan Yvonne herhaalt. Niet dat ze zelf zoo heilig zijn, ze spreken ook over ‘de moderne principepen’ doch moorden doet men niet in hunne familie. Maar Herman slaat op tafel, of zij verdomme nog wel familie kan zijn en het is of zij daar ineens op die tafel staat, zoo duidelijk zien zij voor hun oogen dat het kind van hunne zuster en van hunne moeder een vreemde is. Ze heeft veel te groote zwarte oogen en bohemersch zwart haar, wij zijn blond. Ze heeft een Lievrouwengezicht met lippen als kersen, wij zijn breed van neus en onze mond is niet schoon, dat weten wij wel, maar wij komen vooruit in de wereld en we hebben geen streken in. Herman wijst op zijn voorhoofd: en we zijn hier gezond.

Zij kunnen er dien van den brouwer niet laten achterdraaien en de schande van Carla moeten ze nog verbergen om hun eigen familienaam te redden. Des te heftiger verloochenen ze het vreemd vergif dat op hun bloed is geënt, Roothooft-Verhaeghen, Adelaïde en Eric. Ze besluiten dat Carla niet

meer alleen mag gelaten worden bij den zieke en spreken af voor het betrekken van de dag- en nachtwacht. Maar Carla laten ze voelen dat zij niet komen om haar rust te gunnen, opblijven moet ze, Leo kon haar eens noodig hebben. Zij mag ook niet alleen bij Leo zijn want dat vertrouwen ze niet. Eens tijdens een ijlkoorts vechten ze den revolver bloot, bekijken elkaar, leggen hem voorzichtig in een lade en Herman haalt oogenblikkelijk zijn uurwerk uit. Precies drie minuten voor half tien hebben ze den revolver gevonden; goed onthouden; men kan nooit weten, want dat zit hier niet pluis.

Naar gelang het met Leo verergerde werden zij van binnen woester en tegen Carla brutaler. Ze was eens op haren stoel in slaap gevallen en Herman wekte haar om een kleinigheid die hij zelf had kunnen nemen: ze moest nog een beetje geduld hebben, binnenkort zou ze van den last af zijn. Leo voelde dat het op een einde liep en werd mild en week. Daarin zagen zij dan den nobelen man die zijn moordenaars vergiffenis schonk. Ze hadden hem met genoegen den kop zien wegdraaien telkens Carla hem goeden morgen of goeden nacht kwam kussen en nu

zien ze opeens dat hij haar zelf op den mond kust. Tranen springen in hun oogen en zij kunnen de schijnheiligheid niet aanzien als zij zich vastklampt aan het bed en schreit dat ze hem blijft kussen tot hij genezen is. Ze trekken haar van hem weg, laat hem rusten dat is veel beter. Zij dankt hem voor zijn kus. Hij vraagt haar den pastoor te roepen en als hij gebiecht heeft moeten de wachten hem nog eens alleen laten met Carla. Met tegenzin eerbiedigen zij den wil van den stervenden heilige, zij denkt dat hij haar nu zal neerschieten. Indien hij sterven moet is het laatste dat zij voor hem kan doen, beletten dat hij een moord begaat. Ongemerkt schuift zij haar hand onder het kussen, maar de revolver ligt er niet meer. Hij kan hem reeds in de hand hebben; daarom houdt zij zacht haar handen aan zijn armen om elke beweging onder het deksel te voelen, maar hij verroert niet. Wat hij te zeggen heeft is geen kommer om haar of de kinderen, hij is nooit gewoon geweest aan anderen te denken.

Hij wil haar een paar woorden zeggen, dan zal zij hem misschien begrijpen. Als kind was hij het brave jongsken en daarom liet de

pastoor hem studeeren. In de quarta wou hij al geen priester meer worden. Dokter en rijk worden had hij gedroomd. Om te mogen voortstudeeren had hij moeten huichelen, maar na de humaniora had hij het moeten zeggen en ge weet hoe het dan gegaan is. Ik heb geprobeerd om er toch bovenop te komen en rijk te worden, alles is tegengeslagen. Hij sluit de oogen en zegt: ‘gij hebt het moeten uitboeten.’ Zij sluit hem den mond met een langen zoen en zij huichelt niet als zij hem voor alles bedankt, want het zaad moest sterven.

XXI.

Hij zelf sterft den zevenden dag en als de doodsklokken voor hem beginnen te luiden, staat Henri juist in de deur van de waschkeuken grappen te vertellen aan de meid en de waschvrouw, een Daelemanneken. Zeven dagen lang heeft hij onrustig de eenzaamheid gevreesd en tegen schilderijen gesproken als er geen mensch was. Als 's avonds het bedrijf stil ligt zoekt hij gezelschap bij de meiden en hij heeft juist gevraagd of Marie het verschil kent tusschen een piano en een kanarievogelken. Marie antwoordt op zijn vraag niet, maar op de klokken: ‘Leo Smets, och arme!’ Ze zien beiden Henri verbleeken en wegloopen. Tusschen eetzaal en salon staan de dubbeldeuren altijd wijd open en aan die lange muren hangen groote portretten van overgrootouders, grootouders, ouders. Hij gaat van het eene naar het andere: ‘Papa, ik heb het niet gedaan, Mamake, ik heb het niet gedaan.’

Paul Reypens hoort de doodsklokken ook. Hij staat juist achter zijn Anna die hem de

stof voor een nieuw kleedje toont. Zoo lang hij bij den jongsten Caluwaers woonde had hij den eersten klank van de doodsklokken altijd beantwoord met een wensch: ik teeken direct om te verwisselen. Nu licht hij de haren van zijn Anna op en kust haar in den hals: liever hij dan wij, mijn beestje. De Caluwaers en de Stevens weten waarom Henri, die alle begrafenissen bijwoont, niet te zien is bij die van Leo. Heel het dorp is er, uit medelijden, Paul heeft Anna lachend toegeroepen dat hij zijnen vriend gaat vergezellen naar het graf. Niets kan zoo wreed zijn als jong geluk, het gekscheert onder doodsklokken.

Het geluk van Paul Reypens heeft nog een andere reden dan zijn Anna. Hij was in een dwazigheid getrouwd. Het dorp lacht dat Anna hem niet heeft laten nuchter worden tot den dag van hun huwelijk. Het heeft de familie bakken bier en kruikskens Oude Klare gekost, maar nu hebben ze hem dan ook.

Ze hebben niet weinig. De eerste dagen vond hij zijn plaats niet in den armen doen van zijn nieuwe familie en het handsvol huizekens langs een slijkstraat met diepe

karsporen. Het was niet genoeg den heer Raymond Reypens den smaad van dit huwelijk te hebben aangedaan, hij moest nu ook B zeggen, het moest hem goed gaan. Zijn eerste plan was in den gemeenteraad de kasseiïng van die straat te laten eischen. Goede verkeersmiddelen. Dan kon men hier b.v. al beginnen met wissen te poten om het gehucht te begiftigen met een manden- en stoelvlechterij, afzetgebied Engeland, goedkoop transport te water. Wat later was hij aan 't spitten om te weten hoe diep hier de klei stak en mond houden, Anna, anders moet hij den grond te duur betalen, de menschen denken dat hier zavel zit en het is leem. Het was zavel en de steenbakkerijen verzonken weer in den niet. Nu staarde hij de boomen aan, houthandel, houtzagerij. Maar om de boomen die er stonden te koopen moest men geld hebben en om de boomen die verder stonden te halen moesten er karren en paarden en een degelijke steenweg zijn. Zijn phantasie werd schichtiger en kwam terecht bij een klasgenoot van jaren geleden en die had een oom in Spanje en die oom was rijk geworden met konijnenkweek in 't groot. Hij verkocht en leverde gemiddeld

200 konijnen per dag, reken maar uit. Voor Anna was twee per dag al meer dan genoeg, zei ze, maar hij hoorde het al niet meer, was al buiten om het terrein af te stappen dat hij zou omringen met konijnekoten.

Maar het laatste plan was het schoonste: een vogelhandel: Kanarievogels, fazanten, papegaaien, vinken. En hij zou hier een lusthof maken waar men van uren ver zou komen naar kijken en weet ge hoe? Hier een volière voor kanarievogels, daar een voor fazanten, ginder voor papegaaien en hun huizeke heelemaal laten overgroeien met wingerd en klimop zoodat ge steen noch pan meer ziet. Ge zult vragen wat dat opbrengt. Weet ge wel wat een simpel kanarievogelken tegenwoordig kost? Stukken van menschen!

Zoo zat hij dan een plan te teekenen voor den aanleg van het park, toen zijn schoonbroer binnenkwam, zich neerzette en vloekte dat Pauls broer een smeerlap was.

Raymond Reypens had de verbeelding van zijn broer Paul niet, maar sinds het huwelijk van Paul en Anna meende hij te zien dat geheel de bloedverwantschap van zijn schoonzuster tegenover hem een andere houding aannam. Anders werd het stil waar

hij in het atelier van de werkmeisjes kwam en nu meende hij dat een nicht en een zuster van Anna gewoon bleven doorbabbelen alsof hij er niet geweest ware. De vader zelf deed ook al zonderling en nu was de broer een kar oud ijzer komen verkoopen. Hij, omdat het nu familie was, had hem nog minder dan den prijs geboden en de lummel had zich zwijgend omgedraaid en was met zijn kar weer naar huis gereden. Paul keek van zijn vloek op, zag door het venster de hoog geladen kar staan en zijn oogen werden groot. Hij stond op, ging met schoonbroer buiten, wees een hoek van de haag aan en zei: laad het daar maar af. Het was een plechtig oogenblik. Voortaan werden daar al de karren afgeladen, ook die van de drie geburen die ook altijd voor Raymond gereden hadden. Zoo gauw de voorraad groot genoeg was ging Paul hem naar Brussel verkoopen en contract maken voor volgende leveranties. Zoo simpel is handel en concurrentie. En Raymond zag nu zonder verbeelding wat er veranderd was. Anna's nicht en zuster zegden eerst hun werk op, haar vader bleef weg zonder iets te zeggen en de karren kwamen eenvoudig niet meer door tot in het

dorp. Dat alles op vier vijf maanden. Paul schakelde zijn broer eenvoudig uit en de opkoopers rechtstreeks aan bij de fabrieken. Ge moet niet veel van handel kennen om in te zien dat Raymond het tegen die concurrentie niet houden kon en hij was zijn beste werkvolk kwijt.

Paul timmerde eens een afdak voor de karren. Schoonvader hielp hem. Paul vroeg of hij die nu ook ging in brand steken en Sus: ‘wat betaalt gij mij daarvoor.’

‘Paul: wat betaalde hij?’ ‘Een kar en een paard.’ Vier maanden geleden zou hij met dat getuigenis een nieuw proces aangelegd hebben en Paul geruïneerd met schadevergoeding, nu was het de moeite niet meer waard. We zijn hem een ander proces aan 't aandoen en dat moet hij binnen 't jaar verliezen.

Zoo verandert een dorp toch stillekens aan. Die karren met oud ijzer rijden nu langs een anderen weg naar de statie en meneer Henri gaat elken morgen naar de mis. Volgens het werkvolk dubt hij wat. Dat ziet ge dikwijls bij jonggezellen die hunnen tijd van trouwen laten voorbijgaan, ze worden eenzelvig en menschenschuw. Wij zien dien nog ooit de brouwerij verkoopen

en een villaken bouwen. Onze burgemeester moet het dan maar niet te lang meer trekken, of niet meer herkozen worden, want dat is dan juist een bezigheid voor meneer Henri. We zouden er voor veel jaren mee gesteld zijn.

En de menschen zijn goed. Ecoute, heeft de Walin gezegd, wat gebeurd is, is gebeurd en Carla blijft familie. Iemand laten verhongeren doet men niet, het mag dan een vreemde zijn. Zij beloopt het bij de Caluwaers van de schoenen en dien van de verven en vernissen die nemen dan elk een kind in den kost. Den grootste neemt Yvonne zelf. Ze gaan de kinderen halen en laten Carla schreien of ze die ook nog moet afgeven. Des te beter als het die dochter van den apotheker Verhaeghen pijn doet, ze doen het niet om harentwil. En ze bezorgen haar werk, zeg maar dat ze niet te klagen heeft over haar familie.

Het eerste aanbod kwam van den pastoor. Mijnheer de deken komt op kerkvisiet, dan is er groot diner en het schijnt dat Carla zoo fijn kan koken. Aan zijn lange tafel zitten zes zeven pastoors die Eric goed gekend hebben en als die de soep en den eersten schotel loven, pakt de pastoor er mee uit dat

alles klaargemaakt is door de dochter van Eric Verhaeghen, als ze zich dien naam herinneren. Sapristi ja! Er is er een die zich dikwijls afgevraagd heeft wat toch van dien Eric mag terechtgekomen zijn, die indertijd zooveel beloofde. Wel, nu ziet hij het, een kokin. Het mag gezegd worden dat ze de nagedachtenis van Eric eerden en bij het opstaan wat meer onder hun telloor schoven dan ze elders gewoon waren. Carla hield vol dat dat geld voor de kerk was, maar de pastoor wou dat ze 't aannam en wat korter dan hij zelf bedoelde zeide hij dat ze wat nederiger moest worden.

Zoo kwam Carla in de nette families bij huwelijks- en communiefeesten. Ze mag daar gaan en staan, zeggen de gasten, in haren voorschoot en met opgestroopte mouwen, alleen aan het gezicht, neen, alleen aan de houding ziet ge dat ze geen meid is. Maar te Everts, bij het huwelijk van jufvrouw Jeanne, zag Mevrouw dat ze zwanger was. Het nieuws cirkelde eerst rond de tafel en vandaar rond het dorp.

Mieke Demey vernam het van Herman. Haar rugsken kwam recht, de bollekens op haar mutsken bibberden. Zij had Carla's

broers en zusters opgevoed die haar allemaal ontsnapt waren en, op Herman na, in andere dorpen getrouwd, een in Brussel. Ze had Kozijn al laten verstaan dat ze wel zou willen terugkomen maar Kozijn had haar nog duidelijker laten verstaan dat hij dat liever niet had. En bij de goddelooze Walin, die geen kinderen wilde, bleef ze niet. Zoo had ze een eigen huis dat sinds jaren al geen huur meer opbracht, omdat Kozijn niet kon betalen, maar wist geen blijf. Ze begreep dat niemand aan haar nog iets gemiste, maar Carla, dacht ze, zou haar niet doorsturen.

Wel was de vroedvrouw al drie avonden laat gekomen om te hooren of ze den nacht zou moeten doorblijven en den vierden nacht bleef ze. Maar 's morgens had het mensch haar werk met haar eigen acht kinderen, nog vijf ervan moesten naar school. Terwijl zij thuis nog gauw wat voorschooten en hemdekens waschte, werd het kind geboren van den vader die al zoo lang op het kerkhof lag, dat Carla er niet meer dierf aan denken hoe hij er nu zou uitzien. De nacht toen zij hem bestreed was een licht vagevuur bij deze hel van verlatenheid en torment. Eens had Leo haar geslagen omdat

zij zeide dat boeren waken bij een beest in den stal. Toen was ten minste Leo bij haar. Telkens de weeën opkwamen kermde zij tot God of het nog niet genoeg was. Van haar moeders dood tot deze duizend dooden, of nu alles niet voltrokken was. De engel die op dit gebed in Olijven werd afgezonden was Mieke Demey. Mieke had onderweg goed bedacht dat ze niet mocht vragen voorgoed te blijven, want dat zou ze misschien niet mogen. Wil ik u wat helpen, Carla? zou ze vragen en dan maar niet meer spreken van weggaan. Maar Sint Antonius had haar gebed verhoord en het nog eenvoudiger gemaakt. Ze moest maar laten vallen wat ze in handen had en eerst tegen avond kon ze zich stijf en gebroken op een stoel laten vallen. Carla deed haar meer eer aan dan ze ooit verdiend had: ‘Mieke, onze lieve Heer heeft u gezonden.’

Henri herleefde, gespraakzaam, alleen maar wat stiller. Als Mieke Demey uit de kerk komt, bijvoorbeeld, klampt hij haar aan. Veel woorden heeft hij niet noodig om haar uit te leggen dat hij een goed werk wil doen, maar het mag niet geweten worden want dan is het geen goed werk meer en

ge weet hoe gauw de menschen babbelen.

Daaraan ziet Carla dan dat Mieke waarlijk van God gezonden is. Konijntjes heeft Mieke hier gekregen, kipjes ginder; kinderkleedjes heeft ze nog liggen uit den tijd van Herman en de anderen. Het komt nog zoover dat de kozijn huishuur betaalt en dat brengt Mieke in als haar kostgeld, want zooveel werken dat ze haar eten verdient kan ze toch niet meer. Wat er in den hof te doen is komt de kozijn gratis verrichten, maar Mieke betaalt hem in den duik met geld van Henri. Het is liegen maar zulk liegen mag. Zij vereert meneer Henri die het voorbeeld navolgt van den H. Franciscus, den rijkemanszoon die ook alles weggaf. Maar eens zeide Carla dat ze den vinger Gods zoo duidelijk voelde in haar leven en daarop antwoordde Mieke Demey dat zij oud was en in haar lang leven had zij ondervonden dat iedereen toch eens zijn kans krijgt. Haar eigen woorden verlichtten haar: Carla's kans was Henri. Ze kon geen draad meer door een stopnaald krijgen, maar vier kinderkens een vader geven en deze eenzame vrouw het geluk, had Sint Antonius in zijn groote goedheid haar nog toebedeeld.

Ze wachtte nog meer dan een jaar met kaarskens branden en gebeden eer ze het uitsprak, maar dan keek ze tot Henri op, welbewust, en zei dat hij met Carla zou moeten trouwen, daar zou hij een goed werk mee doen. Want voor haar bestond het leven in goede werken doen. Ze schoof ontlast en verlegen zonder groet naar de deur en Henri kon het uitschateren. Er was een begin van tranen bij dien lach, maar toch niet te veel om te zien dat zij in de poort wankelend naar den muur tastte en dat *zij* niet veel goede werken meer zou doen.

Haar laatste was waken bij Eric, die heel eenvoudige mazelkens had maar onverwachts zwaar ziek viel. Dagen lang zat zij bij het beddeken te bidden voor zijn genezing als het hem zalig was, toen rond drie uren in den namiddag haar oogen zoo verslechtten dat ze niet eens meer een koord door een houten netbreinaald zou gekregen hebben. Ze wou nog rondkijken of ze zich hier wel bekende, toen de eeuwige slaap haar overmande tusschen de vijf droeve en de vijf glorieuze mysteriën. Glorie zij den Vader, den Zoon en den H. Geest.

XXII.

Eer zij begraven wordt komt Henri. Alsof hij hier thuis hoort. Hij geeft de doode een kruisteeken, het zieke kind wat fruit en speelgoed. Dat geeft hij, de rest neemt hij: Carla's handen die krachteloos op de tafel liggen. Dan neemt hij haar hoofd. Zij staat recht en glimlacht hem toe. Hij kust haar en begint te schreien.

Meer gebeurt er niet in dat dorp van Adelaïde, Eric, Carla: doopsels, huwelijken, begrafenissen. Zelden vertrekt er eens iemand gelijk Raymond Reypens, die hier het stof van zijne schoenen schudt en in Etterbeek schoonpapa's hotel overneemt. Hij verkoopt zijn eigendom en Paul Reypens laat alles koopen door den jongsten Caluwaers, contante betaling. Nu rijden de wagens met ijzer, huiden en vodden weer langs denzelfden weg. Die variatie zijn we ook weer kwijt en of de oude meneer met zijn gouden horloge op den steenweg staat, of Paul, die wil zien hoeveel de post vandaag sakkerdomme weer te laat komt, is het niet

hetzelfde? De oude meneer was eerst schepene, Paul ook en dat ziet ge, zeggen de menschen, aan het gezicht van zijn Anna.

Dan hebben wij hier nog onzen burgemeester, den brouwer, die al vier kinderen had toen hij trouwde en hij heeft er nog vier bijgekocht. Tusschen die eerste en die tweede vier ziet ge geen verschil: het zijn acht portretten van hun moeder.

Maar elk van die acht portretten is verschillend. Er zijn er bij die te vierklauw uit de keuken komen gestoven en vlak voor den knecht op den grooten ruin springen als die uitgespannen staat. Er is er een die den struischen Jaak tergt, hem met den elleboog wegduwt, kom sukkelaar, en volle tonnen op den wagen werpt als met een stoot van zijn knie. Er is een fantast bij die 's morgens twee dieven achtervolgd heeft tot buiten den boomgaard als hij 's nachts maar wakker geworden is van een muisken en weer ingeslapen. Er is een droge komiek. Er is een meisje dat uit groote vriendelijke oogen kijkt met iets als ingetogen vroolijkheid. Iedereen merkt haar op omdat zij hem altijd een ietsje te lang in de oogen kijkt. Men denkt: is er een vetplek op mijn kraag

of zou ik zwart zien. Men neemt afscheid, weer ziet zij u iets te lang of te star aan en men denkt: als ik mij nu omdraai bengelt zeker een papieren clown aan mijn jas. Er is een kolerieke van twaalf jaar die met gekruiste armen op de binnenplaats langzaam staat rond te draaien en dan vader in het bureau gaat meedeelen dat er zeker veertig nieuwe pannen moeten gestoken worden en wanneer zullen ze die poort toch eens verven. Geef hem maar geld voor verf, dan doet hij het zelf. Zijn genot is de groote paarden te zien gehoorzamen op zijn korten ju en ho. Dan slaat hij ze goedkeurend in den hals en haalt ze royaal wat suiker. Er is een groote stille, die attenties heeft voor iedereen en voor allen bezorgd is. Maar als het hem zelf tegen gaat denkt hij ook het ergste en loopt rond met een gelaten glimlach. Hij verdeelt zijn liefde zorgvuldig tusschen vader en moeder en met de bescheiden innigheid van een meisje. De zeven wilden zien niet wat ouders voor hen zijn en doen, hij vergoedt dat. Hij laat vader of moeder nooit alleen uitgaan. Die spreken ook vertrouwelijk met hem. Om hem in te prenten dat hij meer moed moet hebben en

zich spiegelen aan moeder, vertelt Henri van Adelaïde, Eric en moeder. Zoo is het leven. Moeder heeft het uitgeleden en ons geluk gekocht. Vader hoopt nog lang te blijven maar onthoud het voor later: voor hem is moeder altijd een heilige geweest. In de boeken zijn ze anders, maar zoo goed niet.

Er is leven in die brouwerij. Vandaag is het kermis. Er is vijf en twintig stuks jong volk dat tafels en stoelen opruimt om te dansen in eetkamer en salon. Carla zet met Henri den dans in tusschen de portretten, ook die van Adelaïde en Eric. Die van twaalf jaar slaat het critisch ga met gekruiste armen. Achter hem zoekt er een heimelijk een meisjeshand en tusschen de vroolijken misprijst een eenzame deze wereldsche genoegens. Zoo was het leven, zoo is het. De portretten aan den muur staan levend tusschen deze vijf en twintig. Ons verschil is maar wat tijd en namen, wij bloed Roothooft-Verhaeghen, gedoopt Smets, Grootaert Peeters, Janssens.

De groote stille ziet zijn ouders dansen. Vader toont opeens kleiner en smaller, moeder rijziger en belangrijk: de stammoeder danst.